

ରେଫାରେଲ (ଆକର) ପାତ୍ର

বাগবাজার রীডিং লাইব্রেরী

ଭାରିଥ ନିର୍ଦ୍ଦିଶକ ପତ୍ର

পনের দিনের মধ্যে বইখানি ফেব্রুয়ারি দিতে হবে।

পত্রাঙ্ক	অদানের তারিখ	ঋগ্নের তারিখ	পত্রাঙ্ক	অদানের তারিখ	ঋগ্নের তারিখ
		7. ৩			

ଆଜିମ୍ବୁ

(ସାମାଜିକ ନରୀ)

ମେଲାରେଲ୍ (ଆଜିମ୍ବୁ) ପ୍ରକଳ୍ପ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ର ଘୋଷ ପ୍ରଣିତ ।

(ବାସିକ ଖିୟୋଟରେ ଅଧିକ ଅଭିନିତ)

ଶ୍ରୀଅବିନାଶଚନ୍ଦ୍ର ଗଞ୍ଜେପାଧ୍ୟାୟ କର୍ତ୍ତ୍କ ଏକାଶିତ ।

ଏକମାତ୍ର ବିକ୍ରେତା—

ଶ୍ରୀଗୁରୁଦାସ ଚଟ୍ଟୋପାଧ୍ୟାୟ ।

୨୦୧ ନଂ କର୍ଣ୍ଣୁଯାନିମ୍ ଟ୍ରାଈଟ୍, ବେଙ୍ଗଲ ମେଡିକ୍‌ଫେଲ୍ ସ୍଱ାଇବ୍ରେଲୀ
କଲିକାତା ।

[ମୂଲ୍ୟ ୧୦ ଟାରି ଆଠା ମାତ୍ର ।

Printed by P. C. Mukerjee, at the "New Calcutta
Press" 115/2 Grey street, Calcutta.

27/11/03
22/11/03
20/12/03

ଚରିତ୍

ପୁରୁଷ ।

ଗୋରୀଶକ୍ତର ମିଥ	... ସନାତା ପେନମେନ ପ୍ରାପ୍ତ ବୃକ୍ଷ ମାବଜନ୍ଦ ।
ରଙ୍ଜେନ୍ଜୁ	... ଏଣ୍ଟି ପୋଲି :
ସଦାଶିଳ ପ୍ରିୟ	... କଞ୍ଚାଦ୍ୟାଗ୍ରହ ପ୍ରାପ୍ତବାନ୍ତି ।
ଆନନ୍ଦରାମ	... ସଦାଶିଳର ପ୍ରାତିବାସୀ ।
ପ୍ରାଣିଧର	... ଏଣ୍ଟି
ମିଠା ରାମଶତାବ୍ଦୀ ଦେ	... ସଭ୍ୟବା (ଡ୍ରାମାଟିକ କ୍ଲାବେର ନେତା)
ଚିନିବାସ	... ଗୋରୀଶକ୍ତରେଲ ଭାତ୍ ।
ଅଟ୍ଟକୋ	... ମିଠା ରାମଶତାବ୍ଦୀ ଦେଇ ଖିରୋଟାରେର ଡ୍ରାମା ତାହିର କିମ୍ବା ଭାକ୍ତବା, ନିଝା ଉକ୍ତିଲ, ଗୋରୀଶକ୍ତରେର ଦେଓଯାନ, ଚା-ଓଡ଼ିଶା, ଦୂଲ୍ହେ ପୋଦାର ଦବୋଯାନ, ପାହାରୀ-ଓୟାଲା, ଜମାନାର, ଏଟକଗନ, ଟର୍କାଯାଗନ, ବର୍ଯ୍ୟାତ୍ରାଗନ, ପ୍ରେସନଙ୍କ ଲୋକଗନ ଓ ମଂ-ବେଶୀ ଭାତାଗନ ଟି ଗାନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀ ।

ରାମେଶ୍ଵରୀ	... ସଦାଶିଳ ପ୍ରିୟେର ଦୀ ।
କିଶୋରୀ	... ଏଣ୍ଟି ବନ୍ଦୀ ! ।
ତଡ଼ିଏହୁନ୍ଦରୀ	... ମିଠା ରାମଶତାବ୍ଦୀ ଦେଇ ଭାନୀ (କିମେନ- ଡ୍ରାମାଟିକ ସମିତିର ମେତ୍ରୀ) ।
ଦାମୀ	... ଏଟ୍ଟକୀ ।
	ଚା-ଓୟାନୀ, ଏଟକୀଗନ, ତଡ଼ିଏହୁନ୍ଦି, ପିଲାଟୋଲେଟ୍ ଛାତ୍ରୀଗନ, ପୁତୁଳଚନ୍ଦେ ମାରୀଗନ, ମରୀନ-ସି-ଇତ୍ତାରୀ-ପହିଗନ, ଦାସୀ- ଗନ ଓ ମଂ-ବେଶିନୀ ଦାସୀଗନ ଟି ଡାକି ଇତ୍ତାଳି ।

“କ୍ଷାରନ୍”

ଏହି ସାମାଜିକ ନକ୍ଷାପାନି ୧୩୦୯ ମାଲ, ୧୦ଇ ପୌର୍ବ, ବୃଦ୍ଧପ୍ରତିବାର,
ବଡ଼ଦିନେ, କ୍ଲାସିକ ଥିରେଟାରେ ପ୍ରେସମ ଅଭିନୀତ ହୁଏ । ପ୍ରେସମ ଅଭିନୟ
ରଜନୀର ଅଭିନେତା ଓ ଅଭିନେତ୍ରୀଗଣ ୫—

ଗୋରୀଶ୍ଵର ମିଶ୍ର	...	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନଟବବ ଚୌଧୁରୀ ।
ବଜେନ୍ଦ୍ର	...	” ଅଭିନ୍ନମାଗ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ।
ମଦାଶିବ ଶୁଣ୍ଠି	...	” ଚଞ୍ଚିତରନ ଦେ ।
ଆନନ୍ଦରାମ	...	” ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଘୋଷ ।
ଶୁଣ୍ଠିଧର	...	” ଅମରେଶ୍ବର ଦସ୍ତ ।
ମିଠ ରାମଶହାର ଦେ	...	” ହରିଭୂଷଣ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟ ।
ମଟ୍ କୋ	...	” ନନ୍ଦାଲାଲ ବନ୍ଦୋପାଦ୍ୟାର୍
କିମ୍ବୁ ଶାକ୍ରା	...	” ଅହିନ୍ଦନାଗ ଦେ ।
ନିକୁ ଉକ୍ତିଲ	...	” ଗୋଟିବିଶ୍ଵରୀ ଚଞ୍ଚବତୀ ।
ଗୋରୀଶ୍ଵରର ଦେ ଓଧନୀ	...	” ଶଶଭୂଷଣ ଆସ ।
ଚିନିବାପ	...	” ହୀରାଲାଲ ଚଟୋପାଧ୍ୟାର୍
ଭୁଲୋ ପୋକାର	...	” ପାନୀଲାଲ ସବକାର ।
ଢା-ଖ୍ୟାଳା	...	” ମୃପେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଧୁ ।
ରାମେଶ୍ବରୀ	...	ଶ୍ରୀମତୀ ଉଗନ୍ତତାରିନୀ ।
କିଶୋରୀ	...	” କିରଣବାଲା ।
ତଡ଼ିଏଶ୍ଵରୀ	...	” ଛୋଟାରଣୀ ।
ବାମା	...	” କୁମୁଦିନୀ ।

ଶିକ୍ଷକ (Rehearsal-master)	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗିରିଶଚନ୍ଦ୍ର ଘୋଷ ।
ମଙ୍ଗୀତ-ଶିକ୍ଷକ (Opera-master)	” ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଘୋଷ ।
ମୃତ୍ତା-ଶିକ୍ଷକ (Dancing-master)	” ମୃପେନ୍ଦ୍ରଚନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଧୁ ।
ରଙ୍ଗଭୂମି-ମଜ୍ଜାକର (Stage-manager)	” କାଲୀଚରଣ ଦାସ ।
ଈକ୍ୟାତାନ୍-ବାଦନାଧ୍ୟକ୍ଷ (Band-master)	” ମୁକ୍ତଲାଲ ମେନ ।

৬৮৮
১৯০২

ଗୀତ ।

ମଧେର ଏ ଆମନାଥାଣି ଶୁଣ ଦେଖେ ମାଓ ବିକରମାଦ ।

ଘରେ ଘରେ ଥୁବ୍ରୋ କ'ଲେ ବେ' ଦିତେ ଚାଓ ବିଧବାର ॥

ବ୍ୟାଟୀର ବାପ ହିନ୍ଦୁର ଦଲପତି,

ଖର ଦରେ ବିକୁବେ ଛେଲେ, ଫୁଲିଯେ ଚଲୋ ଢାଙ୍କି,

ଦୂରତ୍ତି କଷ୍ଟ ଆନନ୍ଦେ ଘରେ ଝଲିନେ କୁଣେ ଶକ୍ତି,

ସଙ୍ଗ କ'ରେ ଗୈଗେ ପ'ବେ ହବେ ସମାଜ-ସଂପ୍ରାବ ॥

ବଡ ଛେଲେ ଏମଟେ, ନ୍ଦେ ଫେଲ, ତୋରାର ଜୋର କପାଳ,

ହର୍ଷପୁରୁଷ ରୋଦେ ବିଲ ମେଦେ ଆର କେମ ହଣ୍ଡ ମାକାଳ,

ସାମାନ୍ୟ ଆଦ୍ୟର ଲଖ ବିଶେଷ ଫିରିଯେ ଫେଲ ଚାଲ,

ବାଢ଼ୀ ବୀଧା ଟିରେ ନେବେ ଥାକୁଣେ ନା ଆର ମଦୀର ଥାର ॥

ଓ ମେମେର ବାପ ! ଦେଖିତେ ହୋ ପାଇ, ଘଟ୍ଟିବ ଆନାଗୋନା,

ଏହି ଦେଲା ଛାଇ, ବାଢ଼ୀ ବୀଧାର ଦାଳାଳ ଢାକ ନା,

ବତିଧେ ଦେଖ ଗିରୀର ଗାସ କି ଆଜେ ଦୁଆନା,

ନାଇକେଳା ଦେଖିତେ ପାବେ ଶୈଘରେ ଆଲା ଦୋହାର ॥

ଶୋଳେ କେମ ଟିକି ନାଡ଼ୀ ହିନ୍ଦୁଜନୀର କାନ,

ବଡ ବାଟୀର ବେ' ଦିଯେ ଶୋଡଳ କିନ୍ତେ ଚାନ ବାଗାର,

ମାମା କରୋ, ଗିରୀ, ମେଯେ ନା ଦେନ ଆର ଜୋଗାଳ,

ମେଯେ ହ'ଜେ ଅଛୁଡ଼େତେ ମୁନ ଟିପେ ମେ କ'ର ପାଇ ॥

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ ।

ସନାଶିବେର ବାଟୀ ।

(ସନାଶିବ ଓ ରାମେଶ୍ୱରୀ)

ରାମେ । ସନି ଭୁଡୁଁ ଭୁଡୁଁ କବେ ତୋ କେବଳ ତାମାକ ଟାନ୍ଛୋ, ପେଟେ
ଡାତ ଦିଚ୍ଚ' କେମନ କ'ରେ ? ମେଘେ ଯେ ଚୋନ୍ଦର ପା ଦିଲେ,
ଶେଷେ ଜାତଜଙ୍ଗ କି ଭାସିଯେ ଦେବେ ?

ସନା । ଆମି କି ନିଶ୍ଚିନ୍ତି ଆଛି ?

ରାମେ । ଆଜ ତୋ ସଟକ ଏମେହିଲ ଶୁଣ୍ଟୁଗ, ତା କି ବଲ୍ଲେ ?

ସନା । ସନ୍ତେ ଆମାର ଗୁଟିର ମାଥା ! ହାଜାର ଟାକା ନଗନ୍ଦ, ସତି ସତିର
ଚେଳ, ଦାନ ସାମଣୀ ଆର ପଞ୍ଚାନ୍ତର ଭବି ଦୋଖା ।

ରାମେ । ଓହା ! ଏମନ ଅଲାପୁଣି କଥାଓ ତୋ କଥନୋ ଶୁଣିନି ! ଓ ସଟକ
ଶୁଥିପୋଡ଼ାର କର୍ମ ନୟ । ଆମି ବାମୀ ସଟୁକୀକେ ଡାକ୍ଟି ।

ସନା । ବାମୀର ସରେର ଆରଓ ଥାଇ ।

ରାମେ । କିନ୍ତୁ ମେ ସବ ବହି କି ଆର ବର ନାହିଁ । ତୁର ହାତେ ଆରଓ
କତ ବର ଆଛେ । ଆମରା ଗେରଣ୍ଡ ମାଝୁସ, ଆମାଦେର ଅତ ବାଡ଼ା-
ବାଡ଼ିତେ କାଜ କି ? ଏକଟୁ ମାଥା ଝଁଜେ ଥାକୁବାର ଆନ୍ତାନା
ଥାକେ, ଛେଲେଟୀ କାଣାର୍ଥେଂଡ଼ା ନା ହୟ, ଆନ୍ତେ ନିତେ ପାରେ,
ତା ହ'ଲେଇ ହଲୋ । ଆମରା ସେମନ ମାଝୁସ ତେମନି ଘରେ ଦେବ

সদা । সেই সেই, অশ্বনি ঘরেরই গী দুর । যে বরের কথা বলচি,
দেড় কাঠা জমির উপর বাইরে একখানি একতলা কোঠা
আছে, বাড়ীর ভিতর সামনে পাঁচটীল উঁচু করা—ভিতরে
খেলার ঘর । পাঁচটী ছেলে, বাপের শাসবাজারে তোলা-
সাধা চাকুরী । ধার সম্মত হ'চে, তার এগেটুন দিতে এখনো
তিনি বছর দেরী । বোধ হয় বে দেবার জন্য স্কুল ছাড়াও নি ।
বে হয়ে গেলে যদি ভাল থাকে, তা হলে চীনেবাজারের
দোকানদারের পদের ডাক্বে—তামাক সাজ্বে, আর নয় তো
গিম্বেটারের ‘অ্যামেচার এক্টোর’ হবে ।

(বামা ষষ্ঠীর প্রবেশ)

বামা । গিন্নী, এর মেঝে তো কথজনে হয় না । খোল বছরের ছেলে,
একটু ইতু কালো, তা কথায় বলে কালোয় আলো ! পড়া-
শুনো করতো, তা আর বছর দষ্টি রোগ হওয়াতে স্কুল
ছাড়িয়ে ঐশন আকিসে বার ক'চে । কাগজের দোকানে
থাকে আসছে ।

সদা । চীনেবাজারের কাগজের দোকান ?

বামা । খুব ভাল বাজারের ।

সদা । তা বুঝেছি, তামাক টামাক সাজে !

বামা । আজ এক বছর পেঁচাও নি, এরি সদো জলপানি হ'বেছে !
এত সন্তায় আর শু রকম ছেলে পাবে না ।

বামে । কি ব্যামো হয়ে স্কুল ছেড়েছে ?

বামী । ওলাউঠো, আর কি মা ?

সদা । কেঁচে গেছে আমাৰ গেমেৰ বদ্বাতো ।

বামা। বাড়ী ঘরদোর আছে ?

বামা। দেশে চকমিলোন বাড়ী।

সদা। এখানে খান হুই খোলার ঘর ভাড়া ক'রে আছে, কেমন বামা ?

বামা। তা দেপ কর্তা বাবু, অবস্থা বুবো ব্যবস্থা। মোটে তিন হাজার টাকা খরচ করতে চাচ্ছ'।

সদা। ঈশ্বরো শিশী, পাচশে টাকার অঙ্গ বাড়ী বাধা দিতে হবে, বামা শঙ্খরীর হিন হাজার টাকার ফন্দ। মতি ঘটকের বরেব তবু তো একতালা বাড়ী আছে, বাপ তবু তোলা সাধে। বামা, বরের বাপ কি করে ?

বামা। বরের বাপ এই ছ'মাস মারা গেছে।

সদা। আহা বরটাৰ ভাল মন্দ হয় নাই, তাই মন্দ নিয়ে এমেছ ?

বামা। তা হ্যাঁ গা, বরের বাজাৰ কেমন ? তা তিন হাজার টাকা বন্ধুম বলেটি কি আৱ তিন হাজার টাকা পড়বে ? ভাল ক'রে ঘটকী বিদেৱ ক'রো, আমি আড়াই হাজার টাকাৰ ভেতব সেবে দেব।

সদা। আহা বামা, তুমি মদি আমাদেৱ মুপ না চাইবে, তা হলে চাবে কে বল ? দেড়কাঠা জমিৰ উপৰ একতালা ঘৰ ক'রে আছি, পঞ্চাশটা টাকা মাইনে পাই। আড়াই হাজার টাকা খরচ ক'রে, মেয়েটোৱ হাত থ'রে গাঢ়তলায় বসিয়ে, ঘটকী বিদ্যায় দিয়ে বন্দ—পগাড় পারে চলে যাই।

বামা। দেখ কিশোৱীৰ মা, অত টাঁকুটুকানি কথাৰ ধাৰিনি বাছা ! মেয়েতো থুবড়ো কৱেছ। এ বাপ-মাৰ শাল নয় দে ক্ষিল-কাপনে সাব্বে। কেন, দেড়কাঠা জমিৰ উপৰ ঘৰ, পঞ্চাশ টাকা মাইনে,—মেয়ে বিমোতে পেঁচেছিলে ? অত টাঁকু

ଟୁକୋଳି କଥାର ଧାର ଧାରି ନି ବାଛା ! ହ'ଜାରେର ଭେତରରେ
ଦ୍ୱାରାତେ ପାରି, ସବି ତେମନ ଭାବି କ'ବେ କେଉ ନିଦେଯ ଦେବ ?
ମେଘେର ବାପ ଘର ଖୁଁଜ୍ଚେନ, ବର ଖୁଁଜ୍ଚେନ, ବାଡୀ ଖୁଁଜ୍ଚେନ, ବିଧୟ
ଖୁଁଜ୍ଚେନ, ଏହି ଛ'ମାସ ଆନାଗୋନା କ'ଚି, ଛେଲେ ଆର ପଛନ୍ଦ
ହୁଏ ନା । ଓ ନା ! ତୋର ମେଘେ ବେ କରୁତେ, ଚାର ବିଦେଶ କାଗଣ
କୁଣ୍ଡ ଜନୀନ୍ଦାରେ ଛେଲେ ଆମ୍ବବେ ନା କି ? ଚଞ୍ଚଳ ବାଛା ଚଞ୍ଚଳ...
ମୋତେର କଷ୍ଟ ନୟ, ଏହି ବାଣୀ ସଟ୍ଟକୀକିଇ ଡାକୁତେ ହବେ । କବେ
କି ନା ମେଘେ ବାଡୀତେ ଧ୍ୟେଛି, ତାଇତେ ଗୁମର ବାଡ଼ିଛେ ।
ମେଘେର ଜମ ଦିରେଛିମୁଁ, ବାଡୀ ବେଚେ ଦେ । (ଅଞ୍ଚାନୋଦ୍ୟତା) .
ନାମେ । ବାମା ବାମା—ରାଗ କବୋ ନା, ଆମାର ଘରେ ଏମୋ ।
ନାମା । ଦେଖ ଦେଖି ଗା କଥାର ଛିରି, ତୋମାର ଭତ୍ତେଇ ଏ ବାଡିଏ
ଆମି, ମର୍ଟିଦେ ଛୁଟିଲା ମାଡାତେଜ ନା ।

(ଉଭୟଙ୍କର ପ୍ରଶ୍ନା ।

(ଆନନ୍ଦରାଗେର ପ୍ରବେଶ)

ଆନନ୍ଦ । କି ଦାଦା, ଗାଲେ ହାତ ଦିରେ ଭାଇଜୋ କି ?

ନଦା । ଆର ଭାଇ, ମାଥାର ଦାଯେ କୁକୁର ପାଗଲ, କି କ'ବେ ମେଘେ ପାରି
କରୋ, ତା ବୁଝିତେ ପାରିଲେ । କି ହେ ତୁମି ଯେ ଶୁଣ ଭୋଲ
ଫିରିବେଛ ଦେଖୁଛି ? ଦିବି ଜୁତୋ, ଦିବି ଜାନା, ଦିବି କାନ୍ଦି-
ଚୋପନ୍ତ, କାର ମାଥାର ତାତ ଦୁଲୁଣେ ?

ଆନନ୍ଦ । ଦାଦା, ତୋମାର ଆଶୀର୍ବାଦେ ଆର ଆମି ଭିକ୍ଷା କରିଲେ,
ଆମାର ଏକଟୁ ଶୁଣ ଗଲେଛେ ।

ନଦା । ଭାଗ୍ୟ, ଶୁଣେ ବଡ଼ ଧୂମୀ ହଲେନ, ଏକଟୁ ଚାକରୀ-ବାକରୀ ଥିଲେଇ
ନା କି ?

ଆନନ୍ଦ ! ନା ଭାଇ, ଚାକ୍ରୀ-ବାକ୍ରୀ ଆର କି କରିତେ ପାରି ! ଏକବାର ସଥିନ ହାତ ପେଟେ ଦୋରେ ଦୋରେ ସୁରେଚି, ତଥାନ କି ଆର ଚାକ୍ରୀ ବାକ୍ରୀ ଭାଲ ଲାଗେ ? ଏହି ସେ ତୋମରୀ କତ ବନ୍ଦେଇ, ଚାକ୍ରୀ ବାକ୍ରୀ କ'ରେ ଦିତେ ଦେଇଛିଲେ, ତା କି ପାବଳୁମ ? ଏକବାର ହାତ ପାତ୍ରେ ଆର ଚାକ୍ରୀ କରା ଯାଇନା ।

সନା ! ତଲେ ତୋମାର ଚ'ଲ୍ଲଚେ କିମେ ?

ଆନନ୍ଦ ! ତ, ଏକ ବନ୍ଦମ ଦିବି ଚଲ୍ଲଚେ, ଜାମାଇଟୀ ମାନା ଗେଛେ । ମେଦେ-ଟୀର ଢେଣେପୁଲେ ହୁଥ ନାହି । ମେଯେଟୀକେ ଏମେ ବାଢ଼ୀତେ ରେଖେଇଁ, ଆର ଆମାର କଷ୍ଟ ନାହି । ଦିବି ଶୁଖ-ସଞ୍ଚଳେ ହ'ନେଲା ଅଁଚିଠେ ଫାରୋ କାହିଁ ହାତ ନା ପେଟେ ଚଲ୍ଲଚେ ।

সନା ! ବଟେ ବଟେ !

ଆନନ୍ଦ ! ତାଇ ବଲାଇଲେନ ଦାଦା, ଏକ ମଙ୍ଗେ ଝୁଲେ ପଢ଼ିଲେ, ତୋମାର ମା ଅନେକ ଥାଇଯେଇନେ ଦାଖିଯେଇନେ, ତୁମିଓ ଭାଲବାସୋ । ସୁଧି ବେଜାରନା ହୁଏ, ଏକଟା କଥା ବଲି ।

সନା ! ବନ ନା ବଗ ନା—କି ବଲାବେ ?

ଆନନ୍ଦ ! ଦେଖ ଦାଦା, ଆମାର ମେଯେଟୀକେ ଏକ ବୁଡ଼େ ଜମୀନାରଙ୍କେ ତେଜ-ପକ୍ଷେ ଦିଇଯିଛିଲେମ । ବୁଡ଼େ ପ୍ରଜା ଟେଙ୍ଗିରେ କିନ୍ତୁ କ'ରେଣ୍ଟ ଛିଲ । ବେଳେ ବହରଗାନେକ ପରେଇ ବୁଡ଼ୋ ତୋ ସରକ, ଏହି ସେ ଲାଦା କୋଚା ଦେଖିଚୋ, ଏ ବୁଡ଼ୋର ପ୍ରଜା-ଟେଙ୍ଗାନୋ ଟାକାଯ ।

সନା ! ତା ତୋ ବୁଝିଲେମ, ଏଥିନ କି ବଲାହୋ ?

ଆନନ୍ଦ ! ଦେଖ ଓ ସବ ଧର-ବର-ସଥିବା ଛେଡ଼ ଦାଓ । ଆମାନ ହାତେ ଏକଟା ସର ଆହେ, ତୁମିଓ ଜାନୋ, ଏହି ଗୌରୀଶକ୍ତର ମିତିର । ବୁଡ଼ୋ ମାବ-ଜଙ୍ଗୀ କ'ରେ, ଏଦିକ୍ ଓଦିକ୍ କ'ରେ, ଟାକା ଝୁଦେ ଥାଇରେ, ଲୋକେବ ଗୁଲାମ ଛୁଟି ଦିବେ, ବିଶ୍ଵର ବିଷୟ କରେଇଁ, ଏଥିନ ପେନ୍ସନ ନିଯେ

ବ'ସେ ଆଛେ । କାଳ ଶୁଣେଛି, ତାର ତେଜପକ୍ଷେର ମାଗ୍ ମରେଛେ ।

ମରା । ହଁ ହଁ, ଯା ବଲଚୋ, ମେଇ ରକମ କାଳିଇ ପଡ଼େଛେ ଭାୟା !

ଆନନ୍ଦ । ତୁମি ଆମାର କଥାଟା ଭାଲ କ'ରେ ବୁଝେ ଦେଖୋ । ବୁଡୋର ହୃଦୟରେଇ ଉପଦ୍ୱାଳ ହେଲେ ମେରେ ଜାହେ ବଟେ, କିନ୍ତୁ ତାରା ତେଜପକ୍ଷେର ବିମେତେ ସବୁତି ହେଉଛିଲା ବ'ଳେ, କାରୋ ମୁଖ ଦେଖେ ନା । ତବେ ଅଜେଞ୍ଜ ବ'ଳେ ବଡ଼ ଖେଟାର ନେଜୋ ଛେପେଟାକେ ତେଜପକ୍ଷେର ହାତୀ ମାରୁମ କବେଛିଲ, ତାଇ ତାକେଇ କାହିଁ ଆମ୍ବତେ ଦେଇ । ତୋମାର ନେମେକେ ବୋଧ ହେଉ ଦେଖେଛେ, ବୁଡୋର ନାକି ଖୁଲ ପଛଦ୍ଵାରା ବଳେ ଦଶ ହାଜାର ଟାଙ୍କା ମଗଦ ଆମ ଏକଥାନା ବାଢ଼ୀ ତୋମାର ନେମେର ନାମେ ଲିଖେ ଦେଲେ । ଏଇ ଉପର ବେଶୀ କାମଡ଼ କରୋ, ତୋତେଓ ବୁଡୋ ନାଗାର ହେବେ ନା । ବୁଡୋ ଚକ୍ର ବୁଦ୍ଧିଲେ ଗୋମାର ନେମେ ବ୍ୟନ୍ଦେର ଏକ ହିଂଦେ ବାର କ'ବେ ନେମେ ଆମ୍ବଲେ ।

ମନୀ । ଦୌରୀଶକ୍ରେର ବନ୍ଦ ଥେ ପ୍ରାବ ଆଣ୍ଟି ମହିନ ହେ ।

ଆନନ୍ଦ । ତାହିଁ ତୋ ବର୍ଣ୍ଣି, କର୍ଦିନଙ୍କ ବା ଟିକୁବେ । ବୁଡୋର ନାନାନ୍ ଯୋଗ ଧନ୍ଦେହେ । ବାଲ, କାଳୀ, ବୈକାଳେ ଏକଟୁ ପୈର୍ମାଡ଼କେର ଜନ୍ମ ଓ ହେ । ତୋମାମ ଚାକ୍ରାୟ-ବାଢ଼ୀର ପିତ୍ରେଶ ବାପତେ ହେବେ ନା । ବହର ପାଇଁ ଛର ବୁଡୋର ଦିଧୟ-ଆମୟ ଦେଖିଲେଇ କିନ୍ତୁ ସଂହାନ କ'ବେ ନିତେ ପାଇଲେ । ବଲ ତୋ ଆମ ଚୁପି ଚୁପି ସମ୍ବନ୍ଧ କରି ।

ମନୀ । ବନ୍ଦେ ନା, କାଳ ତାର ମାଗ୍ ମରେଛେ, ଏହି ମଦ୍ୟ ଲେ କରେ କେମନ କରେ ଜାନିଲେ ?

ଆନନ୍ଦ । ଲେ ଦିନ ଡାକ୍ତର-ଏଙ୍କିତେ ଜବାଦ ଦେଇ, ମେଇ ଦିନଇ ଜ୍ଞାମି ତାର ବାଢ଼ୀର ଦୋରଗୋଡ଼ା ଦିଯେ ଯାଏଇ, ଆମାଯ ଦେକେ ତାର ମନେର

কথা ভাঙ্গলে। বলে,—“আনন্দরাম, এ পরিবারও টেঁকুলো
না। ঐ সদাশিলের মেয়ের সঙ্গে আমার সম্পর্ক করতে পারো?
চুপি চুপি, কাকেও বলো না।” তাইতে তার অঁত্রের কথা
পেলেম।

সন্ধা। আনন্দরাম, যে দিনকাল পড়েছে, তাতে তুমি যা বল্ছো তা
গিজাস্ত অসঙ্গত কথা নয়। তবে কি জান ভাই, মেয়েটি
আমার মোগার টাপা, বাপ হয়ে হাত পা বেবে কি জলে
দেগে দেব?

আনন্দ। তা মৌলীশকুরকে পছন্দ না হয়, এই লম্ব। ছুটিতে অনেক
বুড়ো হাবড়া বড় চাকুরে, বুড়ো সবজেস, বুড়ো অমীদার কোল্-
কাতাম আসবে, তাদের ভেতর মোজপঞ্জীয় হোল্, তেজ-
পঞ্জীয় খোল্, একটা লামেজলে বেথে দিও। ছেলোপিলে
থাকে, তাতেও তেবো না, তোমার মেয়ে শুনেছি ডাগৱ, তাতে
লেখাপড়া জানে;—হ্যানিনে ঝুড়োকে বাগিয়ে নিয়ে, ছেলে-
দের গর ক'রে দেবে।

সন্ধা। ভায়া, যা বলছো তিক, কিন্তু বিমায় কি তা মত হয়ে!

আনন্দ। বৃক্ষের শুঁজিয়ে মত করো। অমন মোগারটাদ মেয়ে, শ্রীর-
চান্দা দিয়ে মাত্র করেছে। যখন গেকে অন্ততঃ হাজার টাকা
খরচ করতে হবে। কোন্তাড়-হাবা তেজ যবে দেবে, বে'র
একমাসও গের'ধো না, হয় তো তোমারি মেয়ের গরণা
বীধা দিয়ে দেবা শুধু। অধিপেটি থেতে দেবে, দাসী
ছাড়াবে, দ্বিধূলী ছাড়াবে, ঐ ছাদ্বর মেয়ে দিয়ে হাঁড়ি ঠেলাবে,
বাসন মাজাবে!—তার তেমে মেয়ে শুহেষজ্ঞদে থাকবে,
ব্রাতে থাকে, ছেলেপিলেও হ'তে পাবে—কেন বুড়োরও তো

ଦେଖେପିଲେ ହସ—ବରାତେ ଥାକେ, ବୁଢ଼ୋକେ ଶିମ୍ବେ ଏଥିଲ ଦଶ
ପନର ବଛନ ସବକଙ୍ଗା ଓ ହ'ତେ ପାରେ ।

ମନୀ । ଭାବା, ଘାୟ କଥାଇ ବଲ୍ଲଚୋ ।

ଆନନ୍ଦ । ଦେଖୋ, ଏଥିଲ ଓ ଆର ଏକଟୀ ଯେବେ ଆଛେ । ଝିଷ୍ଠର କରେନ,
ଏଗମଟ ଆର ଛଟୀ ଏକଟୀ ଝୁଁଡ଼ୋଗାରା ହ'ତେ ପାରେ । ତୋମାର
ଏହି ଚାକ୍ରି ଭାଲପାତାର ଛାଉନି, ତୋମାର ଯାଡ଼େଇ ସମ୍ମତ,
ଅଭିଭାବକ ନାହିଁ । ସଂଦ୍ରାଶେର କେତର ଏହି ବାଡ଼ିଟୁକୁ କରେବୋ ।
ମନେ ବୁଝେ ଦେଖ, ଏହି ଯେବେ ହ'ତେ ଆଖେରେ ଏକଜଳ ଅଭିଭାବ-
କେର କାଜ ହବେ । ତା ଦେଖ, ଦେଖନ ମତ କରୋ । ଯଦି ଶିରୀ-
ଠାକୁରଙ୍କଣେର ମତ ହସ, ଆମାକେ ଥିଲା ଦିଗ୍ବିଜ୍ୟ । ଏହି ଦେଖ, ଭାଗ୍ୟମ୍
ତେଜପକ୍ଷେ ଦିଯ଼େଛିଲୁମ, ଏହି ମେରୋଟା ବିଧବୀ ହସେ, ଆମାର ସାତ
ବେଟାର କାଜ କରେବେ । ଆର ବୁଢ଼ୋ ବରେ ଦିଲେ ଶ୍ଵରବାଢ଼ୀଙ୍କା
ଦିକେ ବକ୍ତ ଟାନ ଥାକେ ନା, ବାପେର ବାଢ଼ୀ ମୋଳ ଆନା ଟାନ
ଥାକେ । ବୁଢ଼ୋ ହେବେ ଥାକୁତେ ଥାକୁତେଇ ଏଟା ଦେଟା ସଂମାରେର
ବୋଲ ଅଜ୍ଞା ସାଶ୍ରୟ ହବେ । ଆମି ଏଥିଲ ଆସି ।

॥ ଆନନ୍ଦଗାନେର ପ୍ରହାଳ ।

ମନୀ । ଆନନ୍ଦଗାନ୍ମ, ଯା ବଲ୍ଲଲେ, ତା ଖୁବ ଘାୟ—ଖୁବ ଘାୟ ! ଆନନ୍ଦ-
ଗାନେର ଓ ମନ୍ତ୍ରାଳ, ଆନନ୍ଦଗାନେର ଓ ଯେବେ,—କିନ୍ତୁ ତାର ବୈଧନ୍ୟେ
ଓର ଆନନ୍ଦ ହ'ରେବେ । ଆମାର ଯେବେ, ଆମାର ସର୍ବନାଶ ବୋଧ
ହ'ଚେ ! ଦେଡି ହାଜାର ଟାକାର କମ ତୋ କିଛିତେଇ ଯେବେ ପାର
କ'ରୁତେ ପାରିବୋ ନା, କିନ୍ତୁ ତାତେଓ ବାଢ଼ୀ ଫଟଗେଜ୍ ପଢ଼ିବେ,
ଗିର୍ଜାର ଗାନ୍ଧେର ଗଯନା ସାବେ ! ସେ ଖାଦ ଆର ଇହଜୀବୁନେ ଶୋଧ
ଯାବେ ନା । ପଥିଶ ଟାକାର କୋଲିକାତା ସହରେ ଥେବେ କୁଳୋଧ

ନା । ସୁଦେ ଆସଲେ ତୋ ବାଡ଼ୀଥାନି ଥାବେ ; ଆର ଏକଟି ମେଘେ ପାର କରିବେ,—ଭରସା ଚାକ୍ରୀ ;—ଆନନ୍ଦରାଗ ଠିକ୍ ବ'ଲେଛେ, ଐ ବୁଡ଼ୋକେ ବେ ଦେଉଗାଇ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ; ଆର ଆମାର ଉପାୟ କି ! ଏକ ମେଘେର ଜଞ୍ଚ କି ସର୍ବସ୍ଵ ଭାସିଯେ ଦେ'ବ କି ସର୍ବନାଶ—କି ସର୍ବନାଶ—ମେଘେ ହତ୍ୟା କି ସର୍ବନାଶ !

[ପ୍ରଥମ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ।

ପଥ ।

(ସ୍ଟେଟକଗଣ ଓ ଘଟ୍ଟକୀୟଗଣେର ପ୍ରବେଶ ଓ ଗୀତ)

ପୁ ।—ଜାନିଶ ବେ କୁଳକଲୁଚ, ଶୁଲୋ ବୁଟୀ, ଗଟ୍ଟକୀପିରି କ'ଦିମ ଚଲେ ।
ଶ୍ରୀ ।—ବୁଝି ନିୟେ, ଭାଜଗେ ଲୁଚ, କୁଳୁଚ ଦେ ଭାସିଯେ ହଲେ ॥

ପୁ ।—ଯାଲୋ ଯା, ହୁଦେର କେଂଡେ, କାକେ ନେ ଆବାର,
ଶ୍ରୀ ।—କାଟ ବିଶୁଟ, କରୁଗେ ଫିରି, ପୁତ୍ରେ ନା କେଟ ଆର ;

ପୁ ।—ଥାକ୍ ଥାକ୍ ମଜ୍ଜା କରେ, ଚଲିବେ ହିନ୍ଦୁଜାନୀ,
ଶ୍ରୀ ।—ଜାନି ଜାନି, କଟ୍ଟଫଟାନି, ରୋଖେ ଦେ ଭୋଜକାନି ;

ମକଳେ ।—ତୋରା ଦେଖି ବି, ତୋରା ଠେକବି, ତଥବ ଶିଖି ବି ନାକାଳ ହଲେ ॥

ପୁ ।—କର୍ତ୍ତାରା ସବ ହିନ୍ଦୁର ଢାଙ୍ଗମଣି,
ଶ୍ରୀ ।—ଜାନିଶ ଲେ ତୋ ଗିନ୍ଧି କେମନ ଧନୀ ;

ପୁ ।—ତୋଦେର ପୋଲେ ମାଡ଼ା, ଥାଡ଼ା ଥାଡ଼ା, ବାବୁ ଦେବେ ତାଡ଼ା,
ଶ୍ରୀ ।—ହାରା ଯଦି, ନେ ଥାକେ ତୋ, ଥାବେରେ, ନେ ନାଡ଼ା ;

ମକଳେ ।—ଏବାର ଗେଲି, ତୋରା ମଣି, କେମ କରିବି ଚାପାଟିଲି,
‘ ଚାପାଟ ରେଲେ, ତୋଦେର ସାହାଇ ଦିଲୁଷ ବ'ଲେ ॥

[ମକଳେର ପ୍ରଥମ ।

(ବାମାର ପ୍ରବେଶ)

ବାମା । ଟେର ପାବେନ,—ଟେର ପାବେନ । ମୋତେର ଜୁକ୍କୁରୀ ଶେଷେ ହାଡ଼େ
ହାଡ଼େ ଭୁଗ୍ବେନ । ମେ ସର୍ବେଷର ବୋସ—ମେ ଗୟନାଗାଁଟି ଶୁଣୁ
ଦେଡ଼ ହାଜାର ଟାକା ନିଯେ ଛେଲେର ବିଯେ ଦେବେ ? କୋନ୍‌
ଅଜାତେର ଛେଲେ ଏକଟା ଜୁଟିମେଚେ ଆର କି ! ଏ ସମ୍ବନ୍ଧ ସହି
ପଛଳେ ନା ହେ, ତା ହ'ଲେ ଆର ସଦାଶିବ ଗୁମ୍ଭେର ବାଡ଼ୀମୁଖେ
ହବୋ ନା ।

(କିମ୍ବ ସ୍ୟାକ୍ରାର ପ୍ରବେଶ)

କିମ୍ବ । ଘଟକ ଠାହଙ୍କଣ, କନେ ଯାଉ, ଦୁ'ଟା କଗା କ'ମେଇ ଯାଉ ।

ବାମା । କେ ବେ, କିନେ ଯଡ଼ା—ନୟ ? ତୁଇ ଜେଲ ଥେକେ ଏଲି କବେ ?

କିମ୍ବ । ଜ୍ୟାଲ କି କଣ, ଏହନ ଆମି ମାହେବ ହ'ବାର ଯାଚି ।

ବାମା । ତୁଇ ଯଡ଼ା ଆବାର ମାହେବ ହ'ବି କି ରେ ?

କିମ୍ବ । ହ, କ୍ରିଶ୍ୟାନ ହ'ଯେ ମାହେବ ହଇମୁ ।

ବାମା । ଆ ଯବୁ ଯଡ଼ା !—ଜାତ ଦିବି ?

କିମ୍ବ । ଜାତ ଦିଯୁ ନା, ବାସୁନ୍ଦେର ଉପର ହଇମୁ । ପଲ୍ଟିନ ପରାନେ, ଟୁପି
ମାଥାର ଦେଖିଲି କତ ବାସୁନ୍ଦେ ମେଲାମ ଦିତି ଥାକ୍କପେ । ଆର ବଣୀ
ଚାଇପେ ମ୍ୟାମେର ମାଥ ହାତ୍ତୀ ଥିଲିମୁ । ମାହେବଲୋକେର ଜାତିର
କାହେ, ଜାତ ଏମନ କାର ଆହେ ବାମା ଠାହଙ୍କଣ ? ଗିଲ୍ଟିର
ଗହନା ଗୋଡ଼ିଛିଲାମ, ତା ଦେଖିଲାମ, ମାହେବ ହୁଯାର ତେ ଆର
ଅଜା ନାହିଁ । ମୋର ମିତ୍ର ମୋର ମାଥ ଜ୍ୟାଲେ ଧୂର, ଜ୍ୟାଲ'ତେ
ଆଇଦେ ତେଲୋକ କ୍ଯାଟେ ବୈରାଗୀ ହେଁ ଭିକ୍ ମାଞ୍ଚିଲ, ଏହନ
ନରମା ମାଫେର ମାହେବ ହଇଛେ ଆର ଶାମ ପାଇଛେ । ତା ତୋମାରେ
ମି ଏକଟି କଥା ବଲି, ହଙ୍ଖୁ କରି ମରିଛ, ଏ ହୁଯାର କୁ ଦୂରାର

ପୁର୍ଣ୍ଣତତ୍ତ୍ଵ, ଚଲେ ଦୂଜନାମ ଗିର୍ଜାୟ ଗିଯା-ମାଥାର ଜଳ ଦି ।
ତୋମାରେ ଶାକ ବାନାରେ ଦିବେ, ମୋରେ ଆବ ବାନାଇରେ
ଦିବେ । ଆର ଗୌଡ଼ିଲ ପଟିରେ ଦୋତାଳାର ପୁରସିତେ ବଟିଦେ
ପାଥାର ହାତ୍ୟା ଥାତି ଥାକବୋ । ମୁଁ ର୍ଯ୍ୟାଂରାଜୀ ଶିଖଛି,
ତୋମାଣେ ନି ଶିଖୋବୋ ।

ବାମା । ହଁ ତୁହି ଅଡା ଆବାର ଇଂରେଜୀ ଶିଖନି କବେ ?

କିମ୍ବ । ଶିଖଛି ନା ? ହନେ ଲାଓ, ଯଥନ କାରେ ଦେଖିବା, ତଥନ ବଳବା
“ଗୁଡ଼ମଣି” ଏର ଭାବ ବୋକାଚୋ,—“ତୋମାର ମୁ ଦେହେ, ବାଲ
ଆତଙ୍କଣ ହଇଲ ।” “ହଡାହୁତୁ” ଅର୍ଥ ତିଲ କେମନ ଆଚ ?
“ଶୁମ୍କ ଦିମୁ”—

ବାମା । ମୁଖେ ଥୁତୁ ଦିଲି ବୁଝି ?

କିମ୍ବ । ନା, ତୁମି ର୍ଯ୍ୟାଂରାଜୀର ଭାବ କି ପାବା ? “ଦନ୍ତ ଦନ୍ତ” କଲାମ୍ ।
ତାରଇ ର୍ଯ୍ୟାଂରାଜୀ “ଥୁମ୍କ ଦିମୁ” । ଫେର ଶୁଣେ ଲାଓ “ମାଟି
ବିଲାଇଚି” ଭାବନି ଶୋନୋ, “ବଡ଼ ବାଦିତ ହଲାମ ।” ତାର
ର୍ଯ୍ୟାଂରାଜୀ କଥା—“ମାଟି ବିଲାଇଚି” ।

ବାମା । ଆରେ ତୁହି ଇଂଲିଞ୍ଜୀ ଶିଖେଛିସ୍ ?

କିମ୍ବ । ଆରଓ ଜ୍ଞାନି ଥାହ, “ଭାରି ସାରି,” ତୁମି ଶିଖତି ଚାଉତୋ
ତୋମାର ଶେଷାହ, “ବଡ଼ ହଙ୍ଗୁ ପାଇଚି”—“ଭାରି ସାରି” ।
ଗିର୍ଜାୟ ଗିଯା ମ୍ୟାମ ହବାର ଚାଉ ତୋ ଥାହ ।

ବାମା । ହଁରେ ଗିର୍ଜେଯ ଗେଲେ ମାମ କ’ରେ ଦେଇ ?

କିମ୍ବ । ଫିଟ୍ ମ୍ୟାମ ହବା, ଏହି କ୍ଷଟ୍ଟିଧର ବାବୁରେ ପୃତ କରୋ ।

(କ୍ଷଟ୍ଟିଧରର ପ୍ରବେଶ)

ହାଦେ କ୍ଷଟ୍ଟିଧର ବାବୁ, ଗିର୍ଜାୟ ଗେଲେଇ ମାମ ହବାର ପାର ନା ?

হষ্টি । ম্যাগ হবার পাই বই কি ? দেখ বানা, তোমার বাসার ওদিক
দিয়ে ঘূরে আসছি । মনে কচ্ছিলেম, বদি তুমি মেম হও,
তা হ'লে তোমায় মেম করে দি । পাদৰী সাহেব আমায়
ব'লেছে, বদি তুমি বামী ষট্‌কীকে মেম ক'রে দিত পারো
তা হ'লে তোমায় পুলিস-কনেষ্টেন্ট ক'রে দি ।

কিন্তু । এই ছনে লও । হষ্টিধর বাবু, মুই আব হইয়, আর বদ্বাচ
বামা ঠাতকুণকে ম্যাম কৱ্য ।

বামা । তুই সাহেব হ'বি বিসে বল ? বলতো ছিষ্টিধর বাবু ?— ও মড়া
আবার সাহেব ভবে, বলে ইংরিজী শিখেছে ।

কিন্তু । ত হষ্টিধর বাবু, কিঞ্চিৎ লিখ চি শিখচি ।

হষ্টি । আচ্ছা বল দেখি—এক গুরু লুটী ?

কিন্তু । হাদে অত কি শিখচি, অত কি শিখচি ।

হষ্টি । তবে শিখে নে, “এ গুড স্ব”—এক গুরু লুটী ।

কিন্তু । শিখচি শিখচি, আর দ’ একটা কও ?

হষ্টি । “কিক্ নি”—চুম্বন করো ।

কিন্তু । বামা সুন্দৰী, শুন্দো ? “কিক্ নি”—চুম্বা দাও ।

হষ্টি । পেপোকে কি বলে জানিস ?—“ব্যাবাল ফ্রুট !” পেঁজারাকে
কি বলে জানিস ?—“গুমোৰ ব্যাটা !”

কিন্তু । হাদে হষ্টিধর বাবু!—বামারে ঐ শিক্ষাটা দেবেন না ।

হষ্টি । “গড় ডাম” মানে কি জানিস ?—আগেৰু ।”

কিন্তু । হ, মুটও বেমন ব্যাংবাজী শিখচি, হষ্টিধর বাবুও তেমনি
ব্যাংবাজী জানেন । “ড্যাম ড্যাম” কইয়া গোড়া গুলা মুসা
লইয়া তাঢ়ি আসে ।

বামা । হাঁ ছিষ্টিধর বাবু, মেম হ'লে কি ক'বতে হয় ?

স্ফটি। থালি টানা পাখার হাতওয়া খেতে হয়।

বামা। জাত বাঘ,—কি বল স্ফটিধর বাবু?

স্ফটি। জাত বাবে!—বিলেতী মা গোসাই হয়।

[স্ফটিধরের প্রশ্ন।]

কিছু। ম্যাম হবা কি না কও? নইলি মুই মণি ছুতৱনীর
সাথ সলা কর্ম। একবার সদাশিব বাবুর গুহানে দেখি,
যদি ছখান গহনা লন। শুন্তেছি, তার মাইয়ার বেঞ্চা।

বামা। ওঁ, মিসে জুচুরী কব্বে! গিল্টীর গয়না দিয়ে মেয়ের বে
দেবে!

কিছু, আরে ছাই! তুমি ও ছিরা কথায় থাকতে চাও ক্ষান? তোমারে ম্যাম করি দেবার চাই। ও কেলো গয়লার মুখ
চাইয়া থাকবার চাও ক্ষান? ক্ষাবল ঘর ভাড়াটী দেয়, আর
তোমারে গতর খাটাইয়া থাকি হয়। মোর সাথে নি জোট
থাও, এই কলাম।

বামা। দূর পোড়ারমুখো, মেম হব কি?

কিছু। তবা হবা, গোউন পৱনা, তোমার কপালে মুই গোউন
দেখ্‌জি। এহন গুইয়েদের বাবি বাচি। ফিরুতি বেলা
তোমার বাসায় বাইঁগা সব ভাঙ্গি চুরি বলবো, বড় মজায়
থাকবা। আর দ্যাহ, তোমার কাছে এক পোটুলা গিল্টীর
গয়না বাখ বো, তুমিতো পাচ জায়গায় যাতিছ আস্তিছ;
অষ্ট আছে, হার আছে পৱনা, আর বাঁদা দিতি পারো,
বেচতি পারো, যা করে হোক, কিছু মদি টাকা বাগাবার পারো
, তো দ্যাহ। মোর হাতে ইমুন গিল্টী না, তিনি পোড়নে

କୋନ' ସ୍ୟାକରାର ବାବାମ ଧରତି ପାଇବେ ନା । କିଛୁ ଟାକା
ମାଟିରେ ଦିଯା ଦୁଜନାଯ ଗିର୍ଜାଯ ଯାଇଯା ଯାବ ଯାମ ହଇଯୁ ।

* * *

[କିଛୁ ସ୍ୟାକରାର ପ୍ରକଳ୍ପ ।

ସମ୍ମ । ମଡ଼ା ମେମ ହତେ କି ବଲେ ଗୋ ? ହିନ୍ଦୁର ମେଯେ ମେମ ହ'ତେ
ଗୋଲେମ କେନ ? ଏକବାର ଘନେ ହସ, କେଲୋର ଅହଙ୍କାରଟା ଭାଙ୍ଗି ।
ପାଂଚ ମଡ଼ାର ଜଣ୍ଠେ ଆର ଘଟକାଳୀତେ ଶୁଖ ନାହିଁ । ମଡ଼ା ଯଦି
ଗିଲ୍ଟାର ଗରନା ସତି ଦେସ, ହଟୋ ଏକଟା ରାଁଡ଼ି-ବାଲ୍ତିର
କାଛେ ବନ୍ଦକ ରେଖେ ହୋକ, ବିକ୍ରୀ କରେ ହୋକ, କିଛୁ ଟାକା
କରିବେ ପାରେଁ । ଦଶ ଜାଯଗାର ବେଡ଼ାଚି,—ଶୁଧୁ ହାତେ, ଶୁଧୁ
ଗଲାଯ ସାଓରା ଭାଲ ଦେଖାଯ ନା । ଐ ବିନ୍ଦି ସ୍ଟଟକି ଏକ ଗା
ଗଧନା କ'ରେଇଁ । ଆମାର ଈଚ୍ଛେ ହଜେ, କିନେ ମଡ଼ାର ସଙ୍ଗେ ଜୁଟି ।
ଏ କେଲୋ ମୁଖପୋଡ଼ାର ଶୁମୋର ଭାଙ୍ଗବୋଇ ଭାଙ୍ଗବୋ, ତବେ
ଆମାର ନାହିଁ ବାମୀ ।

[ବାମାର ପ୍ରକଳ୍ପ ।

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ।

ସଦା ଶିଥର ବାଟି ।

(ରାମେଷ୍ଟ୍ରୀ ଓ କିଛୁ)

ରାଜ୍ମେ । କିବେ କିଛୁ ?

କିଛୁ । ଏକେ ଏକିକେ ଆସିଲାମ, ଭାବଲାମ, ମା ଠାଇକୁଣେର ସାଥେ
ଦେଖା କରେ ଯାଇ । ଶୁଣ୍ଟି ନାହିଁ, ଦିଦି ଠାଇକୁଣେର ବିଜ୍ଞା ହଇବା ।

ରାମେ । ଆବ ଦାଢା, କୋଗାର କି, ସମ୍ବନ୍ଧଇ ଠିକ କ'ଣ୍ଟେ ପାଛିଲେ ।
ତୁଟ୍ଟ ଏଥଳ କି କରିମ୍ ?

କିମ୍ବ । ଆପନାର କେବଳାର ଏହନ ଗରନ କରିଛି, ଏଟାପିତଲେର ଗଠନ
ଟିହନା ଗରନ କରି । ତା ପାଞ୍ଚର ଠିକ ତତ୍ତ୍ଵ ନା 'କ୍ୟାନ ଯା'
ହ'କ ଏକଟା ବର-ଫର ଦେଇଥା, କିନ୍ତୁ କବଲେ ବିରା ଦାଉ ! କିନ୍ତୁ
କବଲାନେଇ କତ ବରେର ବାଗେର ଲୋଳା ମକ୍କ ମକ୍କ କବତି
ଥାକୁପେ ।

ରାମେ । କୋଥାଯ ପାବ ବାଢା, ବେ କବଲାବ ?

କିମ୍ବ । ଝ୍ୟାଗା, ଯା କବଲାନା, ତା କି ଦେବା ? ମକଳ କ'ବଲେ ଦିଲି
କି ଗେରନ୍ତ ଧରେ ଓଟି ? ଯ ତୋ ଏହି ତିଙ୍ଗ ତିଳଙ୍ଗ ବିରା
ଦେଲାମ ।

(ଶୃଷ୍ଟିଧରେର ପ୍ରବେଶ)

ଶୃଷ୍ଟି । କାକିମା, ମେ ଛେଲେର ଖପର ନିତେ ବଲେଛିଲେ, ତା ଆମାମେରା
ହିରେ—ଶୁଦ୍ଧ ଖପର ନିରେଛିଲ, ଛେଲେଟି ତୋ ଗୋ ବେଚାରା ।

କିମ୍ବ । ଆହା, ଐ ଛେଲେଇ ଛେଲେ !

ରାମେ । ଛେଲେଟି ଶିଖି ?

ଶୃଷ୍ଟି । ଗୋ ବେଚାରା, ତାର ଆବ ଶିଖି ଆବ ହଟ୍ଟ କି ?

କିମ୍ବ । ଆହା ଐ ହାତ୍ସାଲାଇ ଛାପ୍ସାଲ !

ରାମେ । ମେ ବା ହୋଗ ପଡ଼ିଛେ ତୋ ?

ଶୃଷ୍ଟି । ପଡ଼ିଛେ ଆବ କି କରେ, ହାତ୍ସା ହାତ୍ସା କ'ଣ୍ଟେ ।

କିମ୍ବ । ଐ ତୋ ଜୁତ ସହ ଚାଲେ !

ରାମେ । ଲେ ଦାଢା, ତାମାଜା ରାଥ । ମହନେଟ କି ଖୁବ ଶିଖିତେ ପାଇଁ
ଦେଖିତେ ଶୁଣିତେ କେମନ ?

শষ্টি । বৰ্ণ—পায়ের সঙ্গে জুতো মিশিয়ে আছে ; মুখখানি দেখলেই
বোধ হ'ব, রামজাগণ চড়বে ?

কিন্তু । বাঃ, ব'লেন—ব'লেন !

শষ্টি । কি কিন্তু, পাত্র দে তোমার বড় পছন্দ দেখছি ।

কিন্তু । আজ্ঞে, মধ্যবিষ ঘরে ঝীঝট তো পাত্র চাই । ভাল
ছাইলে হ'লি, বিনি নহালি পছন্দ হবা না । ভাল দেখবার হলি
চুল বাগাতি থাকপে, আব এ পারা ও পারা শিস্তি দিতি
গোবৈ । বোকাসোকাছাইলে, দেখবার শোনবার ভাল না,—
একটো মেইয়ে পাইলে বাপের মাগে ব'লি যাবে । মা ঠাহকুণ,
আগনি ঝিলানেই সমন্ব কৰ কবেন । ইদিক্ উদিক্ দুঁচান
থান বেশী চায়, কল্পাইবান । যত্নুর জোট কৱতি পারবান,
কৰবান ; তাৰপৰ কিমুকে পপৰ কৰবান, সামালে লব । তা
তোম'র কেৰপায় এমন গিলটী কৱতিছি, যে তিন পোড়লে
মালুম কৰতি পথ্বৰা না ।

শষ্টি । বাঃ বাঃ, তবে আৱ বি কাকী মা ! (কিন্তুৰ প্রতি) এমন
মেয়ে ক'রোঁ পার কৱে দিয়েছ নাকি কিমু ?

কিন্তু । বাব, তা না হইলে পেট চালাইচি ! (বায়েশ্বৰীৰ প্রতি)
তবে আসি মা ঠাহকুণ, দৱকাৰ হলি খবৰ কৰবান : আমি
বাবী গধলানীৰ বাবি বাসা লাইচি ।

[অছান ।

শষ্টি । কাকীনা, তুমি তো বৰ গুঁজচো ; এ দিকে কাকা নাৰু মহান
ক'রে বৰ ঠিক কৱেছেন ?

রামে । কোথায় ?

ହୁଣ୍ଡି । ଗୋରୀଶକର ନିତିର ।

ବାମେ । ଏଁ, ବଲିସ୍ କି, ସାତେର ଶଢ଼ାକେ ମେଘେ ଦିତେ ଚାଷ ? ଜନ୍ମଦାତା
ହୁଣ୍ଡେ ଏମନ କଥା ମୁଖେ ଆନ୍ଦୁଳେ କି କ'ରେ ? *

ହୁଣ୍ଡି । ମେ ଦଶ ହାଜାର ଟାକା ଆବର ଏକଥାନା ବାଡ଼ୀ ଦିଯେ ବେ କ'ତେ
ଚାଷ ।

ବାମେ । ଆବର ବାଛା ତୁହି ଜାଳାମନେ, ଓ ଟାକାର ମୁଖେ ଆଣୁଳ ଆବର ବାଡ଼ୀର
ମୁଖେ ଆଣୁଳ । ହିଃ ଛିଃ, ଭାତେର ମଙ୍ଗେ ମେରେଟାକେ ବିଷ ଦେଖାନି
କେନ ? ଆଜ ବେ ଦେବେ, କାଳ ବିଧବା ହବେ, ପରଶ୍ର ବାରାନ୍ଦାସ୍
ଦୀଙ୍ଗାବେ, ଏହି ସୁଖି ତାର ଇଚ୍ଛେ ?

ହୁଣ୍ଡି । କାକିମା ଚୁପ କର, ଗୋଲ କରୋ ନା । ତୁମି ସଦି ଆମାର
କଥା ଶେନୋ, ଆମି କିଶୋରୀର ଭାଲ ବରେର ମଙ୍ଗେ ବେ ଦି ।
ଷ୍ଟ୍ରୁଡେଣ୍ଟ୍‌ସିପ୍ ପାଶ କରେଛେ—ଦୟାର ଉପର ପାଶ—ଦଶ ହାଜାର
ଟାକା ଜଲପାନି ପେଯେଛେ ।

ବାମେ । ସାବା, ଆମାର ଛେଲେ ନାହି, ତୁହି ଆମାର ଛେଲେ । ତୁହି ପାଡ଼ାର
ସକଳେବ ଉପକାର କରେ ବେଡ଼ାମ, ଆମାର ଏହି କଞ୍ଚାଦାରୁଟୀ
ଉନ୍ଦାର କରେ ଦେ ।

ହୁଣ୍ଡି । କାକିମା, ତୁମି କାହେଉ କିଛି ଭେଜୋ ନା । କାକା ବାବୁ ଯା
ବଲେନ, ତୁମି ଅନ୍ତ କରୋ ନା । ଯା ଯା ତୋମାର ମଙ୍ଗେ ପରାମର୍ଶ
କରବେନ, ଆମାର ମବ ବଲୋ ।

ବାମେ । ଆଜା ବାବା । ତୁହି ବରାବର କିଶୋରୀକେ ମାର ପେଟେର
ବୋନେର ଚେଯେ ଭାଲବାସିମ୍, ଦେଖିମ୍ ବାଛା, ସେମ ହାତ ପା ବୈଧେ
ଜନେ ଫେଲେ ଦେଇ ନା ।

ହୁଣ୍ଡି । ତୁମି ନିଶ୍ଚିନ୍ଦି ଥାକୋ । *

(ନେପଥ୍ୟ ଆନନ୍ଦରାମ) ଦାଦା, ବାଡ଼ୀ ଆଛ ?

ଶୁଣି । କେଉ ଆ'ନ୍ଦ ଖୁଡ଼ୋ ? ଦୀଢ଼ାଓ । ଐ ଆନନ୍ଦରାମ ପରାମର୍ଶ ଦିଯେଛେ । ଆମି ଓକେ ଡାକି ନା, ତୁମି ଦୋରେର ଆଡ଼ାଲ ଥେକେ ଶୋନ ନା କି ବଲେ ? ଆ'ନ୍ଦ ଖୁଡ଼ୋ ଏଦିକେ ଏସୋ, କାକିମା କି ବଲିବେନ । କାକିମା, ଘରେର ଭେତର ସାଗୁ ।

[ରାମେଶ୍‌ବାବୀର ଅଞ୍ଚାନ ।

(ଆନନ୍ଦରାମେର ପ୍ରବେଶ)

ଆନନ୍ଦ । କି ବାବାଜୀ ! ତବେ ତୋମାର କାକିନାରୀ ମତ ହେଯେଛେ ? ଆମି ଦାଦାକେ ପ୍ରଷ୍ଟ ବଲେଛି, ଗିନ୍ନିଠାକରଣେର ମତ ନା ହ'ଲେ, ଆମି ଏ କଥାଯ ଥାକୁବୋ ନା । ଭାଲାର ଜଣେ କର୍ବୋ, ଫେନ ଲିଖେଦେର ଭାଗୀ ହବୋ ।

ଶୁଣି । ଆ'ନ୍ଦ ଖୁଡ଼ୋ, ତୁମି କିଶୋରୀକେ ଦେଖେଛ ? ଅମନ କୁପେ-ଶୁଣେ ସୋନାର ଚାଦ ସେଇ ମା ହରେ କି ହାତ-ପା ନେଇଁ ଚିତ୍ତର ଫେଲେ ଦିତେ ପାରେ ?

ଆନନ୍ଦ । ତବେ ଆମାର ଓ କଥାଯ କାଜ ନାହିଁ,—ତବେ ଆମାର ଓ କଥାଯ କାଜ ନାହିଁ ।

ଶୁଣି । ନା ଆ'ନ୍ଦ ଖୁଡ଼ୋ, ତୋମାଯ ଏ କଥାଯ ଥାକୁତେ ହବେ । ଆମାର ଏକଟି ଉପକାର କ'ଲେ ହବେ ।

ଆନନ୍ଦ । ବାବାଜୀ, ତୁମି ଯା ବଲିବେ, ଆମି ଶୁଣୁବୋ । ତୋମାର ମାତେ ଉପକାର ହୟ, ଆମି ଯେମନ କରେ ହୟ କର୍ବୋ । ନା ଗେଣ୍ଟେ ପେଲେ ତୁମି ଥେତେ ଦିଯେଛ, ବ୍ୟାନୋର ମହାର ତୁମି ନା ଦେଖିଲେ ଆନନ୍ଦରାମକେ ଆର ଉଠେ ବେଡ଼ାତେ ହତୋ ନା ।

ଶୁଣି । ମେ କଥା ହେବେ ଦାଓ ଝୁଡ଼ୋ—

ଆନନ୍ଦ । ବାବାଜୀ, ତୋମାର କାକିନାର ମତ କରାଲେ ହତୋ । ଦଖ ହାଜାର

টাকা আর একখানা বাড়ী!—বেথ হয় কল্পনায় বোদ্দের
বরাতে আছে। এ থপর পেলে সে তার মেজো মেরেটা
গচাবে।

হষ্টি। খুড়ো, দশ হাজার টাকাও নিতে হবে, বাড়ীও নিতে হবে,
আর বুড়োর মেজো নাতি অজেন্টের সঙ্গে কিশোরীর বেও
দিতে হবে।

আমন্দ। আবে সে তেজন বুড়ো নয়—তেজন বুড়ো নয়, তার নাম
গৌরীশঙ্কর মিস্টির। ঈ দশ হাজার টাকা আর বাড়ী
দিতে চাইচে কিমে জানো,—ঈ বে জেন্টেল, তার স্বত্ত্ব
রাজবল্লভপুরের ভূমীদার গুরুগোবিন্দের—কেলেভুতো
একটা খেঁড়া মেঘের সঙ্গে ক'চে। গুরুগোবিন্দ নাকি
দশহাজার টাকা আর একশন্মা বাড়ী দিতে রাজী হয়েছে।
ঈ টাকা আর বাড়ী ধা পাবে, তাই সদাশিব দাদাকে দিতে
চাচে।

হষ্টি। কি—বেজা টাকার লোতে বে ক'তে রাজী হয়েছে
নাকি? তবে সে ষুড়েটসিপ্ পাশ করেছে না ছাই
করেছে!

আমন্দ। আবে সে রাজী হবে কেন? তাই তো নাতি-ঠাকুরদাদাৰ
বাগড়া বেধেছে। বুড়ো বলে—“গুরুগোবিন্দের মেয়ে বে
কৰি তো কৰ, নইলে আমাৰ বাড়ী থেকে দেৱো।” অজেন্ট
পালাই পালাই ডাক ছাড়ছে।

হষ্টি। টিক হয়েছে; খুড়ো, তুমি একটু জোগাড় দাও। আমি অজে-
ন্টের সঙ্গে কিশোরীর বেও মেওয়াব, দশ হাজার টাকা আর
বাড়ীও মেওয়াব। চলো—আমাদের বাড়ী চলো, এ কাজ ক'জৈই

ହେ,—ଏକଟା ପରାମର୍ଶ କରି । ଖୁଡ଼ୋ ତୁମି ଲାଗୋ, ଆଖି ଯେମନ
ଯେମନ ବଲି, ତେଣି ତେଣି କରୋ ।

ଆନନ୍ଦ । ତା ବାବା ଆଖି ଠିକ କରୋ । ତୁମି ସଦି ବୁଡ଼ୋର ଚୋଥେ ଧୂଳୋ
ଦିକେ ପାରୋ, ତୁମି ଏକଟା ବାହାଡ଼ର ଛେଲେ ବଟେ ।

[ଉତ୍ତରେର ପ୍ରହାନ ।

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ ।

ପଥ ।

(ଚାଉୟାଲୀ ଓ ଚାଉୟାଲୀର ପ୍ରବେଶ ଓ ଗୀତ)

ଶୁ ।— ସାହେବରୀ ଦେଖିଲେ ତେବେ, ବାଙ୍ଗଲା ପରବାଦେ ଯାବେ—
ଗରମ ଗରମ ଚା ନା ଥେଲେ ।

ଶ୍ରୀ ।— ଜେନାନା ଚା ପାଥ ନା ଥେକେ,
ଯେବ କାନ୍ଦେ ତାହି ହୃଦୟ ରେତେ,

ବଲେ ଫୁରୋର ଜେନାନା ବାଚୁବେ କିନେ ଚା ନା ଥେଲେ ॥

ପୁ ।— ଗାୟ ଗାଡ଼ୋଯାନ ଘଜୁବ ଘୁଟ୍ଟ,

ଶ୍ରୀ ।— କୁଳୋ ଛେଦେ ଆୟଲୋ ଧୁଟେ,

ଉତ୍ତରେ ।— , ଗରମ ଗରମ ଚାହେବ ଘଜା ନିଯେ ସା ଲୁଟେ,
ଆୟ ଚଲେ,—କାଜ ଫେଲେ ॥

ଶୁ ।— ତିନ ଆନା ରୋଜ ତୋ ପେଲି,
କି କହୁଲି ସଦି ଚା ନା ଥେଲି ?
(ଅରେ ଓ ଗାଡ଼ୋଯାନ ଘୁଟ୍ଟ !)

ଶ୍ରୀ ।— ଆଜ ତୋ ନଗଦ ପରସା ଦେଇ,
ଭାତ ଥେଲେ କି ଥାକୁବି ଦେଇ,
(ଅଳା ଓ ନାହୁନୀରେ !)

ଉତ୍ତରେ ।— ଡାକ୍ଟର ସାହେବ ଠିକ ବଲେଇ,
ରୋଗେର ସବୁ ଐ ଭାତ ଡେଲେ,
ବାବୁଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଚା ଚିଲେଇ, ମରା ଗେହେ “ଗୋ ଟେ ହେଲେ ॥”

[ଉତ୍ତରେର ପ୍ରହାନ ।

পঞ্চম দৃশ্য।

কড়িৎসুন্দরীর ঘাটি।

(মিঃ রামসহায় দে ও তড়িৎসুন্দরী)

রাম। দিদি, তুমি যা মতলব দিয়েছ, তা ঠিক হয়েছে, as good as Robinson Crusoe. আজ আমাদের ডামাটাক খিঁটিং-এ প্রথম Resolution হয়েছে সে, পাবলিক থিয়েটার তুল্পতেই হবে। আমরা তো মাসে ছট্টো performance দিচ্ছি। আমরা অঙ্গীকার করেছি অর্থাৎ resolve করেছি, সে মোকের বাড়ীতে বিনাপয়সার act করো, আর সেমন মাসে ছট্টো ক'রে performance হয়, তা হবে;—এই Resolution—Resolution! প্রতিজ্ঞা—প্রতিজ্ঞা !! আর একটা কিম্বেল ডামাটাক-সমিতি করা যাবে, মাসে মাসে চারটে ক'রে performance দেওয়া যাবে। ভদ্র মহিলাদের টিকিট distribute করা হবে, সেই সমিতির তুমি President.

তড়িৎ। এট এত দিনে দেশের উন্নতি হবে।

রাম। A nation is known by its theatre: থিয়েটার থেকে জাতি কেমন উন্নত বোঝা যায়, যেমন—যেমন—আমার নোট বুকে লেখা আছে!

তড়িৎ। যেমন গড়ের মাঠে গেলে—গরুও দেখা যাব, ঘোড়াও দেখা যাব।

রাম। দিদি, তোমার কি simile ? তুমি Excellent Lady—Capital Lady—Encore Lady ! *

ତଡ଼ିୟ । ଆମାର ଏ Proposeରେ କେଉଁ ଆପଣି କ'ରେଛେ ?

ରାମ । ଆପଣି କରିବେ ? କାହାର ସାଧ୍ୟ, ତା ହ'ଲେ come fight ହ'ରେ
ଯେତୋଂ ପିଙ୍ଗଳ ଚଲିଗୋ, De Wet ହତୋ । ଆମି ଯେହି ବ'ଲୁମ୍
ଯେ ଆମାର cousin sister ଏହି impose କରେଛେ, ଅମନି
ସକଳେ unanimously ବଲେ ଉଠିଲୋ ଯେ, Three cheers
for ତଡ଼ିୟ ଶୁଦ୍ଧରି ! ଆର ତୋମାର Vote of thanks
ଦେଓଯା ହ'ଥେଛେ । ଏଥିନ ତୁମି ସତ ଶୀଘ୍ର performance
ଖୁଲିତେ ପାରୋ, ଚେଷ୍ଟା ଦେଖ ।

ତଡ଼ିୟ । ଆମାର ମବଇ ଠିକ ଆଛେ,—Quick as Maxim Gun,
ଆମି କାଲଇ performance ଦିତେ ପାରି ।

ରାମ । Hurrah—Hurrah!—Three cheers for my ପିସତୁଭୋ
. ଭଞ୍ଜୀ ତଡ଼ିୟ ଶୁଦ୍ଧରି ! ତୁମି କାହିଁ ପରେ ଖୁଲିତେ ପାର ?

ତଡ଼ିୟ । ପାରି ନେ ?—Why then Rebeca died—ରେନେକା
ମଲୋ କେନ ? ଖିରେଟାର ଖୁଲିତେ ପାରେ ନି ବଲେ ! ତବେ ଏତଦିନ
ଡପର ବେଳୀ ସନ୍ତିତେ ସନ୍ତିତେ ଦୂରେ କି କରେଛି ? ସତ ସନ୍ତିତେ
ଶୁଲେର ଫେରଂ ଛୁଟ୍ଟି ଆଛେ, ମକଳକେ ରୋଜର rehearsal ଦିରେଛି,
ଗାନ ଶିଖିରେଛି, ନାଚ ଶିଖିରେଛି, ଏଥିନ ତାରା ଶକଳେ ଏକ
ଏକ ଜନ Heroine.

ରାମ । ଦିଦି ! ତୋମାର ଏହି ମହିଂ କାର୍ଯ୍ୟେ ସକଳ ମେଦାରିଇ deeply
obliged. କିନ୍ତୁ ଏତ ଅଜ୍ଞ ମୟରେର ମଧ୍ୟେ ସେ ଏତ improvement
ହ'ଥେଛେ, ତା କେଉଁ ଜାନ୍ତୋ ନା ।

ତଡ଼ିୟ । ଆମି ଯଦି ଏକ ବ୍ୟକ୍ତି ମମର ପେତେମ, ଆର rehearsal ବାଢ଼ି
ପେତେମ, ତା ହ'ଲେ କାଳ ଥେକେ ଆମି ରୋଜର performance
ଦିତେ ପାରିବେ ।

নাম। আমরা সকলে ইঙ্গিয় কার্যালয় যে, দিনকাটক এমনি ক'রে চলুক, তাবপর তোমাদের “ড্রামাটিক-সমিতি” আব আমান দের “ড্রামাটিক-ক্লাব” amalgamate কৰা হবে। আমাদের ছেলে নিয়ে performance ক'স্তে হয়, তাতে তেমন attraction হব না। মগণ্ডা ন্যাটোরা আসে না। অবিশ্বিয়ারা সমজ-দার লোক, তারা মুখটী বুঝিয়ে মুক্ষ হয়ে বাড়ী চলে যায়। হাবাতে পাবলিক থিয়েটারগুলোর মত আমাদের থিয়েটারে এন্কোর, ক্ল্যাপ, কি হাসিয়া গৱণা হয় না।

তত্ত্বিণ্ডি। কি opinion দেব ?

বাবু। চুল্লতে চুল্লতে গিয়ে গাড়ীতে ওঠে, গে সমস কোন কথা হয় না, কিন্তু ধ্যানের কাগজে খুব দেখে যে, এমন ইংরেজী ধরণের একটাৰ কথনো কোনো পাবলিক থিয়েটারে অন্মায় নাই।— সব European motion, gesture.

তত্ত্বিণ্ডি। দেখ তুমি কাল গিয়ে, তোমাদের সভাপত্তিকে আমার Vote of thanks দিন্ত, আব বলো সকলের নিকট আমি পরম বাধিত। তোধৰা মখন “ড্রামাটিক-ক্লাব” করো, তথনই আমাকে strike করেছে যে, আমরা তোমাদের সঙ্গে joint না কলে, কথনো হাতী উঠতি হবে না। বত শীত্র amalgamate হব তাৰ চেষ্টা কলো।

বাবু। Bravo—Bravo ! awake, arise ! উঠিষ্ঠত ! জাগৱত ! আমি কালই সে কথা propose কৰবো।

তত্ত্বিণ্ডি। রামসহায়, তুমিও বিবাহ কৰো। তোমার স্তৰীকে আমি everlasting অর্থাৎ অষ্টপ্রেহৰ শেখাতে পারবো। আমি চলুম,—এ good news বাড়ী বাড়ী স্থিতে হবে। এখানে যদি

କୋଣ ମେଘାର ଆସେ, ତୁମି ତାଦେର ହଳ-ସରେ ବମ୍ବତେ ବ'ଲେ,
ଆମି ଏଲୁଗ ବ'ଲେ ।

ରାମ । ଦିଦି ! ତୁମି ସନ୍ଦାଶିବ ଶୁଣ୍ଟିଏର ମେମେ କିଶୋରୀଙ୍କେ କୋନও
ବ୍ରକମେ ଭୁଲିଯେ ମେଘାର କ'ତେ ପାର ? ଜୋଗାଡ଼ ଦେଖ ନା ?

ଶ୍ରୀନିବାସ । ଠିକ ବଲେଛ ଭାଦାର, କିଶୋରୀଟେ ବଡ଼ shining, ଆମି ଏକଦିନ
କଥା କ'ରେ ଦେଖେଛି ; ତାକେ ପେଲେ ବଡ଼ ଲାଭ ହୁଏ ଅର୍ଥାତ୍
ଏକଟା acquisition ହୁଏ ।

ରାମ । ତା ଦେଖ ଦିଦି, ତୋମାର argument ଏ ଆମି convict
ହୁଯେଛି ଯେ, ବିବାହ କରା ଉଚିତ । ଆମି ବିବାହ କରେ ରାଜୀ ।
ତୁମି ଜୋଗାଡ଼ କ'ରେ କିଶୋରୀର ସଙ୍ଗେ ଆମାର ବିବାହ
ଦିଲେ ପାର ?

ଶ୍ରୀନିବାସ । ହୁଟ ! କିଶୋରୀର ବାପେର କି ଆଛେ, ତୋମାର କି ଦେବେ ?
• ଏହି ସେ'old full ବା ଦେର ଦର ବାଡାଙ୍ଗେ, ଏତେ ଦେଶେର ଏକଟା
• ମଞ୍ଚ ଉପକାର । ଅନେକ girl ଆଇବୁଡୋ ଥାବୁବେ ; କ୍ରମେ
hardship ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ I mean courtship ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚଲେ ଯେବେ
ପାରେ । ତୁମି ମେନ୍ଦପ education youngman, ତୋମାର
ଅନ୍ତଃ ପାଚ ହାଜାର ଟାକା ନା ନିମ୍ନେ ବିବାହ କରା ଉଚିତ ନା ।
ତୁମି ଗୋଲିକ, ସନ୍ଦାଶିବ ଶୁଣ୍ଟି ଓ ଗୋଲିକ, ସନ୍ଦାଶିବେର ଟାକା ଓ
ନାହିଁ, ଆର ଏ ବିବାହ ଦିଲେ ରାଜୀ ହୁବେ ନା । ତୁମି ବିବାହ
କ'ତେ ମଞ୍ଚତ ହୁଯେଛ, ଖୁବ ସୁଧେର ବିଷୟ ବଟେ, ଆମି ତୋମାର
ସମସ୍ତ କ'ଚି । ଆର ତୁମି ଠିକ ବଲେଛ, କିଶୋରୀ ଧାର୍ତ୍ତେ
ଆମାଦେର ମେଘାର ହୁଏ, ଝାର ଚେଷ୍ଟା ପାଇଛି ।

ଏଥି । ଦିଦିର ଠେଜେତୋ କିଛୁ ଆଦୟ କତ୍ତେ ପାରିଲୁମ ନା । ଏକଟା
moving stageଏର ଟାକା ଜୋଗାଡ଼ କତ୍ତେ ପାରିଲେ ଦିନ କତକ
ଚଲେ, ସବ ବ୍ୟାଟା ସେବାନା ହେଁ ଗେଛେ । ମନେ କରେଛିଲାଗ, ମାହେବ-
ଯାନା ଚାଲ ଚାଲିବୋ,—ପ୍ରକାଶ କରେ ଦିଯେଛିଲେମ, ବିଲେତ ଖେଳିବେ
ଏମେହି । ତା ଛିଟ୍ଟେ ରାମକେଳ ସନ୍ଧାନ ଖେଳେହେ ଯେ, ଆସାମେ କୁଳି
ନିଯେ ଗିରେଛିଲୁମ, ବିଲେତେ ସାଇ ନି । ଲୋକେର କାହେ ବଡ଼
ଥାନ୍ତାଇ ହ'ବେ ପଡ଼େଛି । କିଶୋରୀ ଛୁଁଡ଼ିକେ ଦେଖେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ
ଆମାର ଘନଟା କେମନ ହ'ବେ ଗେଛେ । ଚୋଥେର ଉପର କୋନ୍
ବ୍ୟାଟା ଲୁଟେ ନିଯେ ଯାବେ ! ଦେଖି, ଦିଦିର ଯେ ଦିନ କୋମ୍ପାନୀର
କାଗଜେର ଝୁଦ ଆସବେ, ଦେ ଦିନ ତୋ ନିଯେ ସରବୋ । ଏହି
କିଶୋରୀ ଛୁଁଡ଼ିର ଲୋଭେ କ'ଲିକାତା ଥିକେ ସରତେ ଇଚ୍ଛେ ହେବୁ ନା !
ଦେଖି ଦିନକତକ, ତାର ପର ବିଦେଶେ ଗିଯେ ମନ୍ଦ୍ୟାସୀ ବ'ଳେ ପରି-
ଚଯ ଦିଯେ କିଛୁ ହାତାବୋ,—ଏହି ଯେ କତ ବ୍ୟାଟା ମନ୍ଦ୍ୟାସୀ ଦେଜେ
କେମନ ବାଗିଯିବ ନିଜେ ।

(ତଡ଼ିଃଶୁନ୍ଦରୀଙ୍କ ଛାତ୍ରୀଗଣେର ପ୍ରବେଶ)

ଗୀତ ।

ଫିମେଲ ଡ୍ରୂମଟିକ ସମିତିର ମେଷ୍ଟାର ଲେଡ଼ି ରିଫରମାନ ।

ହିଯାର—ହିଯାର—ହିଯାର !

ଉଠେଛି ସବାଇ ମେତେ,

ରିହେଲ, ଇମ୍‌ଫ୍ରାନ୍‌ଟ ଯାତେ,

ଖ୍ୟାବୋଲିନ ହେ ତାତେ ଶାନ୍ତ ପାବ୍‌ଲିକ ଥିରେଟାର ॥

ହିଯାର—ହିଯାର—ହିଯାର !

ଡ୍ରୂମଟିକ ଏକଜିବିମାନ, ଇଣ୍ଡିନ୍‌ଟ୍ରେନ୍ ନୂତନ ମୋମାନ,

ଫ୍ରେସ ଏ ପ୍ରାରିମ ଫ୍ୟାନାନ, ଦେଖିବେ ନେମାନ,

ପୁରୀରେ କାଗଜ ଲିଖିବେ ପ୍ରେସ—

ହାଫ ଆନା ମଥ ଏଡ଼ିଟାର ॥

ମହିତିର କ୍ଲେଭାବ ଜେମ୍ଚାର,
କେ କାପ ଦିଲେ କ'ବେଳେ ଡୋର,
ଚୋକ ବୁଝେ ଚେଥାରେ ବ'ସେ ଦେଖିବେ ସତ ମମଜନ୍ଦାର ॥
ହିଯାରୁ—ହିଯାରୁ—ହିଯାରୁ !
କାବ'ତ ବାହାର, ବହୁ ମଜେଦାର,
ଅମାର—ଅମାର—ଟୁ ଏତ୍ତିର ମେଷାର
ଏତ୍ତିର ଡ୍ରାମାଟିକ ଲେଭି ଟୋର ॥

ବାଧ । ମୁଁ ଶୁଣେଛେମ ? ଆପନାରା ବଶୁଳ, ଦିଦି ଆସିଛେନ ।

ଏ ମ-ଛାତ୍ରୀ । ତା ଆମରା ଜାନି, ତିନି ଆମାଦେର ସଞ୍ଚିତେ ଏ ଶୁଭ
ସଂବାଦ ଦିଯେଛେମ । ଅଗ୍ରାନ୍ତ ମେଷାରଦେର ଥପର ଦେ ତିନି ଏଥାନେ
ଆସିବେନ ।

ବାନ । ତବେ ଆପନାରା ହଳ-ଘରେ ବଶୁଳ ଗେ, ମେହିଥାମେ ରିହାର୍ଣ୍ଣିଲ ହବେ ।

[ମକଲେର ପ୍ରଶ୍ନା ।

ଶର୍ତ୍ତ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଗୌରୀଶକ୍ତର ମିତ୍ରର ବୈଠକଥାନା ।

(ଗୌରୀଶକ୍ତର ମିତ୍ର ଓ ଚିନିବାସ ଭୃତ୍ୟ ନିମଜ୍ଜାଲ ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟଜନେ ନିଯନ୍ତ୍ରଣ)

ଗୌରୀ । ନିମ-ଚାରାର ଟବ୍‌ଟା ବୁଝି ବାଖ୍ ତେ ଭୁଲେ ଗିବେଛିମ ? ବ୍ୟାଟା ତୋ
ବୁଝିସିନି, ନିମଗମିତ୍ରର ହାଓର୍ଯ୍ୟାତେ ଶରୀର ଭାଲ ଥାକେ ।

ଚିନି । ଆଜେ ଟବ୍‌ଟା ଦେଖିଲେ ଲୋକେ ଠାଟା କରେ, ତାହି ଏହି ଏକଟା
ନିମେର ଭାଲ ଭେଙେ ଏନେଛି, ଏହି ବାତାସ ଦିଲି ।

(ସହିଦରେ ପ୍ରବେଶ)

ଗୋରୀ । ଏସ, ଭାଙ୍ଗା ଏମୋ ।

ଶୁଣି । ଦାଦାମ'ଶାୟ, ଆମାର କାନ୍ଦା ପାଚେ ! ବୁଝିଦିଲି ମଳୋ, ଆମି
କି ନା, କଥାମାରୀର ନିମ୍ନଲିଖି ଥେବେ ଗେଲୁମ ! ଦାଦାମ'ଶାୟ,
ଆମାର ବୁକ୍ କେଟେ ମାଚେ !

ଗୋରୀ । ବମୋ ବମୋ, ହିର ହୁ—ହିର ହୁ ! ଓରେ ଶୁଣିଦିଲି ନାବୁକେ
ତାମାକ ଦେ ।

ଶୁଣି । ଓକି କ'ଜେଳ ଦାଦାମ'ଶାୟ, ଆପଣାର ମାମ୍ବେ ତାମାକ ପେତେ
ପାରି ?

ଗୋରୀ । କେଳ ଦୋଷ କି ? ଭାଇ ଭାଇ ଟୀରାରକି ତୋ ଇହାରକି,
ନାହିଁଲେ ଟୀରାରକି ଦିତେ ଧାବ କି ପରେର ସଙ୍ଗେ ?

ଶୁଣି । ନା ଦାଦାମ'ଶାୟ, ଆପଣାର ମାମ୍ବେ ଆମି ତାମାକ ଥେବେ
ପାବିବୋ ନା । ବରଂ ଆମି ଆପଣାର କଲ୍ପକେ ଥୁଲେ ନିଯେ ଗିଛେ
ଏ ବାରାନ୍ଦାୟ ତାମାକ ଥାଚି ।

[କଲ୍ପକେ ଲଈଯା ପ୍ରଥାନ ।

ଗୋରୀ । ଛିଟ୍ଟେ ଛୋଡ଼ା କି ଦୀର୍ଘେ ଏଲୋ ! କିଛୁ ଟାକା-କଢ଼ି ଚାଯ ନା;
କି ? ଛୋଡ଼ା ମହାବତ୍ରା, ଓକେ ଭୟ ହୁ, କି ବନ୍ଦତେ କି
ବୋଲିବେ ।

(ସହିଦରେ ପୁନଃପ୍ରବେଶ)

ଶୁଣି । ଦାଦାମ'ଶାୟ, ଆର ଏକ ଛିଲିମ ତାମାକ ଡାକୁନ, ଓତେ ଆର
ବଡ଼ କିଛୁ ନେଇ ।

ଗୋରୀ । ଆର ଏଥନ ତାମାକ ଧାବ ନା—ଆର ଏଥନ ତାମାକ ଧାବ ନା ।

ହଟି । ଆজେ, ଆପଣି ନା ଥାନ, ଆମିଟି ଏକଟାନ ଟାନବୋ ମନେ
କ'ଢି । ଐ ଯେ ଗୋବିର ତାମାକ ଗୁଲୋ ଦେସ, ଓତେ ବଡ଼ କାଶ୍‌ଟେ
ହସ । ଚିନିବାସ, ଦାଦାମ'ଶାସର କଲକେ ବଦଳେ ଦାଉ ।
ଦାଦାମ'ଶାସ, ତାମାକ ଥାଇ ଆର କାନ୍ଦି—ତାମାକ ଥାଇ ଆମ
କାନ୍ଦି ! ଭାବି କି ହଲୋ, ଦାଦାମ'ଶାସର ଏହି ବଗମେ ତିନ ତିନ
ବାର ଶୃଙ୍ଖୁଳୀ ହଲୋ ! ତା ଦାଦାମ'ଶାସ, ଏକଟା ଅଛୁରୋଧ ରାଗ୍-
ତେଇ ହବେ; ମେ ଆମି ଥୁମୋଖୁନି ହବୋ ତା ବନ୍ଦି ।

ଗୌରୀ । ଭାବା, ହାତେ ଟାକାକଡ଼ି କିଛୁ ନାହିଁ ।

ହଟି । ଟାକା ! ଟାକାର କଥା ଏ ସମୟ ଆମି ମୁଖେ ଆନି ! ଆମାଦ
ଅଛୁରୋଧଟା ରାଖି ତେଇ ହବେ ଦାଦାମ'ଶାସ ! ନହିଁଲେ ଆମି ଶୁଣେ-
ଖୁନି ହବ ବନ୍ଦି । ଏହି ତୋମାର ଗାରେ ମରଚି ଦାଦାମ'ଶାସ ।

ଗୌରୀ । କି ଶୁଣି—କି ଶୁଣି ?

ହଟି । ଦାଦାମ'ଶାସ, ତୋମାର ବିରେ କରେଇ ହବେ ।

ଗୌରୀ । ରାଧାଗୋବିନ୍ଦ ! ଛିଟ୍ଟେଟା ପାଗଳ !

ହଟି । ପାଗଳ ନହିଁ ଦାଦାମ'ଶାସ !

(କଲକେ ଲଇଲା ଚିନିବାସର ପ୍ରବେଶ)

କି ଚିନିବାସ, ତାମାକ ଏନେହ ? ଆମି ତାମାକଟା ମେଘେ
ଏମେହ ବନ୍ଦି ।

ଗୌରୀ । ଆର କୋଥାର ଯାବେ ? — ଏହି ଥାନେ ବ'ଦେଖି ତାମାକ ଥାଉ ।

ହଟି । ତା ଥାଚି, ଆପଣାର ଅଛୁରୋଧ ରାଖ୍‌ଟି । ଆମାର ଅଛୁରୋଧଟା
ରାଖି ହବେ, ବିରେ ତୋମାର କରେଇ ହବେ ।

ଗୌରୀ । ନା ନା, ତିନ ତିଲବାର ଗୁହୁଣ୍ଠ ହଲୋ, ଛେଲେପୁଣେ ସବ ହାତୁସ
ହ'ଯେଛେ, ଆର କି ଭାଲ ଦେଖୋସ, ଆର କିମେର ଜଣେ ?

স্তুট । এই আমার জন্তে, আমি হরজোরী মিলন দেখতো, এই
আমার জন্তে । দাদাম'শায়, আমি সব খবর রাখি, আপনার
কিসের বয়স ? পাক্ষেল মেখে ছ'গাছ চুল পাকিয়ে কেবল
মুরব্বিয়ানা করেন বই তো নন ।—ছিটে সব খবর জানে !
আপনি লুকোবেন কি ?—হঁ হঁ দাদাম'শায়, আপনি
লুকোবেন কি বলুন ?

গোরী । না না স্টিল্ডের, বরেস হয়েছে—বরেস হয়েছে, আর কি ভাল
দেখায় !

স্তুট । কিসের বয়স ? আপনার বরেসে সাঁজেবদের বিশেষই হয় আ—
গোরী । আমরা তো ভায়া সাহেব নই—আমরা তো ভায়া সাহেব
নই ?

স্তুট । সাহেব নেন্ম খুব সাহেব ;—এবার সাহেব আপনাকে হ'তে হবে ;
বাজলী বে আপনাকে সইলো না, কোটিদিপ্ৰি'রে আপনাকে
বিৰে কৰ্ত্তে হবে । বড় চমৎকার হবে দাদাম'শায়,
বড় চমৎকার হবে । আমি সব ঘোগাড় কচি । আপনাকে
শুধু সাহেবী পোষাকটী প'রে, চেয়ারে ব'সে, পাস্তের উপর
পা দিয়ে, রসিকতা ক'রে বেটী কৰ্ত্তে হবে ।

গোরী । আমার রসিকতায় এখন আর ভুল্বে কে বল ? তোমরা
রসিকতা ক'রে বে করো ।

স্তুট । হাঃ হাঃ হাঃ—এমন রসের কথা কেউ জানে !

গোরী । বলি ভায়া, আমার ক'নে ঠিক ক'রে এসেছ নাকি ?

স্তুট । হাঁ দাদা, শখনই শনেছি, ধট্টবিদিৰ খাস হয়েছে, তখনি
মনে মনে ক'নে ঠিক কৰেছি । চিনিবাস, বেলা হয়েছে,
আমার থাবার কথাটো বাসুন ঠাকুৱকে বলে দিও ।

গোরী। আজ কোথায় থাবে দাদা ? অশোচের হাড়ী—মাছ নাই
মাংস নাই।

হষ্টি। বটে বটে ! চিনিবাস, লুচিতে কচুরিতে রসগোল্লা, আবু
কাচাগোল্লাতে আট আনার নিয়ে এসো তো । সাতদিন যদি
তোমার বাড়ীতে ব'সে থেতে হয় দাদাম'শায়,—সেও
স্বীকার, তবু তোমার বে'র মত ক'বে উঠ'রো ।

গোরী। চিনিবাস, কিছু জলখাবার আনো । আট আনার কি
থেতে পাব'বে ? অমনি দেখে উনে এনো ।

হষ্টি। খুব পার্শ্বে দাদাম'শায় ! বউদিদির শোকে কেনে কেনে
আমার কিন্দে পেয়ে গেছে ॥ কিছু দাদাম'শায়, আজই
তোমায় কোটসিপ্ৰ ক'ভে মেতে হবে, এটা স্বীকার করো ।

গোরী। বলি, তোমার রঞ্জটাই খুঁকি, কোথায় ক'নে ঠিক কৱেছ
শুনি ?

হষ্টি। তা শুন'বেন ? ঐ সদাশিব গুঁই-এর মেঘে কিশোরী । পাত্রা
সবকে খুড়ে বলি ।

গোরী। সেটা দেখতে কেমন ?

হষ্টি। জাত থেতে ব'সেছে—আবু দেখতে কেমন ?

গোরী। কি থেঝেটী বড় হয়েছে নাকি ?

হষ্টি। দাদাম'শায়, এক বৎসরের মধ্যে সদাশিব খুড়ে দৌলিত্বে
মুখ দেখ'বেন, আবু কি বল'বো ।

গোরী। তোমার আমায় ভাবি মুঁকিলে ফেল'লে !

হষ্টি। কিসে মুঁকিল দাদামশায় ? কিসে মুঁকিল, হকুম ক'কন ?

গোরী। এই কুকণায়ের 'তার-মেজ' মেঘেটাকে গচাতে চায় । এই
একক্ষণ সাধাসাধি, নগদ তিনশো টাকা দিয়ে বিদেশ,

କଲେମ, ତବୁ ନାହୋଡ଼ୁଥାନ୍ତା, ଆଜ ତାର ମେଘେ ଦେଖିବେ ଯେତେହେ
ହବେ ।

ଶୁଣି । ଓ କଥା ରେଖେ ଦିନ—ରେଖେ ଦିନ । ଗାଡ଼ିଥାନା ଜୁତ୍ତେ ସବୁନ,
ଆମି ଟାଙ୍କନୀ ଥେକେ କିଶୋରୀର ଜଣ ଗାଉନ-ଟାଉନ ବିଲେ ଆମି,
ଆପନାର ତୋ ହାଟ୍-କୋଟି ମୟ ଠିକ ଆହେ ?

ଗୋରୀ । ବଲି ତୋମାଦେର ମତନ ଲେ ମାହେବ ଆମି ନାହିଁ, ହାଟ୍-କୋଟି
କୋଗାଯ ପାବ ବଳ ?

ଶୁଣି । ତବେ ତାଓ କିନ୍ତେ ହବେ; ତବେ ଦାଦାମ'ଶାୟ ଆଜ କୋଟି-
ସିପଟି କରେ ଆଶ୍ରମ । ଆର ଏକଟି ବଧା— ଏକଟି ‘ହାନିମୁମେନ’
ଜୀବଗାଁ ଚାହିଁ, ତାଓ ଆମି ଠିକ ନାହେଛି, କାକାମ'ଶାୟର ରାଜୀ-
ଧରନ ପେଛନେ ଯେ ଜୀବଗାଁଟିରୁ ଆହେ, ସେଇଟୁକୁ ଧିବେ ନିଯେ
ଆମି କୁଞ୍ଜନ ଟେଙ୍ଗର ଘାନ୍ତେ, ମେହିଥାଲେ କିଶୋରୀର ମଜେ
‘ହାନିମୁନ’ କରେନ ।

ଗୋରୀ । ହୋମାର ମନ ପାଗିଶାବ—ମୟ ପାଗିଲାବ ।

ଶୁଣି । ଆହେ ବା, ମୟ ଫଥା ଭେବେ ଦୂଲ୍ହ ତବେ ? କଥାନାଟିର
ନିମ୍ନନ ଥେବେ ବାଡ଼ି କିମେ ଅମ୍ଭିଛି, ଶୁନିଲୁମ ବର୍ଡିଦି ରାଜା
ପଡ଼େଛେନ । ଆମି ବୈଦେ ବୈଦେ ଦାମିରେ ପଡ଼େଛି । ଭୋବନ୍ଦେଲାଯ
ସମନ ଦେଖି ଯେ, ମାତ୍ରାନାରାଯଣ ଏବେ ବଳେଛେନ, ତେ କେବେ କି ହବେ,
ତୋର ଦାଦାମ'ଶାୟ ହେବକେ ସତ୍ତ ଦୃଢ଼ା କରେ, ମେହି ହେବର ମତନ
ଝି ରାଜାଯରେର ପେଛନଟା ଗିରେ ନିଯେ ଧାନ୍ତାନିମୁନ କରେ, ତବେ
ତୁର ପରିବାର ବାଚିବେ, ତାଇ ଆମି ବୈଦେ ଏମେ ପଡ଼େଛି ।

(ଚିନିବାମେର ପ୍ରବେଶ)

ଚିନି । ଧାରୁ ଜଳଥାନାର ଅନେକି ।

ଶୁଣି । ଏହି ଦରଦାଲାନେ, ଆସନ ପେତେ ଜୀଯଗା କରଗେ । ଆର ଏହି ସେ ଦାସ୍ତାନଙ୍କୀ ଆସଚେ, ଶେବେ କୋଟି ଆବର ଗାଉନେର କଥାଟା ସବେ ଦେନ ।

(ଦାସ୍ତାନେର ପ୍ରବେଶ)

ଦାସ୍ତାନ । ହଜୁର, ମୁକୁରାମ ବସୁ ଏସେ ବଳ୍ଚେ, ଆମି ପାଂଚଶୋ ଟାକାରେ ପାଂଚଶୋ ଟାକା ଶୁଦ୍ଧ ଦିଯେଛି । ଆର ଶୁଦ୍ଧ ଦିତେ ପାରିବୋ ନା ; ଏକଶୋ ଟାକା ଏଣେ ବଳ୍ଚେ ଆସିଲ ଥେକେ ବାଦ ଯାଗ ।
ଗୌରୀ । ତା ହବେ ନା, ଟାକା ଫିଲିରେ ଲେ ଯେତେ ବଳଗେ ;—ଆମି ପାରି ଆଦାୟ କରୋ, ନା ପାରି ତାର ଭିକ୍ଷେ ନେବୋ ।
ଦାସ୍ତାନ । ଯେ ଆଜେ !

ଶୁଣି । ଆର ଅର୍ମାନ ଗାଉନେର କାମେର କଥାଟା ସବେ ଦେନ ।

ଗୌରୀ । ଓହେ, କିଛୁ ଟାକା ଦିଯେ ଛୋଟ ଗାଡ଼ିତେ କାରକେ ଏର ସଙ୍ଗେ ଏକବାର ଚାଦନୀ ପାଠିଯେତୋ । ଛୋଟ ଭାଇ, କୋନ ମତେ ଛାଡ଼ିବେ ନା, କି କିନେ ଆନବେ ବଳ୍ଚେ ।

ଶୁଣି । ଦାଦାମ'ଶାୟ, ଚାଦନୀତେ କାଜ ନେଇ, ବଡ଼ ମାଗ୍ଗି ପଡ଼ିବେ । ଏହି ଥାନେ ଆମାର ଏକଟା ଟେଲାର ଫ୍ରେଣ୍ଡ ଆଛେ,—ତାର ନାମ ଯତୀନ ମୁଖ୍ୟେ । ବଡ଼ବାଜାରେ ତାଦେର ମଞ୍ଚ ପୋଥାକେର ଦୋକାନ, ତାର ବାପ ଉତ୍ତରିଦାସ ମୁଖ୍ୟେର ନାମେଇ ଦୋକାନ ଚଲେ ; ତାବାଇ କାହେ ନେବ । ତୁ ଏକଟା ଜିନିଷ ନା ଥାକେ, ବାରିନା ଦିତେଇ ହବେ ।

ଗୌରୀ । ଟାକା ତୋ ଭାଇ ଆମାର ନୟ, ତୋମାଦେଇ ! ଦେଖେ ଶୁଣେ ଥରଚ କରୋ । ଓହେ ବ୍ୟାନେଶ୍ୱରକେ ଏହି ସଙ୍ଗେ ଦିଓ, ଇନି ଯା ବଲେନ, କେବ କିନେ ଦେବ ।

ଶୁଣି । ଦାଦା ମ'ଶାୟ, ଗାଉନେର କଥା ଏଥିନ କାଉକେ ଭାଙ୍ଗିବେନ ନା,

ବଲବେଳ ଇଟ୍, ଚନ, ଶୁରକି କି କିନ୍ତୁ, ଆପନାର ଦା ଓସାନଜୀ ବଡ଼ ଶୁଲୋ । ଓ ରାମେଷ୍ଵରଙ୍କେ ଆଟ ଗଣ୍ଡା ପର୍ଯ୍ୟା ଦିଲେ ଆମି ଠିକ୍ କରୋ, କାଉକେ କିଛୁ ବଲବେ ନା ।

ଗୌରୀ । ଓକି ଲିଖିଚୋ ?

ହୃଦୀ । ଆପଣି ଦେଖିବେଳ ଏଥନ, ଆପଣିଟି ତୋ ସହି କରେଇନ ।

ଦା ଓସାନ । ହଜୁର ! ଆମି ହିସେବ କ'ରେ ଦେଖଲୁମ ଯେ, ଶ୍ରୀରାମ ବାବୁ ପାଂଚଶୋ ଟାକାର ପ୍ରାୟ ସାତଶୋ ଟାକା ଶୁଦ୍ଧ ଦିଯେଇଛେ ।

ଗୌରୀ । ଦିଯେଇଛେ ଦିଯେଇଛେ, ତୋମାର ସଙ୍ଗେ କିଛୁ ବନ୍ଦୋବନ୍ଦ କରେଇଛେ ନାକି ? ଆମି ବେ ନିଯମ କ'ହେ ପାରୋ ନା । ଦ୍ୱାଡାଶ କଥା ଆଛେ ।

ହୃଦୀ । ଏହି ସହି କରେ ଦେନ ।

ଗୌରୀ । କି ଦେଖି,— (ଚମା ଲଇଯା ପାଠ) “ଧରି ଶହିଦର ଯେ ରୂପ ବଲେ, ସେଇରୂପ କରିତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁନ, ତାହା ହଇଲେ ଆପଣାକେ କଞ୍ଚାଭାର ହଇତେ ଶୁଭ କରିତେ ଆମି ପ୍ରସ୍ତୁତ ।” କି କ'ହେ ହବେ ? ସହି କ'ହେ ହବେ ?

ହୃଦୀ । ଅସ୍ତରେ ହୋ ।

ଗୌରୀ । ତୋମାର ଅଛାରୋଧ ତୋ ଭାବା ଆମି ଏଡାତେ ପାରିଲେ । ନାହିଁ ସହି କରେ ଦିଲେମ ।

ହୃଦୀ । ଦା ଓସାନଜୀ ମ'ଶାୟ, ଆପଣି ରାମେଷ୍ଵରଙ୍କେ ତୋହେର ହ'ତେ ବଲୁନ । *ଆମି ଜଳ ଥେଯେ ଆସି ।

[ପ୍ରସ୍ତାନ ।

ଗୌରୀ । ଦେଖ ଦା ଓସାନଜୀ, ରାମେଷ୍ଵରଙ୍କେ ହଁ ମିଯାର ହ'ତେ ବଲୋ, ଜିନିଯ ଦେଖେ ତବେ ଯେନ ଟାକା ଦେବ । ଆର ଧାର ରାଖାର ଯଦି ଚଲେ, ତାଓ ବଲୋ ଜୀବନ୍ତ ଜିନିଯ ଯେନ ନେଯ ।

ଦାୱୋନ । କି ଜିନିଯ ହଜୁର ଆଜ୍ଞା କହନ ?

ଗୌରୀ । ମେ ଏହି ଛିଷ୍ଟେ ବା ବଲ୍ବେ, ନିତେ ବଲୋ ।

ଦାୱୋନ । ସେ ଆଜ୍ଞେ ହଜୁର ।

[ଅନ୍ତରାଳ ।

ଗୌରୀ । ଆମାର ବଡ଼ ଦୋଟାନାଯ କେଲେଛେ ! ଛଟାଇ ଶୁନ୍ଦରୀ । ତବେ ଛିଷ୍ଟେ
ବଲ୍ବେ, ଏଟା ଥୁବ ଡାଗର । ଛଟାଇ ହାତେ ଥାକ । କି ଜାନି
ଆମାର ବେ ବରାତ, ସଦାଶିବେର ମେଘେଟା ସଦି ମାରା ଯାଯ, ତା' ହଲେ
କରଣାମୟେର ମେରେଟାକେ ଦେଖିବୋ । ବରସ ଏତିଇ କି ହେବେ !
ଆମାର ବରସେର କତ ଲୋକେର ବିଶେଷ ହସାନି ।

(ବ୍ରଜେନ୍ଦ୍ର ଓ ଶାନ୍ତିଧରେର ପ୍ରବେଶ)

ବ୍ରଜେନ୍ଦ୍ର । ଆମ୍ବନି ଆମାଯ ଡେକେଛେନ ?

ଗୌରୀ । ହ୍ୟା, ଶୋନୋ, ଶୁଣ୍ଟି ନାକି ତୁମି ବେ କ'ତେ ରାଜୀ ହ'ଚ୍ଛ ନା ?
ଦଶ ହାଜାର ଟାକା ଆର ଏକ ଥାନା ବାଡ଼ୀ, ଏତେ ତୋମାର ମନ
ଉଠିଛେ ନା ! ହଲୋଇ ବା କାଲୋ ଘେରେ ?

ବ୍ରଜେନ୍ଦ୍ର । ଆଜ୍ଞେ, ଆଜ୍ଞେ—

ଗୌରୀ । ତା ଭାଇ ସ୍ପଷ୍ଟ କଥା । ଆମି ଆଗେଇ ତୋମାଯ ବଲେଛି, ସଦି ବେ,
କ'ତେ ନା ରାଜୀ ହୁଏ, ଆମି କଥ ଦିମେଛି, ସଦି ଅପରାନ କରୋ,
ତା' ହଲେ ଆମାର ବାଡ଼ୀତେ ଆର ତୋମାର ଜୀବନ ନାହିଁ । ଶୁଣ୍ଟି
ଟୁଡେନ୍ଟ୍‌ସିପ ପାସ କରେଛ, ଛଶୋ ଟାକା ଜଳପାନି ହରେଛ,
କାପଡ଼-ଚୋପଡ଼ ବୈଧେ ଆମାର ବାଡ଼ୀ ଥିକେ ବେରୋାଓ ।

[ଅନ୍ତରାଳ ।

শৃষ্টি । শুক গোবিন্দের পেঁড়া যেয়েটা বুঝি তোকে গচাতে চাই ?

বজেজ্জ্বল । হ্যাঁ, বুড়োর আকেল শুনেছিস্ । আমি বাড়ী থেকে আজই
বেরচি । আমি কলারসিপ, নিয়ে ব্রাবর পড়েছি, এক-
থানা বই কিনে দিয়ে কখনো সাহায্য করেন নাই । আজ
পেঁড়া যেয়ের সঙ্গে বে দিয়ে দশ হাজার টাকা মার্কে চান् ।
থ্যে দিন বুড়ো আমার এই সম্বন্ধের কথা বলেছে, মেই দিন থেকেই
আমি পালাই পালাই ক'চি, আমি আজই সরে পড়চি ।

শৃষ্টি । ব্যস্ত হোস্নি—ব্যস্ত হোস্নি । তুই সদাশিব গুইএর মেঘে
কিশোরীকে দেখেছিস্ ?—হ্যাঁ দেখেছিস্ বই কি ?

বজেজ্জ্বল । বে ক'তে হয় তো মেই মেঘেই বটে !

শৃষ্টি । তবে শোন, তুই একবার বুড়োকে ডেকে দে । ভারপুর আগা-
দের বাড়ীতে যাস্, একটা পরামর্শ আছে ।

{ বজেজ্জ্বল প্রস্তাব }

(আনন্দরামের প্রবেশ)

শৃষ্টি । আ'ন্দ খুড়ো, বুড়ো আসচে, তুমি তালে তালে কথা করো ।

আনন্দ ; তা আমি ছ'সিয়ার আছি ।

(গৌরীশঙ্করের প্রবেশ)

গৌরী । কি ভাসা, আবার কি থপন ?

শৃষ্টি । দাদা ম'শায়, বউদিদি ম'রে তোমার কিছু রাগ বেঢ়েচে ।
আমি থড় বিপদে পড়েছিয়ে বুঝি হরগৌরী মিলন দেখা
আমার অদৃষ্টে নাই ।

গৌরী । কেন ভাসা, কেন ?

স্থষ্টি । আপনিই তো সব খারাপ ক'রেছেন, এই আ'ন্দ খুড়োকে দিব্বে
সম্বন্ধ ক'রে কাকার খ'ই বাড়িয়েছেন । এই আ'ন্দ খুড়োর
কাছে শুন, কাকা বলে পাঠিয়েছেন যে, ছিষ্টে কিশোরীর
সঙ্গে গৌরীশঙ্কর হিন্দ্রের বে' দিতে চাচ্ছে বটে, কিন্তু আমি
চোদ্দ হাজার টাকা আর একখানা বাড়ী নইলে বে' দেব না ।
আমি বুড়ো বয়কে মেয়ে দেব ব'লে, মেয়ে বড় ক'রে রেখেছি ।
এই ছুটীতে সব বুড়ো বুড়ো মন্ত চাকরে, বুড়ো জমীদার, বুড়ো
সাবগজ, ক'ল্কাতায় আস্বে, তারই মধ্যে একটাকে দেখে
শুনে দেবো ।

গৌরী । ইস, বড় খ'ই—বড় খ'ই !

স্থষ্টি । লোকের উভয় শক্ত হয়, আমার তিন উভয় শক্ত !

গৌরী । কেন—কেন ?

স্থষ্টি । কাকা তো এই কামড় ক'রেছেন; কাকীমা বলেন,—“গৌরী-
শঙ্করের সঙ্গে যদি বে' হয়, মেয়ে নিয়ে পালাবো ।” কিশোরী
বলে,—“যে কোটিসিপ ক'রে বে' কর্বে, তারে বে' কর্বো,
নইলে আমি ডুমাটীকৃ সমিতির মেধার হবো ।”

আনন্দ । এর মধ্যে এক উপায় আছে ।

স্থষ্টি । কি আ'ন্দ খুড়ো—কি আ'ন্দ খুড়ো ?

আনন্দ । মিত্রজা ম'শায় ওঁর নাতি ব্রজেন্দ্রকে বলুন যে, সদাশিব
ওঁইয়ের মেয়ের সঙ্গে তার বে' দেবেন । এ দিকে শুরুগোবিন্দ
জকে বলে পাঠান, তাঁর নাতি ব্রজেন্দ্র তার খেঁড়া মেঘেকে
বে' ক'তে রাজী হয়েছে । কিন্তু এক কথা, শুরুগোবিন্দকে
ব'লে পাঠান যে, ক'ল্কাতায় এনে মেয়ের বে' দিতে হবে,
রাজবন্ধুর ধার না । তারপর শুরুগোবিন্দ তো টাকা

ଆର ବାଡ଼ୀ ଦିଗ, ଆର ମିତ୍ରରଜୀ ମଶାର ସନ୍ଦାଶିବ ଯା ବଲଛେନ,
ତାତେ ରାଜୀ ହୋନ । ସେମନ ସନ୍ଦାଶିବକେ ବାଡ଼ୀ ଦିତେ ହବେ,
ତେମନି ଶୁରଗୋବିନ୍ଦେର ଠେଣେ ବାଡ଼ୀ ପାଚେନ, ତବେ ଶୁର-
ଗୋବିନ୍ଦ ଦଶହାଜାର ଟାକା ଦିଚେ, ଏକେ ଦିତେ ହ'ଚେ ଚୋଳ
ହାଜାର ଟାକା । ତା କି କ'ରେନ, ଚାର ହାଜାର ଟାକା ନା ହସ୍ତ
ସବ ଥେକେ ଗେଲ ।

ଶୁଣ୍ଟ । ସାଃ ସାଃ ଆ'ନ୍ତ ଖୁଡ୍ରୋ, କି ମତଲବହୀ ବାର କ'ରେଛୋ ?

ଗୌରୀ । ଆମି ଭାଲ ବୁଝିତେ ପାଚିଲେ ।

ଶୁଣ୍ଟ । ଶୁଣୁନ, ଆମ ବୁବିରେ ଦିଚିଛି ; ବ୍ରଜେନ୍ଦ୍ରକେ ବଲୁନ ବେ, କିଶୋରୀର
ମଙ୍ଗେ ତାର ବେ ଦେବେନ, ଶୁରଗୋବିନ୍ଦେର ଖୋଡ଼ା ମେଘେର ମଙ୍ଗେ
ନୟ ।

ଗୌରୀ । ତା ଯେନ ଧର୍ମ, ତାରପଦ ?

ଶୁଣ୍ଟ । କାକାକେ ବଲୁବା ଚୋଲ ହାଜାର ଟାକା ଆର ବାଡ଼ୀ ଦେବେନ ।
ଆର ପାରି ସଦି ଆମ ଦଶ ହାଜାରେଇ ରାଜୀ କରୋ ।

ଗୌରୀ । ହୀ ହ୍ୟା, ବୁଝେଛି ବୁଝେଛି, ତାରପଦ ଶୁରଗୋବିନ୍ଦକେ ବ'ଲେ
ପାଠାବ ଷେ, କ'ଲ୍କାତାର ମେଘେ ଏନେ ବେ' ଦିତେ ହବେ ।

ଶୁଣ୍ଟ : ତିକ ବୁଝେନ୍ଦ୍ର, ଆମ ଏଦିକେ କାକାକେ ବ'ଲେ ରାଜୀ କରୋ,
ତିନି ଶୁରଗୋବିନ୍ଦକେ ଚାରଦିନେର ଜନ୍ୟ ବାଡ଼ୀ ଭାଡ଼ା ଦେବେନ,
ଶୁରଗୋବିନ୍ଦ କାକାର ବାଡ଼ୀତେ ତାର ଖୋଡ଼ା ମେରେ ଲିଯେ
ଆସିବେ, ଆର ଏଦିକେ ବ୍ରଜେନ୍ଦ୍ର କିଶୋରୀକେ ବେ' କରିବୋ ମନେ
କ'ରେ ବାଜ୍ନା-ବାଦି କ'ରେ କାକାର ବାଡ଼ୀ ଯାବେ । ବେ' କ'ରେ
ଲିଯେ, ଚେଲି ଢାକା ଶୁରଗୋବିନ୍ଦେର ମେରେ ଠାଓରୁ ପାବେ ନା ;
ଆର ସଦି ଜାନ୍ତେଣୁ ପାରେ,—ବଦ୍ଧାତ୍ର, କଞ୍ଚାଦାତ୍ରେର କାହିଁ ଥେକେ
କିନ୍ତୁ ପାଲାତେଣ ପାରେନା, ବେ' କରେଇ ହବେ । ଖୋଡ଼ା ମେଘେ ତୋ

ତାରେ ଗଢାନ, ଏଦିକେ ଆମି ବାଜୀ ନା ହୟ ଶ୍ରୀରାମପୁରେ ଏକଥାଳୀ
ବାଡ଼ୀ ଠିକ କରେବା, ସେଇ ଥାନେ କାକୀକେ ଆର କିଶୋରୀକେ
ନିଯେ ଯାବୋ । କାକୀକେ ବ'ଲବୋ ଦେ, ବଜେନ୍ଦ୍ର ତାର ଠାକୁର-
ଦାଦାକେ ଲୁକିଯେ ଦିପେ ବେ' କ'ରେ ଆମସେ, ଆପଣି
ଏଥନ କୋଟିମିଳ କ'ବେ କିଶୋରୀର ମନ ଭୋଲାତେ ପାରନେ
ହୟ, କେମନ ଆପଣି ରାଜୀ ତୋ ?

ଗୌରୀ । ରାଜୀ ଆହି ଭାଇ, ରାଜୀ ଆଛି । ତୋମାର କଥାର କବେ ଗର-
ରାଜୀ ବଲ ?

ଶୁଣି । ତବେ ଏଥନ ଆମି ପୋଷାକ-ଟୋଷାକ କିନେ ଆଣି । ଆମି
ସବ ଠିକ କ'ରେ ଆ'ନ୍ତର ଖୁଡ଼ୋକେ ତୋମାର ନିତେ ପାଠିଯେ ଦେବୋ ।
ଗୌରୀ । ତ ଭାଇ ତୁମି ବଲଜେ, ତୋମାର ଅଞ୍ଚଳୋଧ ତୋ ଏଡ଼ାତେ
ପାରି ନେ—ତୋମାର ଅଞ୍ଚଳୋଧ ତୋ ଏଡ଼ାତେ ପାରି ନେ !

ଶୁଣି । ତବେ ଏହି କଥାଟି ପାକା ରଇଲୋ, ଆଜଇ ।

ଆନନ୍ଦ । ଏକଟା କଥା ଭାବିତି, ଶୁରୁଗୋବିନ୍ଦ ବୋସ—ଜମୀଦାର ଲୋକ
ଦେ କ'ଲାକାରୀ ଏମେ, ତୋମାର କାକାର ବାଡ଼ୀ ବେ' ଦିତେ ରାଜୀ
ହବେ ନା ।

ଗୌରୀ । ଆମିଓ ତାଇ ଭାବଚି ।

ଶୁଣି । କି ରାଜୀ ହବେ ନା ? ମାଦାମ'ଶାୟ, ଆପଣି ଚିଠି ଲିଖିଲେନ ମା,
ଧଟକ ଓ ପାଠାବେନ ନା, ଛିଟ୍ଟେ ସଦି ନା ରାଜୀ କ'ତେ ପାରେ, ତା' ହଲେ
କାଣ କେଟେ ଫେଲବୋ, ଅ'ନ୍ତର ଖୁଡ଼ୋ ତୋମାର ମଜେ ଡଶୋ ଟଙ୍କା
ବାଜୀ ରଇଲୋ । ଆମି ରାଜୀ କରେଇ କରେବା, ବଜେନ୍ଦ୍ର ଛେଲେ
କେମନ ? ଅମନ୍ତରେ ଆଜି କାଳ ପାଓରା ଯାଏ ? ମାଦା
ମ'ଶାୟ ଆପଣି ଆହୁନ, ଆମରୀଓ ଚନ୍ଦ୍ର । ଦେଖନ ଅଶେଇ
ଅଛେଇ ବେ' କ'ତେ ହବେ ।

গৌরী। হ্যাঁ, হ্যাঁ,—আর শাস্তে আছে, দশপিণ্ডির পর বে' করা যায় :
স্থষ্টি। তবে আমি সব ঠিক করি, আপনি আশুন।

গৌরী। যা জানো ভাই করো—যা জানো ভাই করো। (স্মরণঃ)
আজ ঘেন হাপটা কিছু বুকি রাখচে,—আর পৈতৃকের
অরটাও কিছু তেড়ে এয়েছে।

[প্রস্থান।

আনন্দ। বাবাজী, ঠিক অঁচ করেছে, টোপু গিয়েছে।

স্থষ্টি। আমি তো বলেছি খুড়ো,—

“লোভের ছয়ারে ধনি ফাঁদ পাতা যায়।

গশ্চ পক্ষী সাপ মাছ কে কোথা এড়ায় ॥”

খুড়ো চলো, আর একটা কাজ আছে। কিনে ব্যাটার গিল্টার
গয়না এই বুড়োকে গচাতে হবে। কিছু টাকা তো হাতে ঢাই;
জমীদার শুরুগোবিন্দ বোস সাজাতে হবে, আর তার
লোকজন রেসেলা সব সাজান ঢাই, সে তো টাকা নইলে
হবে না। ত্রি কিনের গয়না বুড়োকে গচিয়ে, কিনের
ঠেঙে বখ্ৰা নিয়ে খৰচ পাতি চালাতে হবে।

আনন্দ। দেখো বাবা, প্যাচে না পড়তে হৱ।

স্থষ্টি। কেন ভাবচো খুড়ো, আমি বুড়োকে বোকাৰ যে, কিশোরীকে
এয়ারিং, নেকলেস, ৱ্ৰেসলেট present দিতে হবে। নইলে
সে কোট্সিপ ক'ব'বে না। তুমি দেমন যোগাড় দিচ্ছ,
সেই রকম একটু জোগাড় দিয়ো। আমি ঠিক বাগাচি। চল,
একবার কিনের বাসা দিয়ে হ'য়ে যাই।

[উভয়ের প্রস্থান।

ସଞ୍ଚମ ଦୃଷ୍ଟି ।

— ♦ —

ରଙ୍ଗପଟ ।

(ଉକଳଗଣ ଓ ବେଶ୍ଟାଗଣ)

ଶୀତ ।

- ଉକଳ ।— ଦିନରେ ନାକ ବାଡ଼ା
ନା ହୁଏ ହୁଅ ପୁଣିଯେଛିସ୍ ହେଁଡ଼ା ॥
- ବେଶ୍ଟା ।— ଠାଇରେ ତୋରା ଦ୍ୟାଖିନା ମୁଖପୋଡ଼ା
ଭିଟେ ମାଟ ଚାଟିର କେ ଗୋଡ଼ା ?
- ଉକଳ ।— ରାଜାର ବାଡ଼ି ଶାର୍ଟ କ'ରେ ଦେ ହକାଟ ବାହାଇ,
ବେଶ୍ଟା ।— ହଟ ବେଟାକେ ଆଚିହ ଥାଗୁରାଇ
ଥିଲେ ଆଖେ ଆମରା ମଜାଇ ;
- ଉକଳ ।— ହେଁଡ଼ା ଛୁଟୀ ବୁଡ଼ୀ ବୁଡ଼ୀ ହାତ ଚାଡିଯେ କେ ପାଶାସ,
ବେଶ୍ଟା ।— କାକେର ମାଦ ତୋ ଆମରାଇ ଥାଇ,
ହକୋର ଜଳ ଚାଲି ସାମନାର ;
- ଉକଳ ।— ଦେଖ ବି ସୁଧୁପାଡ଼ା ଗେଲେ,
ବାଦେର ଥାତେ ଜଳ ନା ଗେଲେ—
ତାରା ଟାକା ଦେ ବାଯ ଚେଲେ ।
- ବେଶ୍ଟା ।— ନିଯେହି ପୋଷଣୀ ମେରେ,
ଦେଖିସ୍ ନରକେ ଥିଲେ—
ମେହି ଟାକା ଓଡ଼ାବେ ତୋଦେର ପୀରିତଦାଙ୍ଗ ପେଯାରେର ଛେଲେ ।
- ଉଭୟେ ।— ତବେ କେନ ଚଲାଟଲି, ମିଳେଜୁଲେ ଟଲି,
ଓ ମାଇ ଲାଭ, ଇମୋଳେ ଡାଭ,
ମେମେଶାରି ଇତିଲ, ଆମରାଇ ତୋ ଡେଇଲ,
ଏ ଛନ୍ଦଲେର ଝୁକୁଡ଼ା ହନିଲା ଥୁଙ୍ଗେ ପାବେ ଥୋଡ଼ା ॥

•

ହିତୀର୍ଥ ଅଙ୍କ୍ଷ

ପ୍ରଥମ ଦୃଷ୍ଟ୍ୟ ।

ପଥ ।

(ପ୍ରତ୍ୟେ ହଜେ ନାରୀଗଣେର ପ୍ରବେଶ)

ଶୀତ ।

- ସଫଳେ ।— ସଥେ ଗଡ଼ା ସଥରେ ହାଟେ ବିଲେଛି ପ୍ରତ୍ୟେ ।
କାରିକର କାଯମା ଆବର, କାଇଦାନିତେ ମନ ଧର୍ମଶ୍ଵର ।
- ୧୨ ।— ଏକମା ବୁଢ଼ୋ, ଘରେର କୋଣେ ବୋଲା ନେବ ପାଇଁ,
ଡେଇଁଟେ ରମେର ପୁତୁଳ ଧାବରେ ତୀର କାହେ ;
- ୨୩ ।— ଦେବେ ଅଛନ୍ତି ଦୌ, ଭୁଲ୍ଲିରେ ଧାଶୁଣ୍ଟି ଖୈନୀ,
ପେରେ ଏ ଚାହନୀ—ମନଦିନୀ ହବେ ଲୋ ବାବୀ ；
- ସଫଳେ ।— କହିବେ ନା ଆର କୋନୋ କଥ,
ଥାବୁବେ ଲୋ ମହି ଏକୁଳ ଉକୁଳ ；
- ୪୮ ।— ଆମାର ତିତିରି ନାଚେ ଉପର୍ଯ୍ୟ,
କେବଳ ତିତିରି ବଣୀ ଦେଖ ନା ଧନୀ ；
- ୫୯ ।— ସଥେ ଗଡ଼ା ଦୋଡ଼ା ପେହେ, ପାକବେ ନାଗର ଟାଙ୍ଗା ହାତ,
ସଫଳେ ।— କରବେ ନା ଆର ପଲାବାନୀ ଶୁଦ୍ଧି ପେବେ । ଦୟେର ହୁଲେ
ମନ ବେଦା ବାର, ଯାବୋ ମେଥାଇ,
ଚାଲେ ଗୁଜେ ବକୁଳ ଫୁଲ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ ।

ରାମନାଥର ରିହାରସ୍ଥାଳେର ଖୋଲାର ଘର ॥

(ନିଃ ଆସନକାର ଦେ ଓ ହଷ୍ଟିଦର)

ରାମ । ହାଲୋ ! ହଷ୍ଟିଦର ବାବୁ ହା-ଡୁ-ଡୁ ?

ହଷ୍ଟି । ନେ ବେଳକୋପଳା ରାଧ, ଆମାର ମନେ ହା-ଡୁ-ଡୁ-ଡୁ କରିଦି ନି । ଏକଟା ଦୀଓ ଆଛେ, କବତେ ପାରିଦି ତୋ ଲେଖ । ଏକଟା ତୋ ମୁଭିଂ ଟେଜ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଦି ? ଆମାର ମତେ ଯଦି ଚଲିଦି, ତା ହ'ଲେ ଆଜଇ ତୋର ଟେଜେର ଟାକା ଗିଲେ ସାଥ ।

ରାମ । ସତି ସତି, ସବେଳି କି ? ତା ହ'ଲେ ସାପେର କାଜ କରେନ ।

ହଷ୍ଟି । ତୋମାର ବାପ ହ'ତେ ଚାଟିଲି ଢାମ !—ଲୋକେ ତୋମାର ବାପାଙ୍କ କ'ର୍ଦେ, ଆର ପେଟ ପୂରେ ମାନେ ।

*ରାମ । କି, ବଲୁନ ଦନୁମ —କି କରିତେ ହବେ ଯଲୁନ !

ହଷ୍ଟି । ତୋଦେର ଖିରେଟାରେର ଦନେବ କୋନ୍ ଛୋଟାକେ ମାଜିଲେ ଏହି ଚୌଦ୍ଦ ପନେର ବଜାୟେ ଡୁଁଡୀର ମତ ଦେଗାନ୍ ?

*ରାମ । ତା ଅନେକ ଆଛେ—ତା ଅନେକ ଆଛେ । ମଟ୍ଟକୋ ବ'ଳେ ଏକ ଛୋଟା ଆଛେ, ତାକେ ମାଜାଲେ ଠିକ୍ ମେଯେ ମାନ୍ଦେର ମତ ଦେଖାଯା ।

ହଷ୍ଟି । ତବେ ଶୋନ୍, ଏହି ଲେ, ଏହି ବିନିର ପୋଯାକଟେ ଲେ । ତାକେ ଶିଖିଯେ ଦିଲି, ତାର ମାନ କିଶୋରୀ । ଗୋରାଶକ୍ର ମିତ୍ରଙ୍କେ ଚିନିଦି ତୋ ?

ରାମ । ଏହି ତୋ ବୁଝେ ? ଯାର ବ୍ୟାନୋ ହ'ରେ ମର ମର ହେବିଲି ?

ହଷ୍ଟି । ହୁଣ, ଦେ କୋଟିମିଳ କରିତେ ଆମିବେ । ଏହି ଛୋଟାକେ ଠିକ୍

শেখাবি, তোরা Love piece act করিস্‌নি ? ঠিক সেই
রকম ক'র্বে ।

রাম। তা ঠিক শেখাব, টাকা কৈ ?

সৃষ্টি। শোন্, এই বুড়ো ব্যাটা present দেবে,—হ্যামিলটনের বাড়ীর
ভাল নেকলেস, এয়ারিং, রেস্লেট্। সে গুলো বেচে চাই
কি একটা পারমানেট ছেজ করতে পারবি ।

রাম। সৃষ্টিধর বাবু, তুমি বাবা হ'তে চাও না, আজ যোনাইএর
কাজ করলৈ ।

সৃষ্টি। না, তোমার ছম্ভো বোন আর ঘাড়ে চাপিও না । এই টাকা
হাতে পেলে তোর দিদির ঠেঙে কোন্ না বাগিয়ে কিছু হাত
করতে পারবি !

রাম। সে বড় কঠিন ঠাঁই !

সৃষ্টি। শোন্ না, এই টাকা দেখিয়ে বলবি, permanent female
stage ক'রে দেব। ত' একশো টাকা পুব বাগাতে পারবি। তুই
না পারিস্, আবি বাগিয়ে আদাৰ ক'র্বো । এখন তুই
ছেঁড়াকে ঠিক ক'রে রাখ ।

রাম। সৃষ্টিধর বাবু, ছেঁড়াগুলো এখনি আস্বে—দেখ্বেন,
কোন্ টাকে সাজালৈ ঠিক হবে, আপনি পছন্দ করে নেবেন ।

সৃষ্টি। বেশ কথা, কিন্তু এ খোলার ঘরে স্থবিধা হবে না ।

রাম। আমাদেৱ Dramatic Clubএর rehearsal বাড়ীতে ?

সৃষ্টি। না না, সদাশিব গুঁটয়ের রামা ঘরের পেছনে। শ্রীরামপুরে
তার খণ্ডন-বাড়ীতে বিয়ে, সেই খানে সপরিবারে গেছে ।
আজ বাড়ী থালি আছে, সেই খানে কোটু'সিপ হবে ।

রাম। বেশ কথা—বেশ কথা । (স্বগতঃ) কিশোৱী বেটী কোন্

য়ে থাকে, তার সকান নেব। ঐ গয়না দেখিয়ে যদি
কিশোরীকে ভুলিয়ে নিয়ে সবতে পারি, তা' হলে জীবন
সার্থক।

সৃষ্টি । কি ভাবছিস্?

রাম । চুপ কৰুন, ঐ দিদি আমচে, কিছু ভাঙ্গবেন না!

(ভড়িৎসুন্দরীর প্রবেশ)

ভড়িৎ । আমি তোমাদের rehearsal দেখতে এলোম, হ' একটা suggestion দেব।

রাম । দিদি দিদি, আজ আমাদের বড় শুভদিন ! সৃষ্টিধর বাবু আমাদের ড্রামাটিক ক্লাবেও join ক'র্বেন, আর সনাশিব বাবুর মেয়ে কিশোরী, তোমাদের ফিলেগ ড্রামাটিক সমিতির মেধার হবে।

ভড়িৎ । সৃষ্টিধর বাবু—সৃষ্টিধর বাবু, বড় বাধিত হলোম !

সৃষ্টি । অহো-হো-হো !

রাম । কি সৃষ্টিধর বাবু ?

সৃষ্টি । Charming—Charming—Alarming—Charming !

রাম । কি কি ! আপনার কি অসুখ হ'য়েছে ?

সৃষ্টি । Oh my heart—হায় আমার অসংকরণ !

রাম । কি কি সৃষ্টিধর বাবু ?

সৃষ্টি । Mr.—Mr.—Mr. Dey, আমি Love-sick Swain--
প্রেমে জর জর নেবপালক !

রাম । (জনাভিকে) দিদি দিদি, তোমার এ Dress-এ এখানে আস।

‘ভাল হয় নি। যখন তুমি বিবাহ কর্বে না, তখন এ বেশে
লোকের প্রাণে তোমার আধাত দেওয়া উচিত নয়।

স্ট্রিং। Oh Horror—Horror!—Murder—Murder!

তড়িৎ। ঠিক বলেছ ভাই, মাঝুষটা একেবারে mad হয়েছে।

স্ট্রিং। আমি মূর্জা যাব—মূর্জা যাব, আমার মাথায় জল দাও!—
ও হো হো! (রামসহায়কে জড়াইয়া ধরণ)

রাম। দিদি দিদি, পালা ও পালা ও, আমার ছেড়ে তোমায় ধরবে।

তড়িৎ শুন রামসহায়, আমি কুমাল ফেলে যাচ্ছি, এই কুমাল
দিয়ে মাঝুষটাকে কতকটা ঠাণ্ডা করো। I am sorry,
I can not return his love—আমি দ্রুঃপথিত, আমি
ওর প্রেমের বদল দিতে পারি নি। রামসহায়, ওর কিছু
income আছে কি না সন্দান নিও, আমি চলুম। Oh poor
love-sick swain—হায় গরীব প্রেমে-জর-জর মেষপালক!

[তড়িৎসুন্দরীর প্রস্থান।]

রাম। স্ট্রিংধর বাবু, ছাড়ুন ছাড়ুন, বড় লাগচে; দিদি চ'লে
গেছে।

স্ট্রিং। ও তোমার কি ব্রক্ষম বোন?

রাম। আমার পিসে ম'শায়ের এক দাসী ছিল, পিসে ম'শায়ের
জন্মিত তারই গর্তের মেয়ে। পিসে ম'শায়ের ছেলে-পুলে ছিল
না, পিসীমা মাঝুষ করেছিলেন; পিসে ম'শায় বে-থা দিয়ে-
ছিলেন। গ'তে ঘটকও অম্বনি এক আঁধার পক্ষের এক
ছোড়াকে জুটিয়ে ছিল। সে ছোড়া, শাঁকের দোকান ক'রে
একখান বাড়ী আর চার পাঁচ হাজার টাকা রেখে গেছে।

ওর মতলব এখন কিম্বেল থিয়েটার ক'রে কিছু রোজকার
ক'বৰে । অম্বিনি ছুঁড়ীও কতকগুলো জুটিৱেছে । আমি কিছু
বাগাবার চেষ্টায় ক্রিচি, কিন্তু কোন বাগ লাগচ্ছে না ।

স্থিতি । তাই বোনাই ব'লে বুঝি, এই বোন আমাৰ ঘাড়ে চাপাতে
চাচ্ছিলে ? যখন কুমাল কলে গেছে, আমি নিশ্চয় ওকে
বাগাচি । তুই আমাৰ এই কাজটা ক'রে দে দেখি ।
রাম । আপনি যা ব'লবেন, তা আমি ক'রো ।

(মটকোৱ প্ৰবেশ)

রাম । এই এৱ নাম মটকো ।

স্থিতি । ঠিক হবে ।

রাম । স্থিতিৰ বাবু, আমি ওকে আৱ কি শেখাবো ?—আপনি
আমাৰ বোনকে দেখে যে act কৱলেন, তা ডাঃ মাটাক
ক্লাবেৰ কেউ জানে না, আমি তো সকাইকে দেখে
নিয়েছি । বড় মানুষেৰ ছেলে, বিলৰ্তী বহি উটকে যা
দেখে, তাই বলে দেয়,—তাৱ সঙ্গত-অসঙ্গত ভাবে না ।
আপনি ওকে নিয়ে ধান, কি কৱতে হবে শিখিয়ে দেবেন ।
মটকু, এঁৰ মত Rehearsal master ক'লকাতায় নাই ।
ওৱ সঙ্গে গিয়ে শেখো, তা'লৈ পাবলিক থিয়েটাৱে আৱ
female heroine রাখ'বে না ।

[স্থিতিৰ ও মটকোৱ প্ৰস্থান]

রাম । ইস সাড়ে আটটা হ'বে গেছে, দিদিৰ ডিনাৱেৰ সময়
হলো । এই সময় মন্টা একটু কুঁড়িতে থাকে । যাই এই
সময় গিয়ে, স্থিতিৰ বাবুৰ লাভেৰ কথাটা পাঢ়িগো ।

[প্ৰস্থান]

তৃতীয় দৃশ্য ।

রঙপট ।

(নবীন সাহিত্যসেবীর পত্রীগণের প্রবেশ ও নীত)

- ১ম ।— শুন্তে পাই খিরোটারে খোকার বাপের নটিক নেবে ।
বলেছে বই বিকোলে, ডায়মনকটা চুরি দেবে ॥
- ২য় ।— ভূতির বাপের ঘোপ শুরে কোপ, নেছে মেটা চাদর মুড়িয়েছে গোপ
খোক থাক শেবে দেবে, অভেল নাকি খুব বিকোবে ॥
- ৩য় ।— ছাপাবে বেদ-বেদাঞ্জ, কাগজ ছাড়্যে খুব চুড়স্ত,
ক'রে পালের বাপ-মা অঙ্গ, একচেটে আহক জোটাবে ॥
- ৪র্থ ।— লিখেছে কাব্য নামা, ঘরের কোলে জাহে ঠামা,
মোখার জলে ঝাবিয়ে নিয়ে, পোকা দিয়ে সব কাটাবে ।
- সকলে ।— আমাদের শুণপুঁজ ধার বে এবাব সাধ মেটাবে ॥

[সকলের প্রশ়ান্ত]

চতুর্থ দৃশ্য ।

নদাশিব গুইয়ের বাড়ীর পশ্চান্তাগ ।

(পুঁই ও লাউগাছের মাচার নিষঙ্গ ।—এফপাৰ্শে নিমচাৱাৰ টব স্থাপিত)

শৃষ্টিধৰ ।

(কিছু শাকৰা ও আমন্দৱামের প্রবেশ)

- শৃষ্টি । কি আ'ন্দ খুড়ো ?
আনন্দ । এই বুড়ো খেতে গেল ; গাঢ়ী জুত্তে হকুম দিয়েছে, এই
এলো ব'লে । বাটা এই এক মাস মৱণাপন্ন ব্যামোৱ ভুগ্লে,

ଏଥମେ ନଡ଼ିତେ ପାରେ ନା,—ତବୁ ସଥ ଛୁଟିଲୋ ନା ! କିନ୍ତୁ
ବ୍ୟାଟା ଗିଲ୍‌ଟୀର ଗୟନା ଥୁବ ଗାଚିଯେଛେ ।

କିମୁ । ଏହେ ମେ ଧଶାଖଶୋର କେବଳା, ଏହି ହାଜାର ଟାକା ପାଇଟି,
ଏହି ପାଇଁଶତ ଟାକା ଲନ । ଆଖି ତଥକ ଜାନିଲେ, ମା ବୋଲାଇଁ
ତା ଠିକ୍ ।

ଶୁଣି । ବୁଢ଼ୋ କ'ିମେ ନିଲେ ନା ?

କିମୁ । ଆରେ ମୁଖ୍ୟ, କ'ିମେ କୌନ୍ ଆକର୍ଷାର ବାବା ଧରେଇ
ଆପଣି ତୋ ଏଯାରିଂ, ବ୍ରେସ୍‌ଲେଟ, ନେକ୍‌ଲେସ ଜୋଗାଡ଼ କରିବାର
ଜଣେ ବାସାୟ ଗିଯେ ବୁଦ୍ଧି ଦିବେ ଏଯେ'ମେନ ତାତେହି ମ୍ୟାରେ
ଦିଛି, ବୁଢ଼ା ଦେହି ଘୁରି ପଡ଼ିଛେ ।

ଆନନ୍ଦ । ବାବା ତୋମାର ଏତେ ଯୋଗାସ ? ତୁମି ବୁଢ଼ୋକେ ସଲେଛିଲେ
କିନା—ଯେ କିଶୋରୀକେ ଏଯାରିଂ, ନେକ୍‌ଲେସ, ବ୍ରେସ୍‌ଲେଟ ଏ ସବ୍ୟ
ପ୍ରେଜେଣ୍ଟ ଦିଲେ ହବେ । ବୁଢ଼ୋ ମନେ କରିଲେ,—“ହାରିଲ୍‌ଟେର୍
ବାଡ଼ି ବେଳୀ ଦାଖ ପଡ଼ିବେ, ଏ ଏକ ଦାଖ ମେବେ ଦିଲେଯ । ପାଇ
ମାତ୍ର ହାଜାର ଟାକାର ଗୟନା, ହାଜାର ଟାକାର ହ'ରେ ଗେଲ ।”
ଆର କିନେ ବ୍ୟାଟା ଯା ଶୁଟ୍‌ଟେ ଗିଡେଛେ, କାହିଁ ସାଧି ଧରେ ।

ଶୁଣି । ଥୁଡ଼ୋ, ତବେ ତୁମି ଦେଖ—ବୁଢ଼ୋ କତ ଦୂର । କିମୁ ତୁମି ସରେ ପଡ଼,
କ'ଲ କାତାୟ ଆର ସେକୋ ନା । ବୁଢ଼ୋ କାଳ ସକାଳେ ଯାଚାଇ
କ'ରେ ଯଦି ଟେର ପାର ଯେ, ଗିଲ୍‌ଟୀର ଗୟନା, ତା' ହ'ଲେ ବଡ଼ ମୁହିଲେ
ଫେଲିବେ ।

କିମୁ । ଆରେ ମୁଖ୍ୟ, ଆର କଲିକେତାର ଥାହି ? ବାମୀରେ ଗାଟିରୀ
ବାଧ୍ୟାର କହିଛି ।

ଶୁଣି । ବେଶ କରେଛ, ଏଥନ ବାମୀକେ ନିଯେ ସରେ ପଡ଼ ।

{ କିମୁର ପ୍ରଦାନ ।

খুড়ো, বুঢ়োকে না হয় তুমি সঙ্গে ক'রে নিয়ে এসো । আমি
দেখি—মট্টকে আবার কোথায় গেল ।

আনন্দ ! ভাবতে হবে না বাবাজী, বুড়ো বড়ফড় কচে ।

[উভয়ের প্রশ্নান ।

(গাউন পরিধানে মট্টকোর প্রবেশ)

মট্টকো । দে সাহেব মনে করেছেন, আমি যা present পাবো, তা
জাদের থিয়েটারে দেবো, আমি সে ছেলে নই ; গয়নাঙ্গলো
পেলে বেচে ভুঁদীকে রাখবো ।

(শষ্ঠিধরের প্রবেশ)

শষ্ঠি । ত্বাখ—ঠিক পার্বি তো ?

মট্টকো । দেখুন না । আমায় কিন্তু একটা পাব্লিক থিয়েটারে ভর্তি
ক'রে দিতে হবে ।

শষ্ঠি । ত্বাখ, এ আসচে, তুই গান ধর, আমি এগিয়ে নিয়ে আসি ।

[শষ্ঠিধরের প্রস্থান ।

মট্টকোর গীত ।

নিউ ফ্যাসানে কেমের বাওয়ার কচুবনের কেয়ারী,
জুধারি ডেঁঘো ডঁটা গাজয়েছে সারি সারি ।
নিয় চারাটা মাটির টবে বড় বাহারি,
নামের খিমের হাওয়া বাবে ।

(গৌরীশঙ্কর ও শষ্ঠিধরের প্রদোশ এবং উভয়ের মানাকৃণ ভঙ্গী)

শাচার উপর ঢলা ঢলা লাউধের কিপার
কিয়া পুই ডাটার বাহার,

ହୀମା ଦିଶେ ଲାଭାର ଏମେ,
କେବଳା ମେଡ଼େ ମୁଢ଼ିକେ ହେସେ,
କେଣେ କେଣେ ସଲ୍‌ବେ ସାଇଡିଆର ;
ପେରୋର ଖିଲ୍‌ବେ ଚମତ୍କାର,
କେଟେମିପି ହେ ଶୁଣଜାଇ,
ହୁ'ଜନେ କୁରବନେ କ'ବୈବା ଅବି ଠାରାଠାରି,
ଓଙ୍କମ୍ବାନ୍ ଦୋମଡାନ୍ ଶ୍ରାମ,
ଆମି ତାରଇ ସଥେର ପାରି,
ମେହେଲେ ଆଗ ଉଥ୍‌ଲେ ଯାବେ ॥

ଶୁଣି । କେମନ ଦାଦାମ'ଶାର, ବଲେଛିଲୁମ ? କାକାକେ ମଞ୍ଚ ହାଜାର ଟାକା-
ତେଇ ରାଜୀ କ'ରେଛି,—ଆପନାର ଆର ଚୋଦ ହାଜାର ଟାକା-
ଶାଶ୍ଵଲୋ ନା ।

ଗୌରୀ । ତୁ ମି ଆମାର ପ୍ରାଣେର ଭାଇ—ପ୍ରାଣେର ମଧ୍ୟଦୀ !

ଶୁଣି । ଆର ଦେଖୁନ ଦାଦା, କେମନ କୁଞ୍ଚବନ ସାଜିଯେଛି ଦେଖୁନ । ଆପଣି
ନିମେର ହାଉୟା ଥେତେ ଭାଲନାମେନ, ଏହି ଟିବେ କରେ ନିମେର ଚାରା
ରେଖେଛି । ଆର ଏହି ମାନକଚୁର ଗାଛ ସାହେବଦେର ବଢ଼ ପିଲ,
ବ'ଲେ—‘ଫରଚୁନେଟ କେହୁ’ ! ଆର ଏହି ଲାଉଁଏଲ କ୍ରିପାର
କିଶୋରୀର ଭାବି ମଥ, ତାଇ ଏହି ଲାଉଁଏର ମାତା କରେଛି ।

[ମଟ୍‌କୋର ଅନ୍ତରାଳେ ଗମନ ।

ଗୌରୀ । ଭାୟା, ଚ'ଲେ ଗେଲ ମେ ?

ଶୁଣି । ଏକଟ୍ର ଲଜ୍ଜା ହସେଛେ । ଦାଦା, ଏମାରିଂ-ଟେସାରିଂ ମବ ପ୍ରେଜେନ୍ଟ
ଦେବାର ଜଞ୍ଜେ ଏନ୍ତେଛେନ ତୋ ?

ଗୌରୀ । ମେ ଦବ ଟିକ ଆଜେ, *ତୋମାର ଦାଦାର କାହେ ପାକେଲି ପାଦେ ନା

ଶୁଣି । କି, ହାମିଲ୍‌ଟନେର ବାଡ଼ୀ ଥେକେ ନିଲେନ ?

গোরী। আরে ভাই তোমার ভগ্নীর মন ভুললেই তো হলো ?

আম্বা। কি ভাগ্য তোমাদের মত সাহেবদের বাড়ী থেকে
নিতে পারি ?

স্মষ্টি। হামিল্টনের বাড়ী হ'তে নেন নাই ? কিশোরীর মনে
ধ'রে কি না ভাৰ্চ ?

গোরী। দেখ আগে, তার পর বলো। (অগ্রস্থার প্রদর্শন)

স্মষ্টি। বাঃ বাঃ ! এ হামিল্টনের বাড়ীরই তো ! বুৰোছি—বুৰোছি, ঐ
যে নগেন বাঁড়ুজ্যে কাপ্তেন হয়েছে, সেই বুৰি আপনাকে
বেচে গেছে ?

গোরী। সেই গৱনাই বটে, কিনে বাটাকে দিয়ে আরও সব
গয়না বেচতে পাঠিয়েছিল। আমি হাজার টাকা দিয়ে সে
সব কিনে নিয়েছি।

স্মষ্টি। বাঃ বাঃ, তবে তো দাদা দাঁও মেরেছেন ! সে যে পৌঁছ
সাত হাজার টাকার মাল। নগেন বাঁড়ুজ্যের শুশ্র তার
দেমেন বে'র সময় প্যারিস হ'তে ফরমাস দিয়ে আনিয়েছিল।
তা আপনি বস্তুন, আমি কিশোরীকে পাঠিয়ে দিচ্ছি।

গোরী। ওঃ, খেয়েই এসেছি, পেট্টা আই-ভাই ক'চে !

স্মষ্টি। তা আপনি তো জানেন, জানোয়ারেরা চার পায়ে চলে বোল্দে,
তাদের খুব হজম হয় ; আর আপনি ও তো বৈঠকখানায়
খাবারের পর, দোর দিয়ে চার পায়ে চলেন। আমি
কিশোরীকে ডেকে আমৃচি, আপনি ততক্ষণ তাঙ্গা দিয়ে সাক্ষ-
পাউকটী হজম করে নিন। সবে এই ব্যামো থেকে
উঠেছেন।

[স্মষ্টিধরের প্রাঞ্চান।]

ଗୌରୀ । ତାଇ ଚଲି, ଥେବେଇ ବେରିରେଛି, ପେଟ୍ଟିବି କେମନ କ'ଣେ ।
ପାଯେର ସାଡ଼ା ପେଲେଇ ଉଠେ ଦୀଢ଼ାବ ! ଏହି କି କିଶୋରୀ ?
କିଶୋରୀର ଯେବ ଆର ଏକ ରକମ ଚେହାରା ଦେଖେଛିଲୁମ, ସେଥେ
ହୁଏ ବିବିର ପୋଷାକେତେ ବନ୍ଦଳେ ଗିଯେଛେ ।

(ମଟ୍ଟକୋକେ ଲଈଯା ଝଞ୍ଜିଧରେର ପ୍ରବେଶ)

ହାଟି । କିଶୋରୀ ବ'ଗ ; ଦାଦା କୋଟିମିପ କରିତେ ଏମେହେଲ ।

ମଟ୍ଟକୋ । ଆଜ୍ଞା ତୁମି ମରେ ଯାଉ, ଆମି ଚେପେ sit down
କ'ଣି ।

ହାଟି । ଦେଖିଚେଲ ଦେଖିଚେଲ—କେମନ ବସିକା ଦେଖିଛେଲ ! ଆମି ଚ'ଣେ
ଯାଇ, ଆପଣି କୋଟିମିପ କରିଲ । କିଶୋରୀ, ଦେଖିଛ' ନା—
ଦାଦା ତୋମାର ମଦ୍ଦେ କୋଟିମିପ କ'ରିତେ ଏମେହେଲ ।

ମଟ୍ଟକୋ । କେ ତୋମାର ଦାଦା ? ଯିନି ନିମତଳାର ନ'ମେ ଆହେଲ ?
ଆପଣି କୋଟିମିପ କରିବେଳ ତୋ near ଆହୁନ । give
hand—good is the morning !

ଗୌରୀ । Dear !

ମଟ୍ଟକୋ । Oh you naughty boy ! (ଗାଲେ ଚପଟାଘାତ)

ଗୌରୀ । ଉଃ—ହଃ—ହଃ !

ମଟ୍ଟକୋ । My open teeth desire one—ଆମାର ଦାତ
ବା'ର କରା ବାହାନାମ ! ଆମାର hand କେମନ soft
ଦେଖିଲେ ?

ଗୌରୀ । ଉଃ ! ଖୁଲୁ soft—ସୁରୁ soft !

ମଟ୍ଟକୋ । ଆମାଯ ଆପଣି ବିବାହ କ'ରେଲ ?

ଗୌରୀ । ତୁମି ସହି କୁପା କରୋ !

মটকো। Oh yes—of course! এসো, আংটী Mackenzie Lyall করি—that is exchange করি।

গৌরী। না না, তুমি কপা ক'রে এই ornament গুলি accept করো।

মটকো। আচ্ছা তুমি লিখে দাও যে, এই ornament তুমি আমায় Absent ক'ছো।

গৌরী। you mean present ক'চি?

মটকো। Oh yes—Oh yes present! কিন্তু তুমি আমার কিশোরী বলো না। লিখে দাও,—‘মিস মটকু’। যতদিন না marriage হব, তোমার নাম গৌরীশঙ্কর মিত্র, কিন্তু আমি তোমাকে ‘মিষ্টার মুর্দ্দুর’ বলবো, তুমি আমায় ‘মিস মটকু’ বলবো।

গৌরী। আমি যে ‘Presented to কিশোরী’ ব’লে লিখে অনেছি।

মটকো। Never mind—আমার এই নোটবুক ছিঁড়ে পেনসিলে লিখে দাও। (গৌরীশঙ্করের জজ্ঞপ করণ) তবে আর কি Courtship হ’লো। এখন marriage-ring—fingerএ দাও।

গৌরী। না না, এ আংটাটে ভাল নহ।—একটা ভাল দেখে আংটা আনবো।

মটকো। আচ্ছা, এখন আমার ঐটে দিয়ে যাও, এরপর ভাল দেখে এনো। আংটী বদল ক'রে গুৰু-গোক্লো বিয়োহ হোক, তা হ’লে যা আর আমায়—অঙ্গ Bridegroom এর মঙ্গে বে’ দিতে পারে না।

গৌরী। (স্বগতঃ)। হাজাৰ টাকার হীৱে ধানো!

মটকোৱ নৃত্য ও গীত ।

হ'বে বেলা শোলেনা কে'সা চমকে ।
 ঝুমে ধাতি র্থুতি—মালতি পাতি,
 চল্পক চামেলি ঝুমি বাকে ।
 খেলে পাৰ্শলকুল, বকুল মুকুল,
 শেফালি সারি ভৱ তৱ তৱ,
 অৱিকা দোলে টপ্পেৰ,
 ফুল-লহুৰ দোলে, অমিল চুমি চলে,
 চাকি চুকি লালি আভা চকে ॥

গৌরী ! আচ্ছা নাও ! (অঙ্গুৰী প্ৰদান)

মটকো ! তবে dear, আমাৰে বে' শ্ৰীৱামপুৰে হ'বে, মা আমাৰ
 সেই খানে নিয়ে ঘাবেন। মা তোমাৰ সঙ্গে বে' দিতে রাঞ্জি
 হ'চে না, Consent Act ক'চে। কিন্তু আ'ন্দখড়োৱ দৰে
 প'ড়ে গিয়েছে। আ'ন্দ খুড়ো বলেছে যে, তোমাৰ মাতি
 অজেন্দ্ৰ সেই খানে আমাৰ বে' কৰতে ঘাবে। বড় মধ্যা হ'বে!—
 তুমি ধথন বৱ দেজে ঘাবে, আমি my dear ব'লে
 তোমাৰ গলা ধৰো। আৱ হ'লৈ বেটী আচ্ছাড় খেয়ে চলাতে
 থাকবে, ‘ওয়ে আমাৰ কি হলো বে ! বুড়োৱ সঙ্গে আমাৰ
 মেয়ে জুটলো রে !’ বাড়ীতে একটা ঘড়'-কাজা উঠে ঘাবে
 my dear ! আৰ্মি ও শিখে বাপবো, তুমি ম'লে অমনি কৰে
 কান্দবো ।

গৌরী ! Angel—Angel ! *

মটকো ! Right angel trangel ! কিন্তু তুমি দশ হাজাৰ টাকাৰ
 কাগজ endorse ক'বো, আৱ দলিলগুলো নিকলাৰু উকীলেৰ

বাড়ী পাঠিয়ে দিও, নইলে তোমার নাতি আমায় মেরে
নিয়ে যাবে। আমি অবলা-সরলা-বালা, তখন কি ক'র্বো
প্রাণনাথ !

গোরী। তা ঠিক হবে—তা ঠিক হবে।

মটকো। দেখো dear lover, আমি ঘুমিরে ঘুমিরে যেন
স্বপন দেখে না উঠি ! যদি ব্রজেন্দ্র আমার হাত ধরে,
তা' হলে আমি আর দাঁচবো না। ‘জল জল চুলি ছিঞ্চণ
ছিঞ্চণ,—পরাগ সঁপিবে নিধনা বালা !’

গোরী। সে my chuck, তুমি ক্ষেনো না। শৃষ্টিধর আর আনন্দ-
নাম—থুব policy করেছে।

মটকো। কি পুলিস কেন ক'রেছে আমার কেলে ছলো ?

গোরী। দেখো না,—গুরগোবিন্দ তার খোড়া মেঝে নিয়ে কাল
তোমাদের বাড়ী আসবে। ব্রজেন্দ্র দেই খোড়া মেঝেকেই
বে' করতে আসবে। মনে ক'র্বে তোমায় বে' করতে
এসেছে।

মটকো। সে খুণ্টিন্দ্রেন্দ্রনিপ পাশ ক'রেছে, সে কি ভুলবে ? প্রাণ-
নাথ, তুমি পাশে রেখো !

গোরী। ভয় কি—ভয় কি ! কি policy করা গেছে জান ? ওরা
মৰ ঠিক করতে পাইল না, আমিই বুদ্ধি ক'রে ব্রজেন্দ্রকে
বলেছি, তোমার বে' আমি কিশোরীর সঙ্গে দেব, আর
কিশোরীকে একথামা বাড়ী আর দশহাজার টাকা ঘোরুক
দেবো ; উকৌলের বাড়ী লেখাপঞ্জি ক'রে দিয়েছি। বাড়ীর
দলিল আর দশহাজার টাকার কোম্পানীর কাগজ এনডোস'
ক'রে উকৌলের কাছে জমা রেখেছি। দেই দলিল,

কোম্পানীর কাগজ আৰ লেখাপড়া দেখে তবে বেজা
বে' কৱতে রাজী হ'য়েছে ।

মটকো । তবে তো সে খুব দীঁও মেৰে দিলে dear ?

গৌৱী । My love, আমাৰ বুদ্ধিৰ কাছে কি বেজাৰ বৃক্ষ, আমি
তাৰ ঠাকুৰ দাদা ! আমি উকীলকে লিখে দিয়েছি যে,
বেজা যদি কিশোৱীকে বে' কৰে, তবে দশ হাজাৰ টাকা
আৰ বাড়ী দেব । তা সাত মন তেলও পুড়বে না, আৰ
যাধা ও নাচ'বে না !—তোমাতে আমাতে বে' হবে । এদিকে
গুৱাগোবিন্দেৰ খোঁড়া মেৰে তো আমাদেৰ বাড়ীতে আসুক,
আৰ আমি এদিকে ধূমধাম ক'ৰে, গায়ে হলুদ পাঠিয়ে
ইংৰেজী ব্যাগু বাজিয়ে ব্ৰজেন্দ্ৰকে পাঠাবো । চেণ্টীৰ
সাড়ী শুভি দিয়ে রোড়া ক'নে আসবে । ব্ৰজেন্দ্ৰ বুঝতে
পাৰিবে না, ভাৰবে তোমাৰ বে' ক'চে !

মটকো । আৰ আমৰা হ'জনে,—‘আজি দিন দিপ্পহৰে, হেবিলাম
সৱোবৱে, কমলিনী বাঞ্ছিয়াছে কৰী !’ কি বল ? আমৰা
হ'পুৰ রেতে তোমাৰ নিয়ে ঘা গঙ্গাৰ তীব্র ক'ৰো ।

গৌৱী । অত বুড়ো নহি my dear—অত বুড়ো নহি !

মটকো । তবে কি আমাৰ কপালে widow-marriage নাই ! কি
ক'ৰো ? তবে তুমি এসো, আজ রাত্ৰে আবাৰ আমাৰ
ভাত চড়াতে হবে ।

গৈৱী । তুমি ভাত রঁধো না কি ?

মটকো । হ'বেলা ভাত-ডাল ঝামিই তো ride কৰি, ঘা শুধু
throw down ক'বৈ নেৱ বই তো নথ । বড় মজা হবে,
তোমাৰ নাতি ব্ৰজেন্দ্ৰ মনে ক'ৱবে, আমাৰ বে' কৱতে

এসেছে । তার ঘাড়ে খেঁড়া মেয়েটা পড়বে, আর শ্রীরাম-
পুরের কুলঘাটে তোমাতে আমাতে হানিমুন হবে !—Bravo,
Bravo !—give hand ! দেখো, তুমি অনেক লোক
gathering ক'রে বে' করতে যেয়ো না । স্থষ্টিধর দাদা
আর তুমি টেনে ক'রে চুপি চুপি যেয়ো ; আমার hand
kiss করো ।

[মটকোর প্রশ্ন ।

(স্থষ্টিধরের প্রবেশ)

স্থষ্টি । দাদা, এতদিনে আমার জীবন সার্থক হ'লো, হর-গৌরী মিলন
দেখতে পেলেম !
গৌরী । দেখ' ভায়া, ঝি আংটীটে বদলে এনো, দড় বেশী দামেক
আংটীটে !

স্থষ্টি । আঃ ! কাল তো বিয়ে, আপ্নি ভাবছেন কেন ?

[উভয়ের প্রশ্ন ।

পঞ্চম দৃশ্য ।

সদাশিব গুঁয়ের উঠান ।

(মিঃ ব্রাম সহায় দেও ও তড়িৎসুন্দরী)

ব্রাম । দিদি, এই দে'রে ধাকা দাও, এইখানে কিশোরীর মা
খাকে । অমন actress তুমি পা'বে না । তুমি বোঝাবে
বে, তোমাদের ডায়াটিক সমিতিতে কিশোরীকে দিলে
এক পথসা লাগবে না, কিশোরীর বিবাহ হবে ! তা'

ହଲେଇ ମାଣୀ ବିବାହ ଦିତେ ରାଜୀ ହବେ । ତୁମି ବ'ଲୋ ଯେ, ତୁମି
ପାଇ ଠିକ କରେଛ, ଆମାର ନାମ କ'ଣେ ।

ତଡ଼ିଏ । ତୋମାର ବେ' ଆମି ଟାକା ନା ପେଣେ ଦେବେ ନା ।

ରାଗ । ବେ' ଦେବେକେନ ? ତୁମି ମିଛେ କ'ରେ ବ'ଲିବେ, ଉଚ୍ଚ କାର୍ଯ୍ୟେ pious
fraud ଅର୍ଥାତ୍ ଧାର୍ମିକ ଜୁଳ୍ଦୁରୀ କରା ଉଚିତ । ତୁମି ବ'ଲୋ ଯେ
ଆମି କିଶୋରୀକେ love କରି । ଆମାର ସର ଆଛେ, ବାଡ଼ି
ଆଛେ, ହାଇକୋଟେର pleader, ଏକଟା ସାଜିଯେ-ଘୁଜିଯେ ବଲୋ
ତୋମାର ଥିଯେଟାରେର ମୁଖ ତୋ ! ଆମି ଚନ୍ଦ୍ର ।

[ବାମସହାୟେର ପ୍ରସ୍ଥାନ ।

ତଡ଼ିଏ । (ଜୋରେ ଦୋରେ ଧାକା ଦିଯା) କିଶୋରୀର ମା—କିଶୋରୀର ମା !

(କିଶୋରୀମହ ବାମସହାୟେର ବାହିରେ ଆଗମନ)

ରାମେ । କେଗା ବାଛା ?

ତଡ଼ିଏ । ଆମି କିମେଳ ଡ୍ରାମାଟିକ ମନ୍‌ମିତିର president. କିଶୋରୀ
ନାମେ ଆପନାର ଏକ ଅବିଧାହିତା କଞ୍ଚା ଆଛେ, ଯାତେ ବିନା-
ବ୍ୟାଯେ କଥାଦାୟ ହ'ତେ ଆପନି ମୁକ୍ତ ହନ, ତାର ଉପାର୍ଯ୍ୟ ବଲୁତେ
ଏସେଛି ।

ରାମେ । ବାଛା, ଆମି ହାଜାର ଟାକା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧରଚ କରୁତେ ପାବି, ଏବେ
ତେତର ସଦି କ'ରେ ଦିତେ ପାରୋ, ତା' ହିଁଲେ ଆମାର କିମେଲ
ରାଖୋ ।

ତଡ଼ିଏ । ତୋମାର ଏକ ପୌଷ୍ଟି ଶାଗିବେ ନା, ତୁମି କିଶୋରୀକେ ଆମାଦେର
ଡ୍ରାମାଟିକ ମନ୍‌ମିତିର ମେଷ୍ଟାର କ'ଣେ ଦାଙ୍ଗ ।

ରାମେ । ମେ ଆମାର କି ବାଛା ?

তড়িৎ। শোন না, তা' হলেই বুঝতে পার্বে। কি জানো, আমাদের থিয়েটার আছে, অভিনয় ক'র্বে। তা' হলে অনেক বড় মানুষের ছেলে আছে, ঘাদের থিয়েটারের actressকে বড় পছন্দ। তোমার মেঘেকে বিশ্বর টাকা দিয়ে, বিশ্বর গহনা দিয়ে, অনেক বড় মানুষের ছেলে বে' করতে চাবে।

রামে। হ্যাঁ বাঢ়া, তুমি কি বহুক্লী দেজে এসেছ ?

তড়িৎ। বহুক্লী নয়—বহুক্লী নয়। আমাদের নৃত্য preechingএর গান শোনো ! ড্রামাটিক ক্লাবের হেম চৌধুরী বেথে দিয়েছে।
(হাইসেল দান)

রামে। ও কি ক'চ—ও কি ক'চ ?

তড়িৎ। হাইসেল দিচ্ছি, actressরা enter ক'র্বে। (হাইসেল দান)
(নাচিতে নাচিতে যুবতীগণ সহ রামসহায়ের প্রবেশ)

গীত ।

ঘরে ঘরে কবি আয় প্রচার ।
হবে অন্দোঁড়সে মেয়ে গান, বুচ্ছে মেঘের ভাব ।

মোজাৰ কিমে হয় মেঘের বিয়ে,

সবাই শোন ধূম দয়ে—

সমিতিতে শৰ্তি বরো মেয়ে নে গিয়ে ;

অবজ্ঞেক্ষম ধাক্কে না ডো কার,

ব্রহ্মজ্ঞানি চক্র দুজে দেখ, বে থিয়েটার,

চড়ে ছুড়ি ফেটিং ধীকা টেরী আস্বে মলে নল,

ত'রে ধাবে ইল :

আকত্তে মেৰ বিয়ে উদ্যোগি,

পল্লটনেৰ সাথৈ দীড়াবে দুপান,

শোন সবৈ প্রাণ-টাইডিং তৱ কি আৰ

* বুচ্ছে বিয়ের ভাব ॥

(ଧୂପୋ)

ଯାରା ମଣ୍ଡ ଆକଟିଃ ମଞ୍ଚକରେ, ତାରା ତାରା ହୁଅଜନ ଏମେହେ ବେ ।

ଯାବା ଭାଇ ବୋଦେ ଶିଚ୍କରେ, ତାରା ତାରା ହୁଅଜନ ଏମେହେ ବେ ।

ଯାରା ଅୟାକଟାର ଜୋଟେର ଛେଁଡ଼ା ଧରେ, ତାରା ତାରା ହୁଅଜନ ଏମେହେ ବେ ।

ଯାରା ଛେଁଡ଼ା ଧରେ ହୁଅଭୀ କରେ, ତାରା ତାରା ଏକଜନ ଏମେହେ ବେ ।

ଯାଦେବ ହୁଅଭୀ ଦେଖିଲେ ନଥନ କରେ, ତାଙ୍ଗ ତାରା ଏକଜନ ଏମେହେ ବେ ।

ଯାରା ଛେଁଡ଼ା ଦେଖିଲେ ଗାଡ଼େ ଯବେ, ତାରା ତାରା ଏକଚଳ ଏମେହେ ବେ ।

(‘ଦିଦି ! କିଶୋରୀକେ ଆମାଯି ଦେଖିତେ ବଳ’—ପାନୀଯା

ରାମମହାରେ ଗାନେର ସଥେ ମଜେ ମୃତ୍ୟ ଓ ଚିତ୍କାର)

(କୃଷ୍ଣବରେନ ପ୍ରବେଶ)

ହୁଟି । Oh horror ! Oh murderer ! My love, my dear,
 • ଆମାର ପ୍ରାଣେଦି,ଆମାର ଘୁମ୍—ପ୍ରାଣେଦି, ଆମ ଫେଟିସିପ
 କ'ରୋଇ କ'ରୋଇ । ପ୍ରାଣେଦି ! ପ୍ରାଣେଦି ! ତୋମାର ଭାଇକେ
 ଆଲିଙ୍ଗନ କ'ରୋଇ କି ? ତାମାକେ ଆଲିଙ୍ଗନ କ'ରୋଇ ? କିଶୋରୀ,
 କିଶୋରୀ, ଏକପାନୀ ପିତ୍ତୀ ଆନ, ପିଯା ଆମାର ବର୍ଷକ ! ନା
 ତୁ ପ୍ରାଣପିଯୋ, ତୁ ମି ପା ଛଡ଼ିଯେ ବସୋ, ତୋମାର ମୁହଁରୁଷା ନର ଜଳ
 ଆମାର ଦାତ ମନ୍ଦ ମନ୍ଦ କ'ଚେ । ଏହି ଦେଖ, ଏହି ଦେଖ, ଆମି
 ପ୍ରେମେ ମାତୁଯାରା ହୁଯେଛି ! ତୋମାର ପ୍ରେମେ ଉଦେ ପଡ଼େ ଯଥି
 ଠୋକାରୁକି କରି । Thief—Robber—ଚୌବ—ଚୋର—
 ପାତାରା-ଓରାଲା—ପାତାରା-ଓରାଲା, ଆମାର ପ୍ରାଣ ହୁଯି କ'ବେଳେ,
 ଧରୋ—ଧରୋ !

ବାନୀ । ହିମି, ପାଲା ଓ, ବଡ଼ ବେପଢ଼ାଟା । *

କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । କୁରେ ବାପରେ ! କୋମ୍ଭାବେ ବାକି ?

ହଟି । ଚୋର—ଚୋର !

[ତଡ଼ିଃଶୁନ୍ଦରୀ, ରାମସହାୟ ଓ ସୁଭତୀଗଣେର ପଲାୟନ ।

ରାମେ । ଏ କି ରେ ହଟିଧର ?

ହଟି । ଓ ତୋମାୟ ବଳ୍ବୋ, ଏଥିନ କଥା ଶୋନୋ, କିଶୋରୀ ଯା । ଆମି
ଏଥାମେ ଭାତ ଥାବୋ,—ଭାତ ଚଡ଼ା ଗେ ।

କିଶୋରୀ । ଦାଦା, ହନ୍ଦେର ତାଡ଼ିଯେ ଦିଲେ କେନ ?

ହଟି । ଯା ପୋଡ଼ାରମୁଖୀ ଚଲେ ଯା, ତୋରେ ବେ' କ'ରେ ଏଦେଛିଲ, ବେ'
କ'ରି ?

କିଶୋରୀ । ଓମା ଛିଃ ।

[ପ୍ରଥମ ।

ହଟି । କାକି ଯା ଶୋନ, ଏଥିନ ସବ ଗାୟେ ହନ୍ଦେର ମାମାତ୍ରୀ ଆସି,
ତୁମି ଚୁପି ଚୁପି ଗାରେ ହଲୁଦ ଦେ ଠିକ କ'ରେ ରେଖୋ ।

ରାମେ । କି ହଲୋ ବାବା !—କି ହଲୋ ?

ହଟି । ସବ ଠିକ କ'ରେଛି, ଐ କାକାବାବୁ ଆସିଛେ, ସବ ଶୁଣୋ । ଐ
ଗୋଗୀଶକ୍ରରେର ନାତିର ସଙ୍ଗେ କିଶୋରୀର ଆଜ ବେ' ହିବେ ।

(ମଦାଶିବେର ପ୍ରବେଶ)

ସନା । ହଟିଧର, ବାବା ଚିରଜୀବି ହଁଯେ ଥାକୋ ।

ହଟି । ମ'ଶାୟ, ଆଶୀର୍ବାଦ କ'ରେଲ ଏଥିନ, ଆଗେ କାଜ ଉକ୍କାର ହୋକ ।

ରାମେ । କି ହଲୋ, ଏକବାର ବଳ ନା ? ..

ହଟି । ତୁମି କିଶୋରୀକେ ନିଯୋଜାମାଦେର ବାଡି ଯାଓ, ତାର ପର ହଲୁଦ
ଏଲେ କିଶୋରୀର ଗାୟେ ଦିଲେ ଠିକ କ'ରେ ରେଖୋ । ଗାୟେ-ହଲୁଦେର

ମାଗଣୀ ନିଯେ ଏଥିନି^୧ ଏଲୋ ବ'ଲେ । ସବ ମାଜାଚେ—ଗୋଛାକେ,
ଆମି ଏହି ଦେଖେ ଏଲୁମ ।

ନାମେ । ଦେଖିମୁଁ ବାନା, କିଛୁ ତଞ୍ଚକ କଚିମୁଁ ନି ତୋ ? ମେଯେର ଥେଁ ଟାର
ସବ ହବେ ନା ତୋ ?

ହୁଣ୍ଡି । ନା ଗୋ ନା, ଉକିଳ ଦ୍ୱାରିଯେ କାଙ୍ଗ ହ'କେ, ଏତେ ତଞ୍ଚକେରୁ
ବୋ ଆଛେ ?

ମଦା । ହୁଣ୍ଡା ହେ, ଉକିଳ ମବଟିକ କ'ରେଛେ ତୋ ? ଲେଖାପଡ଼ା ଦର୍ଶ
ଟିକ ତୋ ?

ହୁଣ୍ଡି । ହୁଣ୍ଡା ମ'ଶାର ଆମି ଲେଖାପଡ଼ାର ଏକଟା କାପି ଏନେଛି, ଏହି
ଦେଖୁନ । “ଯଦି ମଦାଶିବ ଗୁଁଇ ଆମାର ନାତି ବ୍ରଜେଜେର
ମଙ୍ଗେ ତାର କହା^୨ କିଶୋରୀର ବିବାହ ଦେସ, ତାହା ହଇଲେ ସେ ଦର୍ଶ
ହାଜାର ଟାକାର କେମ୍ପାନୀର କାଗଜ ବା ~~ମାତ୍ରାରେ~~
କ'ରେ ଉକିଲେର ବାଡ଼ୀ ରାଖିଯାଛି ଓ ମେ ବାଡ଼ୀର ଦଲିଲ ପଞ୍ଜ
ଉକିଲେର ବାଡ଼ୀ ଜିଞ୍ଚା ରାଖିଲାମ, ମେ ସମ୍ମତ କିଶୋରୀ ପାଇବେ ।
ଆମାର ନାତି ବ୍ରଜେଜ୍ବ, ଆମାର ତୃତୀୟମଙ୍ଗେର କ୍ରୀର ଏକରୂପ
ପାଲିତପୁର, ମେଇ ଦୁଃଖନୀର ଅବଧାରେ ଏହି ସମ୍ପତ୍ତି, ଯଦି ବ୍ରଜେ-
ଜ୍ରେ ମଙ୍ଗେ ମଦାଶିବେର କହା କିଶୋରୀର ବିବାହ ହୁଁ, ତାହା
ହଇଲେ କିଶୋରୀ ସମ୍ମତ ପାଇବେ । ବାଡ଼ୀଗାନିର ନାମ ଥାକିବେ,
“ପ୍ରମଦା-କୁଟୀର” ଆମାର ଅଭାଗିନୀ ତୃତୀୟ ପରିଦାରେର ନାମ
ଛିଲ, ପ୍ରମଦା !” ଯାନ୍ ମାନ୍ ଦେବୀ କରେନ ନା !

ନାମେ । ହ୍ୟାଙ୍ଗା, ଏତୋ ଆମି କିଛୁ ବୁନ୍ତେ ପାରଲେମ ନା ।

ହୁଣ୍ଡି । ବୁବୋ ଏଗନ ଗୋ—ବୁବୋ ଏଥିନ ; ତୋମାର ଉପର ବୁଢ଼ୋ ଭାବି
ଚଟା । ବ'ଲେଛେ ‘ଯଦି ମଦାଶିବେର ପରିବାର ବାଡ଼ୀତେ ଥାକେ, ତା ହ'ଲେ
ଆମି ଆମାର ନାତିର ବେ’ ଦେବ ନା । ଆମାର ମଙ୍ଗେ ବେଗନ ବେ’

ଲିଖେ ଚାଯ ନି, ତାର ଶାନ୍ତି ଏହି ସେ ମେ ଆମାର ନାତିର ମଜେ
ତାର ମେମେର ବେ' ଦେଖିତେ ପାବେ ନା ।' ଏଥିନ ଏଣୋ ।

ବାବୀ । ହୀବାବା, ମନ୍ଦି ଗେଗେଛେ, କୁଳେ ବେ' ଦେବେ ଯେ ?

ହୁଣ୍ଡି । ଗୁମ୍ଫେ ଅର୍ଧୌଚେର ସମୟ ହାପାନ୍ତିତେ ଭୂଗ୍ରଲେ ଜାନ ନା ? ବନ୍ଦିତେ
ବଲେଛେ, ଆର ମେ ସେବୀ ଦିନ ବୀଚବେ ନା, ତାଇ ଝୁଡ଼ୋର ଶକ୍ତି
କିମ୍ବେହେ, କାକାବାବୁର ଠେଣେ ମର ଶମ୍ଭୋ ଏଥିନ ; ଏଥିନ ଯାହି :

[ମନ୍ଦିବ ଓ ଜ୍ଞାନେଶ୍ୱରୀର ପ୍ରଶ୍ନା ।

(ଆନନ୍ଦରାମେର ପ୍ରବେଶ)

ହୁଣ୍ଡି । ଆ'ଙ୍କ ଝୁଡ଼ୋ, କି ହଲୋ ?

ଆନନ୍ଦ । ଯେମନ ବଲେଇ ବାବା ! ଆମି ଲାଲ କାପଢ଼ ପରିଯେ ବଞ୍ଚିତେ
ହକ ବେଟୀ ହୁଥ ବେଚୁନି ଛିଲୋ ମର ନିର୍ମେ ଏମେଣ୍ଟି, ଆର ତାଦେଇ
ଖରେ ମାଉଦିର ପାଚ ପାଚ ଟାକା କବ୍ଲେ ଖାନ୍‌ମାମା କ'ରେ
ଏନୋଟ । ତାଦେର ତେତିର ଜମ ଦୁଇ ତିନ ବାଜୁନାଟ ଛିଲ, ତାରଙ୍କ
ପରିବେଶନ କ'ରେ ବଲେ ଏମେହି ; ଆର ଶକ୍ତୁତବନ ବଲେ, ଏକ
ବ୍ୟାଟା ଖିରେଟାରେ 'ପାଟି' ବା କି 'ଶୋନ' ମେଥେ, ମେହି ବାଟା
ନା ପରାନ ହ'ଦେ ଏମେହେ । ବାଟା ଥୁବ ବରବୁଲେ ।

ହୁଣ୍ଡି । ମେ ବାଟା କିନ୍ତୁ ଲାଚ ପାରିନ ତୋ ?

ଆନନ୍ଦ । ବାବାଜା ! ଏତିନମ ଭିନ୍ନେ କ'ରେ ପେଲୁମ, ମେ ବାଟାର ଚୋକେ
କି ଆର ଖୁଲୋ ନିକେ ପାରି ନି । ଆର ଚାର ବାଟା ଘେଡ଼ୁର
ପାତୋଦାନ, ଭାବେର ଗର ମଣେ ଗିଯେହେ, କାହେନ ଦଶୋରାନ କ'ଲେ
ଏମେହି ।

ହୁଣ୍ଡି । ଏଟିନାର ତୁମି ଦାଢ଼ି ପୌକ ପ'ରେ ଜୈନୀର ହଜେ ପ୍ରେତକଥାମାତ୍ର ବମୋ ।

ଆନନ୍ଦ । ବନ୍ଦି ବାବା, ତୋମାର କଳ୍ପାଳେ କାହିଁବାକି ଠେମାନ ଦିଯେ,
କୁପୋର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷିତେ କାହାକେ ଟେଲେ ଯେବେ : [ପ୍ରଶ୍ନା ।

ହଟ୍ଟି । (ଗାଡ଼ୋଯାନଗଣେର ପ୍ରତି) ତୋମ ଲୋକ ଦେଉଡ଼ିଥେ ବୈଟ୍ ।
(ପୁରୁଷଗଣେର ପ୍ରତି) ଦେଖ ତୋମରା ବରେର ବାଡ଼ୀର ଲୋକଜନ ମଧ୍ୟ
ଆସିବେ, ତାଦେର ଅଭାର୍ତ୍ତନା କ'ରବେ । (ଶ୍ରୀଗଣେର ପ୍ରତି) ଆମ
ତୋମରା ବାଡ଼ୀର ଭେତ୍ରେ ଥାଓ, ବରେର ବାଡ଼ୀର କିମ୍ବା ଏଣେ ଥାବାବୁ
ଦାରୀର ପାଠିଥେ ଦିକ୍ଷି, ଥାଇଓ—ଦାଇଓ । (ବ୍ରାହ୍ମିଣଗଣ ପ୍ରତି)
ଠାକୁର ତୋମରା ପରିବେଶନ କରୋ । ମନ୍ତ୍ର ଜମୀନାର, ଦେ' ହିଁ
ଗେଲେ ଥିବ ସକଳିମ ପାବେ ।

୧୫ ମାତ୍ରି । ହୀ ସ୍ତରିଧର ବାବୁ, ଜମୀନାର ବାବୁ କୋଣାମ ?

ହଟ୍ଟି । ବୈଚକଖାନାର ଗୁଡ଼ଗୁଡ଼ିତେ ତାମାକ ଥାଚେନ ।

ନେପଥ୍ୟେ । ତରେ ନିଦେ—ନିଦେ !

ନେପଥ୍ୟେ । ଆଜିଛେ !

ନେପଥ୍ୟେ । କଲ୍ପକେ ବନ୍ଦଲେ ଦେ !

ନେପଥ୍ୟେ । ଆଜିଛେ ଥାଇ ।

୧୬ ଶ୍ରୀଲୋକ । ହୀ ବାବୁ, ମୀ ଠାକୁରଙ ଆମେନ ନି ?

ହଟ୍ଟି । ତିନି ସଙ୍କାର ମମୟ ପୌଛୋବେନ, ତୋମାଦେର ହାର ଅନ୍ତର ନିମ୍ନେ
ଆସିବେନ । ତୋମାଦେର ଥିବ ଜୋର ବସାତ । (କୃତ୍ୟଗଣେର ପ୍ରତି)
ନୀତି, ସବ ତାମାକ ଟାମାକ ଦେବେ ଶୁଣେ ନୀତି, କ୍ରିଷ୍ଣାବାବ
ଘରେ ଆଚେ । (ଗାଡ଼ୋଯାନଦେର ପ୍ରତି) ଦରୋସାନର୍ଜୀ ମହିରେ ନୋହି
ପେତେ ବସୋ ଗେ । [ମହିଲେର ପ୍ରଶ୍ନାନ ।

(ଗାୟେ ହଲୁଦ ଲାଇରା ଦ୍ୟାଳି ଡ୍ରୂସେ ଦାମ, ଦାମୀ ଓ
ଦରୋସାନଗଣେର ପ୍ରବେଶ ଓ ଗୀତ)

ଧାରୀମଣ । ହଲୁଦ କୁକୁରଟିର ଦାମୀ, ପଢ଼ା ଭାଗ ଥେବେ ନିମ୍ନ ବଦି,
କରି ଏବାଦମୀ । — ହଲୁଦ ଦୂରେ ଦେ ସୁମିଥେ ପାଲି ନିଶି,
କାନେର ମା, ତେବେ ହଲୁଦ ନାହିଁ ।

ଅନ୍ୟ ଦାନୀଏଣ । ହେତୋର ହିଲୁମ ଶୂର୍ପନଥୀ, ଛାପରେତେ ସାଜି କୁଞ୍ଜୀ

କାଜ କରୁଣେ ମାଥେ ମାସୀ ହେଇ ଗାଜି—

ଘରାନୀ ଚେଁଡ଼ାର ବେଇ ପୁଁଞ୍ଜି

ଚେପେ ଭାତ୍ତି ବେଡେ ନିରେ ଥାଇ—

ଦାଓରାଥ ବ'ଦେ ଝ'ଜନେ ଥାଇ !

ମାଙ୍ଗୀ ଶିଂଦୁ-ଚପ୍ରିଗୋ ଏଯୋରା ମୟ ନିରେ ଥାଓ ।

ଛୃତ୍ୟଗଣ ।

ଲିଖେଛେ ଭାରତଚନ୍ଦ୍ର, ବିଦ୍ୟୁତୁନ୍ଦରେର ଆମରାଇ ହୁମ୍ମଜ,

ସଥନ ବେଳେ ଆସି, ବାବୁର ବାଡ଼ୀର କେଣ୍ଠି ମାସୀ,

ଟେରୀ ଟିପ ଦେଖେ ବ'ଲେ, ଆମରି କି ହୁମ୍ମର !

ମିଛ, ଥାଳା ରାଖେ,—ତାମାକ ଢାଓ ।

ଦରୋଧାନଗଣ । କୁଣ୍ଡପିର ମାମ ମହାବୀର,

ରାତିମେ ଧାତା ବାହିର,

ଦେଉଡ଼ି ମେ ରହାନେ ମାଶ—କିଥା କବୀର !

ପାଞ୍ଜା ଲେ ଆଓ,—କାହା ବୈଠେ ବାଜାଓ ।

ଆମନ୍ତିକ । (ଜୟନୀର ଶୁରଗୋବିନ୍ଦେର ଭାଣେ ପ୍ରବେଶ କରିଯା) ଓରେ
ପରେସ୍ତର, ଅରେ ଗୋରା, ଓ ଡୁଟିର ମା, ଏଦେର ମୟ ଜଳ-
ଟଳ ଦାଓ, ପା ଧୋବାର ଜଳ-ଟଳ ଦାଓ, ତାମାକ-ଟାମାକ ଦାଓ ;
ହୁକୁଠାକୁର, ମୟ ପାତ-ଟାତ କରେ ଦାଓ । (ସ୍ଵଗତଃ) ଓ
ଛିଟ୍ଟେଟା ଏତେ ପାରେ, ଏଦେର ଆବାର ମଂ ସାଜିଯେ ଅନେଛେ !
(ପ୍ରକାଶ୍ୟ) ମେଥେ, କାରୋ ବେଳ ଅମ୍ବଜ ନା ହୁଁ. ବେଳେ ଚଢ଼େ
ଏସେ ଆମାର ମାଥୀ ଧ'ରେଛେ । ଓ ମନୀ, ଗିଲି ଏଲେ ଆମାର
ଥପର ଦିମ୍ବ, ଆମି ଶୁଇ ଗେ ।

[ପ୍ରସ୍ଥାନ ।

୧୩-ଶ୍ରୀ । ଏମୋ ଗୋ ଏମୋ, ମା ଠାକୁରମ ବଲେନ,—ଏ ଗରୀବେର କୁଁଡ଼େ,
କୋମାଦେଇ ଥର, କିଛୁ ମନେ କରୋ ନା ।

୧ମ-ଭାତ୍ୟ । ଆରେ ଆସିଲେ ଆଜ୍ଞା ହସ, ତାମୁକ ଥାଓ ।

୨ମ-ଦରୋଘାନ । ଆଉ ଭାଇ, ବାହାରମେ ବୈଠୋ, ତାମାକୁ-ଉମାକୁ ପିଲୋ ।

ଶଷ୍ଠୀଚରଣ । ଦା ଓସାନଙ୍ଗୀ ମ'ଶାସ, ଆସିଲେ ଆଜ୍ଞା ହୋଇ । କର୍ଣ୍ଣାର ଶିରଃ-

ଶୀଡ଼ା ହ'ବେଛେ, ଏକଟୁ ଖୁସେଛେନ । ଏ ବାଡ଼ୀଲେ ହାନ ନାହିଁ, ତବେ
ଶିବିରଜୀ ମ'ଶାସ ଜେଦ କରିଲେ, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଆର କି କ'ର୍ବେଳ ଦଲୁନ ?
ଦା ଓସାନ । ତାତୋ ବଟେ--ତାତୋ ବଟେ ।

ଶଷ୍ଠୀଚରଣ । ଆସୁନ, ତାମାକ ଥାଓଯା ସାଗ୍ର--ଆସୁନ ।

[ସକଳେର ଅଛାନ ।

ମଞ୍ଚ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଆରାମପୁର ଛେନଳ ।

(ଧର୍ମ୍ୟାଜ୍ଞ କବେଶେ କିମ୍ବ ଓ ବାମା)

ଗୀତ ।

କିମ୍ବ । ସଦି ମାତେବ ହସ, ମାଥାର ଦେବ, ଜର୍ଦନ ନଦୀର ପାନି ।

ବାମା । ସଦି ଆସ ହସ, ତୋ ଆଇସ ଥାବା, କଟି ମାରି ଚେଲି ॥

ଟୁଟ୍ଟୁଯେ । (ଆଇସ—ଆଲୋଇ ଆଇସ ଚଲେ !)

କିମ୍ବ । ଧରିବା ଛୁରୀ ଚାମଚ କାଟି ॥

ବାମା । ତେବାବା ହଁଟି କୁମଡ଼ାର ଡୁଟି—ଚିଂଡ଼ି ବିଶୀ—

କିମ୍ବ । ସାନ୍ଦକେଇ ବିଚେ ଥୁଇଯା ;

ଟୁଟ୍ଟୁଯେ । ମାଞ୍ଚ ମରାବ ଚୁମକେ ଥାବା, ମିଶାଯେ ଆନାନି ॥

(ଆଇସ—ଆଲୋଇ ଆଇସ ଚଲେ !)

କିମ୍ବ । ଅ ଟିଥା ପେଟ୍ଟୁଲୁବ,--

ବୋଲାବା ଗାଉନ,—ମାଝ, ବା ମାଝ,

ବିଲିଥା ଡାନ୍ ।

ଉତ୍ତରେ ।   ସାହେବ ମାଧ୍ୟେ କାଚ୍‌ବା ହୁଜନ,
                        ଧନ୍ ବିନ୍ ଧିନ୍ ଧିନ୍ ॥
(ଆଇସ—ଆଲୋକ ଆଇସ ଚଲେ !)

ବାମା । ଅଥେ ଚ'—ଚ', ଏଥାଲେ କେମି ଏଲି ?

କିନ୍ତୁ । ମୁଖ୍ୟ, ଆଇଦେନ—ଆଲୋକ ଆଇଦେନ ।

୧ୟ ଲୋକ । କି ଉତ୍ସପାତ !

କିନ୍ତୁ । ଆଇଦେନ—ଆଇଦେନ !

୨ୟ ଲୋକ । ବାପୁ ଚୋଥେର ବାମୋ, ଅତ ଆଲୋ ସହେବ ନା, ହୋମନୀ
‘ଆଲୋତେ ଥାକ’ ।

ବାମା । ଆଲୋର ଆମବେ କେ ? ବଲ୍ଲମ୍, ଏଲାହିବାଦେର ଟିକିଟ କେବ ।

କିନ୍ତୁ । ଆରେ ବୁଝା ଏତଙ୍କଣ ଟ୍ୟାଲିଆକେ ଥପର ଦିଛେ । ଏବାଲେ
କେଉଁ ଥୋର୍ଜ୍‌ବେ ନା, ଏହି ଶ୍ରୀରାମପୁରଟା ପାଦ୍ମୀର ଆଡ଼ା ।

ବାମା । ଫୋଥାଇ ଥାକୁବି ?

କିନ୍ତୁ । ଆରେ ମହା ଜ୍ଞାନଗା, ଥାକୁବୋ କମେ ଭାବୁଟିଛ କ୍ଯାନ ?

ବାମା । ଶୃଷ୍ଟିଧରଟାକେ ପାଂଚ ପାଚଶେ ଟାକା ଦିଲି । ଆମି ବଲେଇନ୍ତିମ୍,
ପାଟଶଟେ ଟାକା ନେ, ତା ତୁହି ଶୁଣି କହି ?

କିନ୍ତୁ । ହାଦେ ମେ କି ନା ଦେଇ ଛାଓଯାଇ ! ତାରେ ନା ଦିଲି ଏତଙ୍କଣ
ଜ୍ୟାଲେ ନେ ଠ୍ୟାମ୍ ହେ ।

ବାମା । ତବେ ଚ—ଏହି ବେଳା ଚଲ ।

କିନ୍ତୁ । ଆରେ ର' ନା, ଗାଡ଼ିଟେ ଆମ୍ବିଛେ, ମୁଣ୍ଡ ବଜାର ହିନ୍ଦୁ, ଲୋକେ
ଅବାକ୍ ହିନ୍ଦେ ଶୁଣନ୍ତି ଥାକୁଦେ, ଆର ତୁହି ଜ୍ଞାନର ଜ୍ୟାବେ ହାତ
ଚାଲାଯେ କିନ୍ତୁ ମାଥାବି । ଚାହା ଯା ଓମାର ପଥ ସରଚଟା ହବେ :

ବାମା । ନା ଆମି ବଜାର ହବୋ, ତୁହି ଜ୍ଞାନର ଜ୍ୟାବେ ହାତ ଚାଲାମ୍ ।

କିନ୍ତୁ । ହାଦେ ତୁହି ବଜାର ହବାର ଜାନିମ୍ କି—ଦେ ବଜାର ହବି ?

বামা । আমি লোকের জামার জেবের হাত দিতে পার্দো না ।

কিন্তু । তবে দ্যাখ, তুই এই খাতাখানা ল, বল বি, ‘কানার মৰ
গোলিয়েছিস্, তার খণচা চাই ।’ ই’ একদী হৈ’রা কেহুন
‘আছে, কিছু টাঙা দেনে আবেলে ।

বামা । ক’টা খাবাৰ ঘূত কৱেছিস্ ? বেল-পুলিসেৰ নজৰ আ’নস্ থ
কষ্ট । আৱে সাব-ম্যান হৈবেছি, কাৱ দাপোৰ সাদি আ’বো ।
ঢাক্ বৰাত ঠুকে, গাড়ী জামুক, একটা বৰাঙ লাগ্ বেই
লাগ্ বে, এ গাড়ী আস্তিছে ।

(ষ্টেশনে গাড়ী আসিয়া পছাইল ;
ফটিন্দু ও বৰবেশে গৌৱীশঙ্কুৰেৰ গাড়ী হইতে অন্তৰণ
জনতা ও কোলাহল)

১ম । ছিবামপুৱ—ছিবামপুৱ !

২য় । পানি পাড়ে—পানি পাড়ে !

৩য় । পান-চুক্টি-দিশেট !

৪থ । চাহ মিঠাহ ;

৫ম । ষুটে—ষুটে !

কিন্তু । আইসেন—আলোখ অটিমেন !

বামা । অস্তি অনাথাদেৱ কিছু টাঙা বিন, পঁৰ্ণে শিঁড়ি কণন ।

গৌৱী । এটি বাচী বেটি ! পুলিস, পুলিস, চোৱ চোৱ,—পানুহো
পানুড়ো !

(পুলিস কৃত্তুক বামাৰ ধূত হ’ওন ,

কিন্তু । আইসেন,—আলোখ অটিমেন !

ବାମା । ଓରେ ଓ ଶୁଖୋର ବାଟୀ, ଆମାଯ ପୁଲିମେ ଧରେଛେ ।

କିମ୍ବା । ଆଇମେନ—ଆଲୋଯ ଆଇମେନ !

ବାମା । ଏହି ତୋରେ ଆଲୋଯ ଆସାନେ ! ବାବୁ, ଏ କିମେ ଶୁଖୋର-
ବାଟୀ ; ଓ କେ ଧରୋ, ଆମି କିମ୍ବା ଜାନି ନି ।

କିମେ । ଆଇମେନ—ଆଲୋଯ ଆଇମେନ !

ଗୌରୀ । କିମେହି ତୋ ବଟେ, ପାହାରା ଡ୍ରାଲା—ପାକ୍ତ୍ତୋ !

(ପୁଲିମ କର୍ତ୍ତକ କିମ୍ବର ଧରି ହେବ)

ତନେ ରେ ବାଟୀ, ଗିଲ୍ଟି ବିକ୍ରି କରେ ପାଦରୀ ହସେଇ ?

କିମ୍ବ । କେବଳ ତୋମାର କିମେ ? ପାଦରୀ ମାହେରେ ସାଥ ଝୁଲୁମ କଣ୍ଠ କୁ
ରମାଦାର । ଆମେ ଭାଇ ପାକ୍ତ୍ତା ଗିଯା, ଏତୋ ଫିକିର ଚଲେଗା ନେଟ,
ତାମି ତୋମ୍ବକୋ ଭେଲ ଦିଯା ଥା । ହାତ୍ତା ଟୈଶନମେ ପକେଟ୍‌ମେ
ଘଡ଼ି ଉଠାଯା ଥା, ତାମି ତୋମ୍ବକୋ ପାକ୍ତ୍ତକେ ଜେଲ ଦିଯା ଥା
ନା ?

କିମ୍ବ । ତବେ ବୁଢ଼ାରେଓ ପାକରା ଓ, ଓ ଚୋରାଇ ମାନ କେନ୍ତେ ।

ଜମା । ମେ ବାଂ ପିଛେ ହୋଗା ଦାଦା !

କିମ୍ବ । ଯିନ୍ଦିରଜା ବୁଶୀୟ, ଆମାଯ ଚାଡାନ ଦ୍ୟାନ ! ଶୋବେନ, ଆପନି ବିରା
କରୁଳାର କ'ଲେ ଯାତିହେନ ? ମଦାଶିବ ବାବୁର ମାଟିରାର ଆପନାର
ନାତି ବେଜେଯେର ସାଥ ବେ' ଇତିଛେ ଦେଖେନ ଯାଇବେ ;—ଷ୍ଟଟିଧର
ବାବୁ, ଆପନାକେ ଠକାଇଯା ଏହାନେ ଆନନ୍ଦେ । ମୁଁ ସତି ବଲତିଛି,
ମୋରେ କଟିଛିଲୋ ସେ ଆପନାକେ ଲାଇଯା ବାଲିତେ ଆସନେ ।
ତାଟି ଛିରାମପୁରେ ଆଦ୍ଧି, ନାଇଲେ ବନ୍ଦବାନେ ବାତାମ । ଛିଟିଧର
ବାବୁ, ମୋର ସାଥ ଝୁମ୍ବାରୀ କବଲେନ ? ଆମି ତୋ ତୋମାରେ
ଠକାଇ ନେଇ ।

ଶୁଣ୍ଡି । ତୋମାର ଭାବ ନାହିଁ—ଭାବ ନାହିଁ, ଠାଣ୍ଡା ହେ—ଠାଣ୍ଡା ହେ ।

ବାମା । ଆର ଠାଣ୍ଡା ହବେ ଆମାର ଶୁଣିର ମାଥା ! ଛିଟିଥର ବାବୁ, ତୁ ମିଳି
ଏହି ଜୁଚୁରୀର ମଧ୍ୟେ ଆଛ ।

ଗୌରୀ । ଶୁଣିଥର ଭାଙ୍ଗା, ଏ ସବ କି ବଲେ ? ଅଜେନ୍ଦେର ମଙ୍ଗେ କିଶୋରୀର
ବେ' ହ'ଛେ ?

ଶୁଣ୍ଡି । ଆଜେ, ଆମି ତୋ କିହୁଇ ବୁଝିତେ ପାଞ୍ଚି ନା । ତଥେ ସଦାଶିଵ
ଖୁଡ଼ୋ କି ଜୁଚୁରୀ କ'ରେଛେ ? ଆଜୁନ, ଓରୋଟିଂ କୁମେ ଚଲୁନ,
ଏଥିନି କ'ଲକାତାର ଗାଡ଼ୀ ଆପବେ । ଦେଖୁନ ଦାଦା, ଏହି ଖୁଡ଼ୋ
ବ୍ୟାଟାକେ ଜେଲେ ଦେବ ତବେ ଛାଡ଼ିବୋ । (ଅନ୍ତରାଲେ କିମୁର,
ପ୍ରତି) କିମୁ, ବାମାକେ ଚୁପ କରିତେ ବଲ, ଆମି ସବ ଠିକ
କଚି ।

କିମୁ । ବାମା ଚୁପ ଦେ । ଶୁଣିଥର ବାବୁ ବାଗାବେ ଏନେ, ଓ ଗାରୀର ମାରନାର
ଲୋକ ନା ।

ଗୌରୀ । ଠାଣ୍ଡା ହବୋ କି ? ବୁଲୋ, କି ଜୁଚୁରୀ କରେଛେ ବଲୋ ?

ଶୁଣ୍ଡି । ମ'ଶାୟ, ବ୍ୟକ୍ତ ହବେନ ନା, କ'ଲକାତାଯ ଫିରେ ଚଲୁନ, ଖୁଡ଼ୋର
ଜୁଚୁରୀଟେ ଆମି ବାର କ'ଚି !

ଗୌରୀ । ଭାଙ୍ଗା, ଆମି ସବ ବ୍ୟାଟାକେ ବାଦିଯେ ଦେବୋ, ତେମାଯଙ୍କ
ଛାଡ଼ିବୋ ନା ।

ଶୁଣ୍ଡି । ମ'ଶାୟ ଆମି ଲୋ ଆର ପାଲାଚିଲେ । ତୁ ଆନ୍ଦେ ବ୍ୟାଟା ଏହି
କୋଚର, ତା ଆମି ଜାନି ନେ ! ଶୁରଗୋବିନ୍ଦେର ମେଘେର
ବେ'ର ଲଞ୍ଚ ରାତ ଦୁଃଖେ । ଆମି ଆପନାର ମଙ୍ଗେ ଯଦି କିଶୋରୀର
ବେ' ଦିତେ ନା ପାରି, ତୁଥିବ ଆପରି ଜେଲେ ଦେବେନ । ଆଜୁନ,
ଓରୋଟିଂ କୁମେ ଆଜୁନ । ଜମାଦାର ମାହେବ, ଓଦେର ସବ ନିଯେ
ଏହି, ଦେଖ ନା ତୋମାଯ କିଛୁ ପାଇଁରେ ଦିଚି ।

କିମ୍ବ । ବାମା, ଶୁଣିଧର ବାବୁ ଯା ବଲ୍ଲତିଛେ, ତାହିଁ ଖଣେ ଚେପେ ଥାକ ।

ବୁଡ୍ଗ କିଛୁ କରିବାର ପାଇଁବେ ନା ।

ଲେପଥ୍ୟୋ । ସନ୍ତା ମାରୋ—ସନ୍ତା ମାରୋ ।

[ମକଳେର ପ୍ରଥାନ ।

ସଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ ।

ସଦାଶିବର ବାଜିର ବାହିର ।

(ସଦାଶିବ, ଆନନ୍ଦରାମ, ରାମସହାୟ, ନିକି ଉକୀଳ,

ତଡ଼ିଙ୍ଗସ୍ଵଲବୀ, ମଟକୋ ଓ ଦରସାତ୍ରୀଗଣ)

୧୯ ସର । ବର୍ଜ-କ'ଲେ ଶ୍ରୀ-ଗାଢାର କ'ରତେ ବିଯେ ଯାଓ—ଶ୍ରୀ-ଜାଟାନ୍ତି
କରତେ ନିମେ ଯାଉ ।

୨୦ ସର । ବାବୁ, ବାବୁ—ରାଜମୋଟିକ ।

ଆନନ୍ଦ । ଶ୍ରୀ ବୁଡ୍ଗୋ ଆମ୍ବଚେ ।

(ଗୌରୀଶକ୍ତି, ଶୁଣିଧର ଏବଂ କିମ୍ବ ବାମାକେ ଲଇଯାଇଯାଇବାର ଓ ପାହାରାତ୍ରାଲାର ଅବେଶ)

ଶଦ୍ୟ । ଅନ୍ୟତେ ଆଜଳ ହୟ ତାଙ୍କୁ ମନ୍ଦାୟ ।

ଗୌରୀ । ତବେ ରେ ବାଟୀ ଜୁଛୁଣୀ ! ଦଶହାଜ୍ଞାର ଟାକା ଆର ବାଡି ଠକିଲେ
ନେବେ ? ଯା ବାଟୀ ଦେଖେ ଥା ।

ଆନନ୍ଦ । (ରାମସହାୟରେ ଅଭି) ଦେଖ, ଡକ୍ଟରାକେର ମେନେ ବାତ
କରିବାର ଜଣେ ବୋନକେ ଖିରେ ଗୁହକେର୍ ବାଡ଼ିତେ ଏସେ trespass
କରେଛ, ମେ ଚାର୍ଜ ହ'ତେ ଫେଚ ମେତେ ଚାର, ତାହିଁଲେ ଏବଂ
ନକର ବଲେଛି, ମେ ରକମ କରୋ ।

ରାମ । ମ'ଶୀଯ, ଆମି ତୋ ରାଜୀ ଆଛି—ରାଜୀ ଆଛି ! କିନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ଦେବେନ, ହ'ଶୋ ଟାକାର ମଧ୍ୟେ ‘ମୁଡିଂ ଷେଳ’ ହବେ, ତା’ ହ'ଲେ ତଡ଼ିମୁଲାରୀର ଆର ମୁଖନାଡ଼ା ଥାଏ ନା ।

ଗୌରୀ । ଦେଖ ମଦାନ୍ତବ, ଭାଲ ଚାଉ ତୋ ବିଯେ କ୍ୟାନ୍ତମେଲ କରୋ ; ଆମାର ସଙ୍ଗେ କିଶୋରୀର ବିଯେ ଦାଉ ।

ଆନନ୍ଦ । ଦେଖିଛୋ—ବୁଢ଼ୋ କି ଆମୁଦେ ଲୋକ ଦେଖିଛ ? ନାତବଉକେ ବେ’ କ’ରେ ଚାଚେ ! ବସିକତାଟି ଏକବାର ଦେଖ, ନାତବଉଏର ବେ କିରେ ନିତେ ଚାଚେ !

ଗୌରୀ । ବସିକତା ବହି କି ! ଚାଲାକ ନା କି ? ତୋମାକେ ଓ ଜେବେ ଦେବ ।

ରାମ । ମ'ଶୀଯ, ଆମାର ଥିରେଟାରେ ହୋକୁରା ଟୁଟିକୋକେ ଆପଣି ‘ମିମ୍ବ ଷଟ୍କୁ’ ବିଲେ, ଏହି ସବ ଦିନିମ୍ �present ଦିଯେଛେମ । ଆବି ଆପଣାର ନାମେ kidnapping ଏର ଚାର୍ଜ ଦେବୋ ।

• (ଭୁଲୋ ପୋଦାବେର ପ୍ରଦେଶ)

ଭୁଲୋ । ମ'ଶୀଯ, ଆମି ଭୁଲୋ ପୋଦାର । ଆପଣି ଗିନ୍ତିର ଗ୍ୟାନା ମାତ୍ର ଗ୍ୟାନା ବ'ଲେ present କ’ରେଛେନ, ଏହି ଆପଣାର ଘାଟେର ଲେଖା । ଆପଣି ବଜ୍ରଗୋକ, ଆପଣାର ନଇ ଚିନି, ତାହି ବାଦା ରେଖେ ଟାକା ଦିଯେଛି ।

ଶୁଣି । ଦାଦା, କି କ’ରେ ଦାଦା ! ଏ ବଡ଼ ଫ୍ୟାମାଦ ! ଆପଣି ନାତି-ନାତବଉକେ ମବ ଆଶୀର୍ବାଦ କରନ । ମକଳକେ ବଲୁନ ଥେ, ଆପଣାର ପ୍ରିୟ ନାତି—ତେଜପକ୍ଷେର ପାଲିତ ପୁଣ୍ୟ—ବେ’ କରୁତେ ଚାର ନା, ତାହି ଏହି କୌଶଳ କ’ରେ ବିଯେ ଦିଯେଛେନ । ଆର କିନ୍ତୁ ତିକା ଥରଚ କ’ରେ ଏହି ବାଟାବେର ମିଟିରେ ଦିଲ, ଲଇଲେ ଆର

ଉପାସ ନାହିଁ । ଏହି ନିର୍ମବାବୁ ଟୁକ୍କିଲ ଆଛେ, ଜିଜ୍ଞାସା କରନ୍ତି ।

ଆର ଆପରି ତ ଆହିନ ଜାନେନ ।

ଗୋରୀ । ହ୍ୟା ନିର୍ମ ବାବୁ, ଏ କି ହବେ ?

ନିର୍ମ । ଆଜେ—ମ'ଶାଇ ତୋ ବୁଝଚେନ, ହିଂସାଧର ବାବୁ ଯା ବଲୁଛେନ, ତା ଛାଡ଼ା ତୋ ଆର ଉପାସ ଦେଖି ନା ।

ଗୋରୀ । ଏଁଯା ଏଁଯା, ଧନେ-ଆପେ ମାରା ଗେଲେମ—ଧନେ-ଆପେ ମାରା ଗେଲେମ !

ହିଂସା । ନା ଦାଦା, ଭୟ ନାହିଁ, ଆମି ତୋମାର କ'ଣେ ଠିକ କରେଛି ।

(ତଡ଼ିଃସୁନ୍ଦରୀର ପ୍ରତି) ଆମିରିବେ, ଗୁହ୍ନେର ମେରେ ବାର କରିବେ. ଏସେଛିଲେ, trespass ଆର kidnapping ଏର charge ତୁମି ଏଡ଼ାତେ ପାଇଁ ମା, ତବେ ଏକ ଉପାସ ଆଛେ, ସହି ତୁମି ଦାଦାକେ ବେ' କରୋ ।

ନିର୍ମ । ତଡ଼ିଃସୁନ୍ଦରୀ, ଆମି ତୋମାକେ prosecute କର୍ବାର instruction ପେଯେଛି ।

ତଡ଼ିଃ । ନା ନା, ଆମି ବିରେ କରିବେ ରାଜୀନ୍ତାଛି ।

ହିଂସା । ତବେ ଦାଦାକେ ଆଲିଙ୍ଗନ କରୋ ।

ଗୋରୀ । ଓ ବାବା ! ଏ କେବେ ? ହିଂସାଧର, ଭାଇ, ଆମି ନାକେ-କାନେ ଥିଲିଛି ଆର ସହି ବେ' କରିବେ ଚାଇ ; ତୁଟ୍ଟ ବର କ'ଣେ ଆନ୍ତେ ବଲ, ଆମି ଆଶୀର୍ବାଦ କ'ଣେ ଚଲେ ଯାଇ । ଆମାର ହିଂସାନି ଆଛେ, ଓ ବେଟି ଧରିବେ ଆସିଛେ, ତା' ହୁଲେଇ ମାରା ଯାବୋ ।

ହିଂସା । ତଡ଼ିଃସୁନ୍ଦରୀ, ତୋମାତେ ଆମାତେ love କରି ଏସୋ । ଓ ବୁଡ଼ୋକେ ହେଡେ ଦାଉ ।

(ବର କ'ଣେ ବେଶେ ଭଜେନ୍ଦ୍ର ଓ କିଶୋରୀର ପ୍ରବେଶ)

ଭଜେନ୍ଦ୍ର କିଶୋରୀ, ଶ୍ରଗାମ କରୋ । ଦାଦା ଆଶୀର୍ବାଦ କରନ୍ତି ।

গৌরী । হঠা ভাই—হঠা ভাই, তা হ'য়েছে—তা হ'য়েছে। আমাৰ
অস্থি শুরীৱ—আমি শুইগে।

শৃষ্টি । আমি সেকেন্দ্ৰ ক্লাস গাড়ী আমাই।

কিমু । শৃষ্টিখৰ বাবু, আমাগোৱ কি হবে ?

শৃষ্টি । তা তো বটে, দাঢ়া না। দাদা, charge withdraw ক'ৰে
নিন। আৱ আপনাৰ কাছে তো টাকাশো হই তিন আছে,
এই জমাদাৰ সাহেবকে দিয়ে বিদেয় কৰুন।

গৌরী । এই নাও জমাদাৰ সাহেব, আমি বক্সারি কৰেছি !

জমা । বাবু, সেলাম।

মৃটকো । My dear ! প্যাজ-পঞ্জার—onion sleeper হই-ই
হ'লো, তবে হীৱেৰ আঙ্গটী—শৃষ্টিখৰ বাবু আমায় চ'শো টাকা
দিয়ে কিনে নিয়েছেন। আমি লক্ষ্মী চৰুম, সেখানে মোসান-
মাষ্টিৰ হৰ্বো।

শৃষ্টি । অহি দেখুন দাদা ম'শায় ! আমি কিশোৱীৰ আঙ্গলে পৰিৱেছি,
সেই আঙ্গটী— না দেখুন ! আমায় জোচোড় বেল্টে
পাৰবেন না !

গৌরী । না ভাৱা, তুমি আমায় আকেল দিয়েছ !

শৃষ্টি । যদি এ বয়সে তোমায় আকেল দিয়ে থাকি, তবে মানাৰ
বাহাদুৱী বটে !

কিমু । হঃ !

গৌরী । না ভাটি, আকেল হ'য়েছে, আমি কানমলা খাচি ! উকীল
বাবু, তুমি আমাৰ trustee হয়ে একখানি আৱনা তোৱেৰ
কৰিও, আমাৰ মত যদি client পাও, তাকে সেই আৱনা-
খানিতে মুখ দেখতে দিও !

(ଆନନ୍ଦରାମେର ଗୀତ)

ସାରୀ ପରାଶରର ଦୋହାଇ ଦିଲେ ଦୁଃଖେ କାନ୍ଦ । ୨୫ ।
 କୁମାରୀ ସବେ ଥରେ, ପାର କେ କରେ, ବ୍ୟବସ୍ଥା କି କର ଏହା ॥
 ଥେଣେ ପାର କରୁତେ କତ ଗିମେହେ ଡିଟି,
 ଅଳକଙ୍ଗ କୋଟି ହେଠେ ଗେଛେ ଚାକରୀଟି ଛୁଟି,
 ଫେନ ଥେଣେ ଛେଲେ କତ ସୁମୋହ ଆଧିପୋଡ଼େ ।
 ଥାରୁକ ଜେତେର ଆନନ୍ଦମାନ, ଥାରୁକ କଞ୍ଚାନିମେର କାଣ,—
 ରେଖେ ଦାଉ ହିନ୍ଦୁଯାନୀର ଭାଣ,—
 ଆଇବୁଢ଼ୋ ପାର କଂଜେ ଗିଯେ ପେରଙ୍ଗ ସାଇ ହାରେପାର !
 ସୁବନ୍ଦୀ କୁମାରୀ ଆହେ, ଦେବବରେ । କି ତାବେ ଆହୁ ॥

(ପଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ) — ବଡ଼ଦିନେର ଉତ୍ସବ ଦୃଶ୍ୟ ।

ଶ୍ରୀ ତ ।

ଭାବେ ରକମ ବେଳକମ କତ ଆଯନ, ।
 ଏକ ରକମେ ଛେଲେ ଜୟନ୍ତ, ମୁଖ ଦେଖେ ଛାଢ଼ୁ ବୀରନ୍ତି ।
 କ୍ରମେ ବଡ଼ ହିଲେ ବାଯନା ବୈଯାଢା,
 ପୁରୋଧୋ ଆହନୀ ଦେଖେ ଖାଇନୀ ଆର ତାତ୍ତ୍ଵ,
 ନୟ ତୋ ମେ ଖୋବି, ମେଗେ ମୁକ ଦ୍ୱାକ୍ଷା ଲାଗେ ନା ଧୋକା, ...
 ଦେଖେ ପଥଚାରେ ଆଶି, ଶେଖେ ତେବେଳାଟି ଦେଯାନି ।
 ଏହା ରକମ୍ ଜୟ ଦୟ, କୁମାର ହିଲେକ ଡା, ପରିଦ୍ୱାରାନ୍ତିରମ୍ ରକମ ଡା;
 ଏକଥାନ ଆଯନାତେ ସଥାର ମୁହଁରେ ବହର ପାଇ ନା ।
 ଶ୍ରୀ ଦେ ଫେରେ ହେତୁ ହେତୁ, ବାନ ମାତ୍ର ଦେଇ ନା ଥେତେ,
 ହଟାଏ ସାବୁ ମାତ୍ରିତେ ହେଟୁ ମ୍ଯା ମ୍ଯା ପେତେ ;
 କାହୋ ଗତାର ହିନ୍ଦୁଯାନ କଲାନ ଯାଇ ନା ॥
 ଏଥାର, "ବିଶେର ଆଯନ" ବଡ଼ଦିନେ ଧରେଇ ମରଣ ଥିଲେ—
 ଚାପ ଚାପ ଚାପ ନା ଓ ବଲେ ଯାଏ—
 ଆଯନାତେ ମମାଜ ଛାଇବା ଦେଖା କି ଯାଇ ନା ॥

ବୁଝିଥାନ ନେବୀ, ନିଉ ଇନ୍ଦ୍ରାର ହାପି, ହେଲେ ମଦାଈ, ଏହି ରଙ୍ଗଭୂମିର କମଳା ।

ସବନିକା ।

